

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse Instituut

Tarvo Peterson

**SUNDPROOVI VÕTMISE PÕHISEADUSPÄRASUS
KORRAKAITSESEADUSES**

Magistritöö

Juhendaja: Lehte Roots, PhD

Tallinn 2017

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus, on
esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle
alusel ei ole varem taotletud akadeemilist
kraadi.

Tarvo Peterson

“ “ 2017.

Töö vastab kehtivatele nõuetele.

Juhendaja Lehte Roots, PhD.

“ “ 2017.

Kaitsmisele lubatud “ “ 2017.

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Õigusliku probleemi käsitlus, regulatsioon ja tervishoiuteenuse osutaja	10
1.1. Joobeseisund, selle tuvastamine ja sunni kohaldamine KorS-is.....	12
1.1.1. Alkoholihoobe tuvastamine.....	12
1.1.2. Vahetu sunni üldine regulatsiooni KorS-is	15
1.1.3. Narkojoobe tuvastamise regulatsioon	16
1.1.4. Bioloogilise vedeliku proovi võtmise määrus	17
1.2. Tervishoiuteenuse osutajate vaba eneseteostus ja kooskõla meditsiinieetikaga	20
1.3. Faktilise õigusliku probleemi püstitus ja CPT raportid	25
1.3.1. Faktilise õigusliku probleemi püstitus.....	25
1.3.2. CPT Eesti ja Rootsi raportite analüüs.....	29
2. Riigivõimu teostamine ja riivatavad põhiõigused	33
2.1. Seadusandliku võimu poolt riigivõimu teostamine	37
2.2. PS § 18- piinamise ja julma või väärkust alandava kohtlemise keeld.....	38
2.3. PS § 19- Vaba eneseteostusõigus põhiseaduses	42
2.4. PS § 20- Vabadus ja isiku puutumatus põhiseaduses	47
2.5. PS § 26 - Eraelu puutumatus põhiseaduses	52
3. Asjakohaste põhiõiguste riive põhiseaduspärasus	57
3.1. Sundproovi võtmise regulatsiooni formaalne põhiseaduspärasus KorS-is	60
3.2. Asjakohaste põhiõiguste piiramise materiaalne põhiseaduspärasus.....	63
3.2.1. Riive legitiimne eesmärk	64
3.2.2. Riive proportsionaalsus	67
3.2.2.1. <i>Sobivus</i>	69
3.2.2.2. <i>Vajalikkus</i>	70
3.2.2.3. <i>Mõõdukus ehk proportsionaalsus kitsamas tähenduses</i>	74
3.3. Uuringu tulemused ja muudatusettepanekud.....	79
Kokkuvõte	82
The Constitutionality of Taking Compulsory Tests in the Law Enforcement Act	86
Kasutatud allikad	89
Lisa 1. PPA vastuskiri	96

Lühendid

CPT - Piinamise ja Ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee (*European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*)

EIK - Euroopa Inimõiguste Kohus

EIK- Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕK - Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

EPÕH - Euroopa Põhiõiguste Harta

HMS- Haldusmenetluse seadus

KarS – Karistusseadustik

KorS- Korrakaitse seadus

KrMS - Kriminaalmenetluse seadustik

LS- Liiklusseadus

PPA- Politsei ja Piirivalveamet

PS - Eesti Vabariigi põhiseadus

PSJKS- Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus

PSRS- Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus

RKEK - Riigikohtu erikogu

RKHK - Riigikohtu halduskolleegium

RKHK- Riigikohtu halduskolleegium

RKKK- Riigikohtu kriminaalkolleegium

RKPJK - Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium

RKPJK- Riigikohtu põhiseadusliku järelevalve kolleegium

RKTK - Riigikohtu tsiviilkolleegium

RKÜK - Riigikohtu üldkogu

RKÜK- Riigikohtu üldkogu

TTKS - Tervishoiuteenuste korraldamise seadus

VTMS- Väärteomenetluse seadustik

WMA - Maailma Arstide Liit (*World Medical Association*)

VV määrus nr 88- Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord.

VÕS - Võlaõigusseadus

ÜRO - Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (PS) § 1 sätestab, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas ning Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu. Demokraatliku vabariigi eelduseks on isikute põhiõiguste ja –vabaduste kaitse, mis peab olema tagatud sedavõrd, et avalik võim neid järgiks. Siinkohal töö autor rõhutab, et avaliku võimu mittesekkumine ei ole absoluutne, vaid avaliku võimu sekkumine isiku põhiõigustesse ja –vabadusse peab olema niivõrd minimaalne, kui võimalik. Eesti Vabariigis sätestab isikute põhiõigused ja –vabadused PS ning seab nende õiguste ja vabaduste kaitsekohustuse PS §-iga 14 kõigile riigivõimuharudele, kuid tänapäevases kiires infoühiskonnas, kus seadusandlus ei jõua järgi pidevatele ühiskonna muutustele, on tekkinud olukord, kus faktiliste olukordade paljusus ühiskonnas seab seadusandjale keeruliselt täidetava kohustuse nende olukordade tarbeks luua põhjalikel analüüsidel põhinevat õiguslikku regulatsiooni. Seetõttu ei saa välistada, et mõnel juhul võib seadusandja kõnealust kohustust mitte täita või teha seda pealiskaudselt.

Põhiõiguste ja –vabaduste riive võib esmapilgul tunduda tühine või olematu, kuid ainuüksi see ei õigusta seadusandja pinnapealset suhtumist. Töö autor on seisukohal, et uute regulatsioonide kehtestamisel ei tohi ära unustada kõige tähtsamat- riigi põhiseadust. See võib viia olukorrani, kus seadusandlikus võimuses kujuneb arusaam, et uute seadusmuudatuste kehtestamisel nende suhestumise kontrollimist põhiseaduses sätestatuga ei ole esmatähtis. Eelnevalt väljendatud kahtluse leevenduseks on PS-st tuleneva õiguskantsleri institutsioon, mis teostab järelevalvet ehk põhiseaduslikkuse järelkontrolli (*ex post facto*)² seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.³

Teema valikul on töö autor lähtunud asjaolust, et alkoholi tarvitamine mõjutab tugevalt ühiskonda ja vaatamata asjaolule, et Eesti Vabariigis on seadusandlik võim alkoholiga seonduvat arvestatavalt reguleerinud, on liikluses olevate sõidukijuhtide joobeseisundi tuvastamine ning tõendamine riigisiselt igapäevaselt aktuaalne ning alkoholi tarvitamine on õnnetusjuhtumite (eelkõige liikluses) oluliseks soodusteguriks.

¹ PS RT I, 15.05.2015, 2.

² Vt Maruste, R. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 ja Eesti siseriiklik õigus. *Juridica*, 1996, nr III, lk 117.

³ PS § 139.

Liiklusjärelvalve 2015. aasta plaani kohaselt oli eesmärk teostada minimaalselt 700 000 alkoholi jooke kontrolli. Reaalseks kontrollide arvaks kujunes 889 701, mida oli 21% plaanitust enam. Kontrollide käigus avastati 7 999 alkoholi piirmäära ületanud ja jooke mootorsõidukijuhti. Kontrollitute koguarvust moodustas see 0,89%. „Kõik puhuvad“ politseioperatsioonide käigus 247 333 kontrollitust oli alkoholi tarvitanud 1 102 mootorsõidukijuhti. Alkoholi lubatud piirmäära ületanuna (0,2 – 0,49 mg/g) mootorsõidukit juhtinute osakaal tõusis 4% ja moodustas 23% kõigist tabatud alkoholi tarvitanud juhtidest. 41% (2014 42%) oli alkoholi sisaldus veres 0,5 – 1,49 mg/g ja jooke (üle 1,5 mg/g) juhtis sõidukit 36% (2014 39%). Suurim muutus võrreldes 2014. aastaga oli Ida-Virumaal, kus alkoholi mõju all juhtimiste arv vähenes 19%. Jooke juhtimiselt tabatute arv suurenes Tartus ning vähenes Tallinnas, Pärnus ja Narvas.⁴

2014. aastal registreeriti 6637 jooke sõidukijuhtimise süütegu, neist 3458 väärtegu ja 3179 kuritegu.⁵ 2015. aastal registreeriti 6452 jooke juhtimist, millega oli seotud 14 hukkunut ja 215 vigastatut.⁶ 2015. aastal oli liiklusõnnetuste osakaalud, milles osales jooke juht, järgmised: 11% kogu liiklusõnnetustest; 21% hukkunutega lõppenud liiklusõnnetustest; 12% vigastatuga lõppenud liiklusõnnetustest.⁷ Töö autor on seisukohal, et viimased aastad ei ole jookejuhtimise osakaal märgatavalt langenud ning seetõttu võib asuda seisukohale, kas sanktsioonid ei ole piisavalt karmid või jookejuhtimine on vähenenud, aga tõusnud on jookejuhtide tabamise arv ehk politsei liiklusjärelvalve efektiivsus. Käesolevas diplomitöös autor süvitsi neid tõstatatud küsimusi ei käsitle.

Töö autor selgitab, et eelmises lõigus protsentuaalselt ei pruugi olla otseselt hoomatav jooke juhtide arv, kuid kui need protsendid konkreetsetesse numbritesse panna, siis arvestuslikult on teedel igapäevaselt 1000 - 4000 alkoholi tarvitanud või narkojookes sõidukijuhti, kellest tabatakse päevas keskmiselt 10 – 30 juhti ehk hinnanguliselt üks kuni kaks protsenti rikkujatest. Suurema tõenäosusega tabatakse tugevamas jooke juhte, kelle ebaadekvaatne sõidustiil hakkab kergemini silma. Samas on nende tegelik osakaal liikluses märksa väiksem võrreldes vähesel

⁴ Maanteeamet, Politsei- ja Piirivalveamet. Liiklusaasta 2015. www.politsei.ee/dotAsset/580361.pdf (11.11.2016), lk 74.

⁵ Ahven, A. Jooke sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus. Justiitsministeerium, 2015. www.kriminaalpoliitika.ee/en/jooke-soidukijuhtimise-analuus-nahtuse-ulatus-karistuspraktika-ja-retsidiivsus (02.04.2017), lk 9.

⁶ Orro, E jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis: aastaraamat 2016. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2016. intra.tai.ee/images/prints/documents/148577570125_Alkoholi_aastaraamat_2016.pdf (01.04.17), lk 72, tabel nr 54.

⁷ *Ibid*, lk 72, tabel nr 55.

määral alkoholi tarvitanud juhtidega.⁸ Seega, on tegemist ühiskonnas kõrget riskitaset omava probleemiga, mis vajab efektiivset lahendust. Töö autor juhib siinkohal tähelepanu asjaolule, et PPA-l ei ole võimalik infosüsteemist eraldi välja võtta sunniga võetud bioloogilise vedelike proovide statistikat ega protokolle (vt Lisa 1).

Regulatsiooni osas on teema aktuaalsus tõusetunud seoses korra- ja korrahoolduse⁹ (edaspidi KorS) § 40 lg-s 2 ja § 41 lg-s 10 sätestatud politseile antud õigused vahetu sunni kohaldamiseks joobeseisundi tuvastamisel vere- või uriiniprooviga ja § 40 lg-ga 1 ning § 41 lg-ga 1 on tervishoiuteenuse osutajale pandud kohustusest võtta vere- või uriiniproov, sealjuures sätestamata tervishoiuteenuse osutaja õigused keeldumiseks ja keeldumise tagajärjed. KorS-i joobeseisundi tuvastamise ja vahetu sunni kohaldamise sätted on väga sarnased varasemalt politsei ja piirivalve seaduses¹⁰ (PPVS) kehtinud regulatsioonile. Seetõttu töö autor rõhutab, et õiguskantsler on analüüsinud sundproovi võtmise põhiseaduspärasust enne PPVS jõustumist ja asunud seisukohale¹¹, et PPVS-is sätestatud vahetu sunni kohaldamise normid on vastuolust Eesti Vabariigi põhiseadusega. Töö autor juhib tähelepanu, et PPVS-is puudub õiguskantsleri märgukirjas esitatud seisukohtade käsitus ja analüüs, vaid nenditakse, et õiguskantsler on antud küsimuse püstitanud, kuid seadusandja poolt ei ole sügavamalt analüüsi muudatuste vajalikkuse osas tehtud.

Lähtudes eeltoodust, seab töö autor hüpoteesiks, et vahetu sunni kohaldamine vere- või uriiniproovi võtmisel ja tervishoiuteenuse osutaja kohustamisel vere- või uriiniproovi võtmise puhul on tegemist sunnile allutatud isiku PS §-dest 18, 19, 20 ja 26 tulenevate põhiõiguste ja tervishoiuteenuse osutaja PS §-st 19 tuleneva privaatautonomia ebaproportsionaalse põhiõiguse riivega. Tegemist on intensiivse riivega ning riive eesmärgid on kohati ebaselged. Lähtudes eeltoodust, on tarvilik õigusselguse ning põhiõiguste- ja vabaduste kaitse huvides uurida, kas KorS-is sätestatud sundproovi võtmine on põhiseadusega kooskõlas.

Töö eesmärgiks on leida vastus uurimisküsimusele, kas joobeseisundi kahtlusega isikult sundproovi võtmist sätestavad KorS-i normid on põhiseadusega kooskõlas?

Käesoleva diplomitöö puhul on tegemist nn abstraktse normikontrolliga, st töö autor ei lähtu konkreetsest kaasusest.

⁸ Ahven, A, *supra* nota 5, lk 1.

⁹ KorS RT I, 02.12.2016, 6.

¹⁰ PPVS RT I, 2009, 26, 159, 01.01.2011.

¹¹ Õiguskantsler. Märgukiri nr 6-8/091468/1102210, 24.05.2011. www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_joobeseisundi_tuvastamise_korra_rakendamine.pdf (02.02.2017).

Töö teema ja uurimisobjekt on puutumuses mitme õigusvaldkonnaga ning lisaks õigusteadusele ka meditsiinieetikaga. Asjakohaseks õigusdistsipliinideks on eelkõige konstitutsiooniõigus, haldusõigus ja rahvusvaheline õigus.

Käesolevas magistritöö puhul on tegemist kvalitatiivse rakendusliku uurimustööga, milles autor kasutab *ADDIE* arendusmetoodikat. Kvalitatiivse uurimismetoodika kasuks on autor otsustanud seepärast, et antud metoodika koosneb analüüsimeetoditest ning õiguslik uurimisküsimus, millele töö autor vastust otsib, ei ole võimalik mõõta arvuliselt. Autor kasutab järgnevaid analüüsimeetodikaid: dokumendi-, kohtupraktika, võrdlevõiguslik, õigusnormi analüüs ning autor seob need teleoloogilise tõlgendamise kaudu.

Töö autor on *ADDIE* arendusmetoodika kasuks otsustanud, kuna antud metoodikas tuleb käsitleda järgmist: vajaduste analüüs, kavandamine, arendamine, rakendamine ja hindamine. Töö autor on seisukohal, et sellise metoodikaga saab diplomitöö hüpoteesi ja uurimisküsimusele vastust leida efektiivsemal viisil.

Diplomitöös tugineb autor rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetele ja normidele, mis on PS § 3 lõige 1 lause 2 kohaselt Eesti õigussüsteemi lahutamatuks osaks. Samuti kasutab autor oma väidete ja seisukohtade kinnitamiseks nii riigisisese konstitutsioonikohtu ehk Riigikohtu, kui ka EIK praktikat. Argumenteerimisel olulise osa moodustavad ka rahvusvaheliste organisatsioonide seisukohad (WMA, CPT) ja riigisiseste järelevalveorganite seisukohad (peamiselt õiguskantsler). Autori hinnangul võimaldab laiapõhjaline lähenemine anda püstitatud probleemi olemusest parema ülevaate ning teha paikapidavamaid järeldusi. Analüüsis on kasutatud ka õigusaktide, õigusaktide kommenteeritud väljaandeid, asjakohaste seaduste seletuskirju, avalikult kättesaadavaid statistilisi andmed, ministriumite seisukohti ning õiguseriala spetsialistide poolt tunnustatud ajakirjades avaldatud artikleid.

Käesolevas magistritööl lähtub töö autor hetkel kehtivas KorS-i regulatsioonist ja võrdlevõigusliku analüüsiga võrdleb töö autor KorS-is sätestatud Saksamaal ja Austrias kehtiva õigusega, sest Saksamaa on olnud KorS-i väljatöötamisel eeskujuks ning Austria õiguses kehtib teistsugune regulatsioon võrreldes Eesti KorS-iga.

Õigusnormide analüüsimisel lähtub autor proportsionaalsuse testi meetodist, sest antud meetod on Eesti Vabariigi õiguskorras leidnud praktikas laialdast kasutamist ning sobib uurimisobjektiks

olevate sätete põhiseaduspärasuse hindamiseks ideaalselt.¹² Magistritöö on ülesehitatud üldiselt üksikule ehk töö autor kasutab deduktiivset meetodit.

Magistritöö esimeses peatükis käsitleb autor süvitsi sundproovi võtmisega seonduvat kehtiva KorS-i regulatsiooni, tervishoiuteenuse osutaja vaba eneseteostus ja kooskõla meditsiinieetikaga, seadusandliku võimu poolt riigivõimu teostamist ning faktilise õigusliku probleemi püstitust.

Teises magistritöö peatükis käsitleb autor asjakohaseid põhiõigusi ja avab nende sisu tuginedes EIÕK artiklitele, EIK lahenditele, siseriikliku kohtupraktikale ning erialakirjandusele.

Kolmandas magistritöö peatükis käsitleb autor põhiõiguste võimalike riivete formaalset ja materiaalselt põhiseaduspärasust, lähtudes proportsionaalsuse meetodist. Samuti töö autor kinnitab või lükkab ümber töö hüpoteesi, vastab uurimisküsimusele, esitab vajadusel muudatusettepanekud või alternatiivsed lahendused eesmärgiga tagada isikutele põhiõiguste riivete proportsionaalsus, et tagada kehtivas KorS-is põhiõiguste- ja vabaduste efektiivsem kaitse demokraatlikule õigusriigile kohaselt.

¹² § 11, p 2. Põhiõigused ja Vabadused. II peatükk. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/> (23.01.2017).

1. Õigusliku probleemi käsitus, regulatsioon ja tervishoiuteenuse osutaja

Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse juhataja Illimar Pärnamägi on ühes oma artiklis tabavalt tõstatanud küsimuse seoses põhiseaduse ja haldusmenetlusega: „Ühelt poolt tahetakse järgida põhiseadusega kehtestatud nõudmisi kodanike põhiõiguste ja -vabaduste tagamisele ning säilitamisele, kuid teiselt poolt paistab olevat pidevalt kasvanud haldus õiguslikel alustel sekkumine ühiskonnaelu korraldamisse. Kuidas säilitada tasakaalu nende kahe suuna vahel, on jätkuvalt õigusteoreetiline dilemma ka tänases Eesti haldusõiguses.“¹³ Tasakaalu säilitamist käsitleb ka autor läbivalt oma diplomitöös.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et arvestades Eesti riigi noorust ja KorSi reformi mahukust, on igati mõisteta, miks võivad jõustuda regulatsioonid, milles olevaid sätteid ei ole süvitsi analüüsitud.¹⁴ See on tingitud asjaolust, et Eesti seaduste väljatöötamisel puudub tugev väljakujunenud praktika ja seetõttu seletuskirjades olev analüüs ei pruugi olla piisavalt objektiivne ja põhjalik. Samas kohati toimub ülereguleerimine ning järjest rohkemate uute piirangute ja kohustuste sätestamisega laiendatakse ka politsei pädevust, mille tulemiks võib olla ülemäärane järelevalve riigis (nn järelevalveriik).¹⁵ Välistamaks järelevalveriigi teket, tuleb kriitilisemalt analüüsida uute kehtestatavate regulatsioonide suhestumist PS-iga.

Enne KorS-i jõustumist kehtis Eestis kuni 31. detsembrini 2009. a politseiseadus¹⁶ (PoS), milles ei olnud üheselt määratletud politsei ennetav tegevus ja tagajärgedele suunatud tegevuste vahe. Samuti puudus süüteomenetluse ja riikliku järelevalvemenetluse konkreetne eristamine. Pädevusnorme ei toetanud konkreetset volitusnormid ja esines sätteid, milles tuli liiga abstraktselt sätestatud pädevusnormist tõlgendada ka volitusnorm.¹⁷ Seetõttu teostati korrakaitse reform, mille käigus töötati välja kehtiv KorS, mis on suunatud ohu tõrjumisele ja riiklikule järelevalvele. 2011. aastal vastu võetud ja alles 1. juulil 2014 jõustunud KorS-i üheks põhieesmärgiks on olnud selgelt eristada täidesaatva riigivõimu korrakaitse- ja karistusõiguslikke funktsioone ehk piiritleda riiklik järelevalvemenetlus süüteomenetlusest.¹⁸ Korraldav haldus

¹³ Pärnamägi, I. Kas ühiskondliku heaolu eest hoolitsemine on tegelikult politsei ülesanne? *Juridica*, 2016, nr X, lk 687.

¹⁴ KorS-i reformi mahukuse ning ajalist venimist ning selle negatiivset mõju reformile on käsitlenud ka Mait Laaring oma artiklis. Vt Laaring, M. On the Situation of Law-enforcement Law in Estonia. *Juridica International*, 2014, nr XXI.

¹⁵ *Supra* nota 13, lk 690.

¹⁶ PoS RT, 1990, 10, 113, 08.10.1990.

¹⁷ Jäätmä, J. The Constitutional Requirements for Averting of a Danger. *Juridica International*, 2012, XIX, p 137.

¹⁸ Kärner, M. Mõned korrakaitseadusega kaasnenud muudatused kriminaalmenetluses: järelevalve- ja süüteomenetluse piiritlemisprobleem. *Juridica*, 2014 nr VI, lk 474.

tagab avaliku korra ja julgeoleku kaitse neid ähvardavate ohtude eest. Siia kuuluvad näiteks liikluse korraldamine, järelevalve majandustegevuse üle jne.¹⁹

Halduskohtu kohtunik Janar Jäätma on oma doktoritöös avanud ohutõrje mõiste järgmiselt: „Ohutõrje on toetav, suunav, ettevaatav ja preventiivne riigi tegevus, mis peab põhinema põhiseadusele, Euroopa ja rahvusvahelisele õigusele ning arvestama ühiskondlikke vajadusi tagamaks sisemine julgeolek ja avalik kord. Tegemist on politsei- ja korrakaitseõiguse valdkonda kuuluva õigusliku mudeliga, mille tuumaks on politsei- ja korrakaitseametnike ning – meetmetega konkreetse ja abstraktse ohu tõrjumine. Politsei- ja korrakaitseõiguse keskseks mõisteks on oht. Ohu mõiste kasutamine toob kaasa selle, et politsei tegevuse keskendub rohkem preventioonile. Lisaks markeerib ohu mõiste ohutõrjeorgani sekkumisläve ja legitimeerib põhiõiguste riive.“²⁰

Lähtudes eeltoodust, on seadusandliku ja täidesaatava võimu tegevus ohutõrjeõigusega ühendatud tõenäosuse, kaitstava õigushüve sisu ja kaalul olevate väärtustega. Sellest tulenevalt on loodud materiaalõigus, mis on ka aluseks isikute põhiõiguste- ja vabaduste piiramisel. Seega, ohutõrjeõiguse puhul on tegemist riivehaldusega ning sellest tulenevalt seab PS täiendavad nõuded pädevus- ja volitusnormi määratlusele ning riivevolituse regulatsioonile.²¹ KorS-i regulatsiooni eeskujuks on tugevalt olnud Saksamaal kehtiv regulatsioon. Korrakaitse üldvolituse koosseisutunnused KorS-i eelnõus ning Saksa liidumaade ühtse politseiseaduse näidiseelnõus on üldjoontes sarnased. Seega võib üldvolituse koosseisutunnuste sisustamisel Eestis kasutada ka seisukohti Saksa õigusdogmaatikast.²²

Korrakaitse mõiste avab KorS § 2 lg 1, mis sätestab, et korrakaitse on avalikku korda ähvardava ohu ennetamine, ohukahtluse korral ohu väljaselgitamine, ohu tõrjumine ja avaliku korra rikkumise kõrvaldamine. KorS²³ lähtub proportsionaalsuse, otstarbekuse, õiguste kaitse ja inimväärikuse tagamise, korrakaitseorganike vahelise koostöö ja selgitamiskohustuse põhimõtetest.²⁴ KorS § 6 lg 1 säestab, et korrakaitseorgan on seaduse või määrusega riikliku järelevalve ülesannet täitma volitatud asutus, kogu või isik. Politsei institutsiooni mõiste avab

¹⁹ Maurer, H. Haldusõigus. Tallinn, Juura, 2004, lk 4.

²⁰ Jäätma, J. Ohutõrjeõigus politsei- ja korrakaitseõiguses: kooskõla põhiseadusega. Tartu, Tartu Ülikool, 2015, lk 17- 18.

²¹ Vt *Ibid*, lk 18.

²² Eller, K. Korrakaitse üldvolituse koosseis Saksa õiguses ja Eesti korrakaitse seaduse eesnõus. *Juridica*, 2007, nr I, lk 51.

²³ Vt §-d 7- 11.

²⁴ Vt Laaring, M. Estonian Law Enforcement Law as Danger Prevention Law. *Juridica International*, 2013, nr XX, lk 199- 200.

PPVS § 1 lg 2 ning sellest tulenevalt on politsei korrakaitseorgan KorS mõttes. Korrakaitseorgani poolt läbi viidavat menetlust nimetatakse riikliku järelevalve menetluseks, mille eesmärk on ennetada ohtu, selgitada see välja ja tõrjuda või kõrvaldada korrarikkumine.²⁵ Käesolevas töös käsitleb töö autor politsei institutsiooni, riiklikule liiklusjärelevalvet, joobe tuvastamist ning eelnimetatutega seonduvaid KorS-i sätteid.

1.1. Joobeseisund, selle tuvastamine ja sunni kohaldamine KorS-is

Sissejuhatuses tõi töö autor välja statistika, mille põhjal võib asuda objektiivsele seisukohale seoses Eestis valitseva liikluskultuuriga. Jätkuvalt on joobes juhtide arv igapäevases liikluses taunitavalt suur. Joobesjuhid on ka enamasti õnnetusjuhtumite osapoolteks (sh enamasti põhjustajateks). Järgnevalt peab töö autor vajalikuks avada KorS-is sätestatud regulatsioon seoses joobeseisundiga, selle kontrollimise ja tuvastamisega (sh vahetu sunni kohaldamisega).

1.1.1. Alkoholihoobe tuvastamine

Kehtivas KorS-is reguleerib joobeseisundi kahtlusega isiku suhtes kohaldatavaid riikliku järelevalve erimeetmeid 3. peatüki 2. jaotis.²⁶ Grammatilisest tõlgendamisest tulenevalt on joobeseisundiks alkoholi²⁷, narkootilise või psühhotroopse aine²⁸ või muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud tervises seisund, mis avaldub väliselt tajutavas häiritud või muutunud kehalistes või psüühilistes funktsioonides ja reaktsioonides²⁹ ning joobeseisundit saab olla kahte liiki: alkoholihoove või narkootilise (või muu psühhotroopse või joovastava) aine tarvitamisest põhjustatud hoove³⁰. Käesolevas diplomitöös keskendub töö autor ainult liiklusalaste süütegudele, kuna liiklusjärelevalves on joobe tuvastamine sunniga kõige tõenäolisem.

Joobeseisundi kontrollimise pädevuse politseile annab KorS § 37 lg 1, mis sätestab, et joobeseisundile viitavate tunnuste korral joobeseisundi kontrollimisele võib allutada sõidukijuhi

²⁵ KorS § 2 lg 4.

²⁶ §-d 36- 43.

²⁷ KorS § 36 lg 2 sätestab, et alkohol käesoleva seaduse tähenduses on piiritus ja muu alkoholne jook alkoholiseaduse § 2 tähenduses või toidugruppi mittekuuluv, kuid etanooli sisaldav vedelik või aine. Töö autor ei pea vajalikuks siinkohal täpsemalt alkoholi mõistet avada tulenevalt alkoholiseaduse (AS) §-st 2, kuna see ei oma diplomitöös tähtsust.

²⁸ KorS § 36 lg 3 sätestab, et narkootilist ja psühhotroopset ainet mõistetakse käesolevas seaduses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse (NPALS) tähenduses. Töö autor selgitab, et NPALS § 2 avab eelmises lauses nimetatud ainete mõiste selliselt, et nendeks aineteks on NPALS §-s 3¹alusel kehtestatud nimekirjas loetletud ained ja ainete rühmadesse kuuluvad ained ning nende ainete isomeerid, estrid, eetrid ja soolad ning nimetatud aineid sisaldavad ravimid.

²⁹ *Ibid*, § 36 lg 1.

³⁰ *Ibid*, § 36 lg 4.

või muu isiku, kui on alust kahtlustada, et isik on toime pannud süüteo või isiku, kellel on joobetunnused ja võib olla ohtlik endale või teistele või alaealine, kellel esinevad joobetunnused. Samuti võib kontrollile allutada ka sõidukijuhi, kui see on vajalik ohu ennetamiseks liikluses.³¹ Lähtudes eeltoodust, saab joobe tuvastamine toimuda nii riiklikus järelevalvemenetluses (ennetatavalt ohu tõrjumine), kui ka süüteomenetluses (ohu likvideerimine).

KorS § 37 lg- st 3 tuleneb volitusnorm, mille alusel joobeseisundile viitavad tunnuste loetelu ja tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise kehtestab sotsiaalminister määrusega³². Töö autor selgitab, et eelmises lauses viidatud määruses on sätestatud järgmised võimalikud joobetunnused: isiku välimus; aeglustunud reaktsioon; häirunud kõne; aja, isiku ja koha tajumise häired; teadvuse seisund; mäluhäired; koordinatsioonihäired; käitumishäired või kui esineb ka alkoholilõhn väljahingatavas õhus või hälbed silmade välimuses ja silmavaates.³³ Joobeseisundile viitavate tunnuste esinemise ja mitteesinemise tuvastamine toimub antud määruse kohaselt politsei poolt välise vaatluse või küsitluse abil.³⁴ Töö autor on seisukohal, et käesoleva määrusega on kaetud kõik võimalikud praktikas esineda võivad situatsioonid või füüsilised isikud, keda saab antud määruse põhjal kontrollida. Seega, kokkuvõtlikult võib asuda seisukohale, et politseil joobeseisundi kontrollimiseks on alati minimaalne eeldus täidetud (joobeseisundi tunnus) ning sellest tulenevalt võib väita, et politseil on alati õigus joobeseisundit kontrollida.

Kui politsei on tuvastanud isikul joobeseisundi tunnused, on politseil võimalik isiku joovet kontrollida: indikaatorvahendiga, tõendusliku alkomeetriga või tervishoiuteenuse osutaja juures või ekspertiisiasutuses alkoholisisalduse määramiseks vereproovi uuringuga.³⁵ Enne alkoholijoobe kontrollimist või tuvastamist tuleb isikule selgitada tema õigusi³⁶ (sh nt õigus nõuda ise tõendusliku alkomeetri või vereproovi uuringut, kui isik ise ei nõustu indikaatorvahendiga mõõdetud tulemustega). Kui politsei ei pea vajalikuks muude andmete kogumist ja isik ei nõua alkoholijoobe tuvastamist tõendusliku alkomeetriga või vereproovi uuringuga, võib piirduda indikaatorvahendi kasutamisega.³⁷ Lõputöö autor juhib ka tähelepanu asjaolule, et kui tegemist on mootor-, õhu- või veesõiduki, raudteeveeremi või trammi ohutu

³¹ *Ibid*, § 37 lg 2.

³² Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ja nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisid. RT I, 27.06.2014, 4.

³³ *Ibid*, § 2.

³⁴ *Ibid*, § 3.

³⁵ KorS § 38 lg 1.

³⁶ *Ibid*, § 38 lg 2.

³⁷ *Ibid*, § 38 lg 3.

liiklemise või käitusekirja nõuete rikkumisega seotud süütegude toimepanemise kahtlusega, siis ei tohi piirduda ainult indikaatorvahendi näiduga.³⁸ Kuna liiklusseaduses³⁹ (LS) on sõiduki juhtimiseks keelatud alkoholijoove piiritletud konkreetsete faktiliste suurustega (nt alkoholi kogus veres ei tohi olla rohkem kui 0,20 mg/l või ühes liitris väljahingatavas õhus 0,10 mg või rohkem⁴⁰), on vajalik objektiivne mõõtetulemus saada taadeldud tõendusliku alkomeetri või vereproovi uuringuga. Samuti mõõtetulemusest sõltub, kas tegemist on väär- või kuriteona kvalifitseeritava rikkumisega.⁴¹

Täiendav selgitamiskohustus annab politseile ka KorS § 38 lg 4, mis sätestab, et kui isik keeldub indikaatorvahendiga kontrollimisest, tuleb talle selgitada, et keeldumise korral tuvastatakse alkoholijoove kohustuslikus korras tõendusliku alkomeetri või vereproovi uuringuga. Kui isik ei ole nõus tõendusliku alkomeetriga võimaliku joobe tuvastamisega, siis selgitatakse talle täiendavalt, et keeldumise korral tuvastatakse alkoholijoove vereproovi uuringuga. Antud regulatsioonist nähtub, et KorS-st § 11 tulenev selgitamise üldine kohustus erimenetluses on töö autori hinnangul piisavalt tagatud. KorS § 39 lg 1 annab politseile õiguse alkoholijoobe tuvastamiseks tõendusliku alkomeetriga isik toimetada korrakaitseorgani ametiruumi⁴² või tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse vereproovi võtmiseks. Eeltoodu eeldusteks on järgmistest asjaoludest: isik keeldub alkoholijoobe kontrollimisest indikaatorvahendiga või tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga; isik ei ole võimeline järgima indikaatorvahendi või alkomeetri kasutamise protseduuri; isik nõuab ise seda indikaatorvahendi positiivse tulemuse korral või kui see on otstarbekas ja isik on sellega nõus.⁴³ Alaealise osas reguleerib joobeseisundi tuvastamist KorS § 39 lg 3, kuid antud sätet⁴⁴ töö autor ei analüüsi, kuna alaealiste regulatsiooni käesolevas diplomitöös ei käsitleta.

³⁸ *Ibid*, § 38 lg 3.

³⁹ LS RT I, 03.01.2017, 18, § 69.

⁴⁰ *Ibid*, § 69 lg 3.

⁴¹ LS § 224 sätestab väärteona käsitletavad alkoholi piirmäärad: ühes grammis veres alkoholisaldus 0,20- 1,49 milligrammi. LS § 69 sätestab, et alates ühes grammis veres alkoholisaldus 1,50 milligrammi kvalifitseerub kuriteona KarS § 424 alusel.

⁴² Kui kohapeal ei ole joobeseisundi tuvastamine võimalik.

⁴³ *Ibid*, § 39 lg 2.

⁴⁴ KorS § 39 lg 3 sätestab, et vanema või muu seadusliku esindaja järelevalveta joobeseisundi kahtlusega või joobeseisundis alaealise võib vajaduse korral toimetada tema vanema või seadusliku esindaja juurde või kohaliku omavalitsuse hoolekandeesutusse sõltumata käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud aluste olemasolust. Kui alaealisele on vajalik osutada vältimatut abi, kutsub korrakaitseorgan välja kiirabiteenuse osutaja. Hoolekandeesutus teavitab toimetatud alaealisest viivitamata tema vanemat või muud seaduslikku esindajat.

Tervishoiuteenuse osutaja absoluutne kohustus võtta bioloogilise vedeliku proovi tuleneb KorS § 40 lg-st 1 ja KorS § 40 lg-s 1⁴⁵. Tervishoiuteenuse korraldamise seaduses⁴⁶ (TTKS) § 55 lg 1 nimekirjas nimetatud tervishoiuteenuse osutajaga on võimalik sõlmida ka antud teenuse osutamiseks (proovi võtmiseks) haldusleping.⁴⁷ Vereproovi võtmise eesmärgi saavutamiseks vahetu sunni kohaldamise õiguse politseile annab KorS § 40 lg 2, mis sätestab, et vereproovi võtmise tagamiseks on korrakaitseorganil õigus kasutada vereproovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Üldjuhul on võetud vereproovi kohustatud toimetama ekspertiisiasutusse politsei⁴⁸, kes tutvustab ka pärast proovi võtmist ekspertiisi uuringu tulemusi isikule esimesel võimalusel.⁴⁹ KorS § 40 lg-s 5 on antud volitusnorm Vabariigi Valitsusele määrusega vereproovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise korra kehtestamiseks⁵⁰. Nimetatud määrust analüüsib töö autor käesolevas peatükis hiljem, kuna antud määrus kohaldub ka narkojoobe kahtluse korral sundproovi võtmise osas.

1.1.2. Vahetu sunni üldine regulatsiooni KorS-is

Järgnevalt käsitleb töö autor vahetu sunni mõistet KorS- is sätestatud lähtuvalt. Vahetu sunni ja erivahendite regulatsioon tuleneb KorS §-dest 74- 81. KorS § 74 lg 1 sätestab, et vahetu sund on füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuga, erivahendiga⁵¹ või relvaga⁵². Vahetu sunni kohaldamise pädevus tuleneb KorS § 75 lg-st 1, mis sätestab, et füüsilist jõudu, erivahendit või relva võib kasutada politsei⁵³. Vahetu sunni kohaldamise lubatavus tuleneb KorS §-st 76, mis sätestab, et politsei [...] võib kohaldada vahetut sundi ainult juhul, kui isikule kehtiva haldusaktiga ohu väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks pandud kohustuse täitmise tagamine muu haldussunnivahendiga ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik. Kui KorS § 78 lg-s 1 nimetatud hoiatusega määratakse isikule haldusakti täitmise tähtaeg, võib vahetut sundi kohaldada, kui isik jätab haldusakti tähtaegselt täitmata. Vahetut

⁴⁵ *Ibid*, § 40 lg-s 1 ja § 41 lg-s 1 nimetatud proovi võtmiseks kohustatud tervishoiuteenuse osutajaks on TTKS § 55 lg 1 alusel kehtestatud määruses nimetatud tervishoiuteenuse osutaja.

⁴⁶ Tervishoiuteenuste korraldamise seadus¹. RT I, 21.02.2017, 5.

⁴⁷ KorS § 40 lg 6.

⁴⁸ *Ibid*, § 39 lg 3.

⁴⁹ *Ibid*, § 39 lg 4.

⁵⁰ Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord. RT I, 26.06.2014, 4. Vabariigi Valitsuse määrus.

⁵¹ KorS § 74 lg 2 sätestab, et erivahend on loom või asi, mis on ette nähtud isiku, looma või asja füüsiliseks mõjutamiseks ja mis ei ole relv.

⁵² *Ibid*, § 74 lg 3 sätestab, et relv on tulirelv või muu relv relvaseaduse tähenduses. Töö autor ei pea vajalikuks täpsemalt relva mõiste avamist relvaseaduse tähenduses.

⁵³ Muu korrakaitseorgan võib füüsilist jõudu, erivahendit või relva kasutada ainult seaduses sätestatud juhul.

sundi on lubatud kohaldada ilma eelneva kohustava haldusaktita, kui haldusakti andmine ei ole võimalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumise või korrarikkumise kõrvaldamise kiire vajaduse tõttu. Vahetut sundi ei ole lubatud kohaldada ütluse, arvamuse või seletuse saamiseks.

Üldjuhul vahetu sunni kasutamisel sunni adressaadid osutavad vastupanu, siis on ka vigastuste tekkimise oht kõrgem. Seetõttu on seadusandja ette näinud ka abi andmise kohustuse. KorS § 77 sätestab, et kui vahetu sunni kohaldamisega tekitatakse isikule kehavigastus, on korrakaitseorgan kohustatud tagama isikule esimesel võimalusel esmaabi andmise ning vajaduse korral kiirabi kutsumise. Siinkohal töö autor rõhutab, et vahetu sunni eest tuleb alati isikut hoiatada. Selle kohustuse sunni kohaldajale seab KorS § 78, mis sätestab, et enne vahetu sunni kohaldamist on korrakaitseorgan kohustatud hoiatama isikut, kelle suhtes või kelle omandis või valduses oleva looma või asja suhtes ta kavatses vahetut sundi kohaldada. Võimaluse korral määratakse hoiatuses KorS § 76 lg-s 1 nimetatud haldusakti täitmiseks tähtaeg, mis võimaldab haldusakti adressaadil kohustuse täita. Kui hoiatus on tehtud kirjalikult, kordab korrakaitseorgani ametiisik hoiatust suuliselt, enne kui asub vahetut sundi kohaldama. Töö autor juhib tähelepanu, et antud üldregulatsioon kehtib ka joobeseisundi tuvastamisel, kuid joobeseisundi eriregulatsioonist tulenevate erisustega.

1.1.3. Narkojoobe tuvastamise regulatsioon

Järgnevalt käsitleb töö autor narkojoobega seonduvat. Narkootilise⁵⁴ joobeseisundi tuvastamiseks isiku organismis annab pädevuse politseile KorS § 41 lg 1, mis sätestab, et politsei või seaduses sätestatud juhul muu korrakaitseorgan võib tuvastada narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine esinemise organismis indikaatorvahendi abil või toimetada isiku bioloogilise vedeliku proovi võtmiseks ja vajaduse korral tervise seisundi kirjeldamiseks tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse.

Narkootilise, psühhotroopse aine või muu joovastava aine joobeseisundi tuvastamiseks vere- või uriiniproovi on kohustatud võtma tervishoiuteenuse osutaja, kes vastab KorS § 41 lg-s 2 sätestatule või kui on sõlmitud TTKS § 55 lg 1 nimekirjas nimetatata tervishoiuteenuse osutajaga haldusleping⁵⁵. Joobe kahtluse korral peab korrakaitseorgan kirjeldama isikul esinevaid joobeseisundi tunnuseid⁵⁶ ja selgitama enne proovi võtmist isikule tema õigusi⁵⁷. Kui

⁵⁴ Või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi tuvastamine.

⁵⁵ KorS § 41 lg 4.

⁵⁶ *Ibid*, § 41 lg 5.

⁵⁷ *Ibid*, § 41 lg 6.

isik indikaatorvahendi tulemusele ei apelleeri, siis võib piirduda indikaatorvahendi näiduga⁵⁸. Kui isik keeldub proovi andmisest, siis selgitatakse talle proovi võtmist bioloogilise vedeliku prooviga⁵⁹, millest keeldumise korral on õigus kasutada isiku suhtes sundi⁶⁰.

Korrakaitseorgani nõudmisel on proovi võtmisel arst kohustatud kirjeldama isiku tervise seisundit ja tervishoiuteenuse osutaja või riiklik ekspertiisiasutus kohustatud võtma, säilitama ja edastama vajaliku koguse bioloogilise vedeliku proovi.⁶¹ KorS seab politseile kohustuse bioloogilise vedeliku proovi ekspertiisiasutusse toimetamise osas⁶². Võetud proovide ja terviseseisundi kirjelduse protokoll põhjal annab riiklik ekspertiisiasutus hinnangu isiku joobeseisundi olemasolu või puudumise kohta.⁶³ Volitusnormiga on sotsiaalministrile antud volitus terviseseisundi protokoll määрусega kehtestamiseks⁶⁴ ja justiitsministrile bioloogiliste vedeliku proovi võtmise korra määрусega kehtestamiseks⁶⁵ ning siseministrile indikaatorvahendi kasutamise ja dokumenteerimise korra määрусega kehtestamiseks⁶⁶. KorS-i 3. peatüki 2. jaotises on veel § 42, mis reguleerib joobeseisundis isiku kainenema toimetamist ja § 43 kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingimusi. Töö autor on seisukohal, et antud sätted väljuvad töö teemast ehk ei ole teemaga piisavalt seotud ning seetõttu jätab töö autor nimetatud sätted käsitlemata.

1.1.4. Bioloogilise vedeliku proovi võtmise määрус

Järgmisena peab töö autor vajalikuks osaliselt **avada** Vabariigi Valitsuse 19.06.2014 määрус nr 88 (VV määрус nr 88), mis sätestab bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise korra.⁶⁷ Töö autor käsitleb ainult seda osa määрусest, mis on konkreetselt seotud sundproovi võtmisega. Määрус seletuskirjas⁶⁸ on põhistatud minimaalset seletuskirja sisu asjaoluga, et antud ajal kehtis Vabariigi Valitsuse

⁵⁸ *Ibid*, § 41 lg 7.

⁵⁹ *Ibid*, § 41 lg 8.

⁶⁰ *Ibid*, § 41 lg 10.

⁶¹ *Ibid*, § 41 lg 9.

⁶² *Ibid*, § 41 lg-d 11 ja 12.

⁶³ *Ibid*, § 41 lg 13.

⁶⁴ *Ibid*, § 41 lg 14.

⁶⁵ *Ibid*, § 41 lg 15.

⁶⁶ *Ibid*, § 41 lg 16.

⁶⁷ Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord. RT I, 26.06.2014, 4. Vabariigi Valitsuse määрус.

⁶⁸ Vabariigi Valitsus. Määрус „Vereproovi ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord“ eelnõu seletuskiri. 12.05.2014. eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/28fc8069-e664-4cb7-8d40-13ab5ed3ba91?activity=1#3km16CtH (03.02.2017).

17.12.2009.a määrus nr 204 „Vere- ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise ja uuringu tulemustest teavitamise kord“, mille osas olulisi muudatusi uues määruses ei tehtud, sellest tulenevalt ei peetud ka vajalikuks põhjalikku seletuskirja koostada.⁶⁹ Siinkohal rõhutab autor, et selleks ajaks oli antud bioloogilise vedeliku võtmise kord kehtinud umbes 5 aastat ning Vabariigi Valitsus ei pidanud kehtiva määruse eelnõus vajalikuks hinnata, kas ja kuidas antud määrus on praktikas realiseerunud ning kas ja mis muudatused oleks vajalikud. Töö autor tutvus ka Vabariigi Valitsuse 2009. a määruse eelnõu menetluse ja seletuskirjaga⁷⁰ ning sealgi puudus põhjalikum analüüs proovi võtmise korra osas.

VV määruses nr 88 reguleerib vereproovi võtmist § 5, mille lg 1 sätestab, et prooviandjat teavitatakse tema õigusest istuda vahetult enne vereproovi võtmist proovivõtmise ruumis. Prooviandja soovil antakse talle võimalus istuda kuni 15 minutit. Töö autor on seisukohal, et määruse sõnastus ei ole kõige selgem grammatilise tõlgendamisest lähtudes, kuid on arusaadav, et sätte eesmärk on anda prooviandjale täiendavat järelemõtlemise aega ning võimalust antud protsessiga kohaneda. Vereproovi võib võtta ainult volitatud isik⁷¹ ning katsut peab olema vereproovi võtmisest kuni postipakendisse sulgemiseni prooviandjale nähtav.⁷² Selline korduv selgitamiskohustus ja täiendav tähtaeg võib viia ka vastupidisele olukorra kujunemisele, kus proovi andma kohustatud isik teadlikult viivitab proovi andmisega⁷³ ning manipuleerib politsei ja tervishoiuteenuse osutajaga, et alkoholisaldus veres langeks (näiteks kui indikaatorvahendisse puhumisel oli joobeaste kriminaalse joobeastme alumise piiri peal).

VV määruse nr 88 § 5 lg 4 sätestab, et vereproov võetakse käe küünarvarre või labakäe veenidest. Kui proovi võtmine ebaõnnestub, võetakse veri teise käe küünarvarre või labakäe veenidest. Kui ka uue proovi võtmine ebaõnnestub, võib punkteerida labajala veeni. Kui proovi võtmine ebaõnnestub ka pärast käesolevas lõikes nimetatud toiminguid, loobub volitatud isik

⁶⁹ *Ibid*, p II.

⁷⁰ Vabariigi Valitsus. Vabariigi Valitsuse määruse „Vere- ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ning nende toimingute tasustamise ja uuringu tulemustest teavitamise kord“ eelnõu, 22.04.2009. eelnoud.valitsus.ee/main#thpy1AS6 (03.02.2017).

⁷¹ VV määruse nr 88 § 1 p 1 sätestab, et volitatud isik on tervishoiutöötaja või riikliku ekspertiisiasutuse meditsiinilise haridusega töötaja, kellel on õigus võtta analüüsimiseks vere- või uriiniproovi või osaleda selleks vajalike toimingute tegemises, samuti politsei või seaduses sätestatud juhul muu korrakaitseorgan, kellel on õigus võtta uriiniproovi indikaatorvahendiga kontrollimiseks ning indikaatorvahendi positiivse näidu korral proovi uuringuks edastamiseks vajalike toimingute tegemiseks.

⁷² *Ibid*, § 5 lg-d 2 ja 3.

⁷³ Jones, A. The Relationship between Blood Alcohol Concentration (BAC) and Breath Alcohol Concentration (BrAC): A Review of the Evidence. England, Department for Transport: London, 2010. www.researchgate.net/publication/266580842_The_Relationship_between_Blood_Alcohol_Concentration_BAC_and_Breath_Alcohol_Concentration_BrAC_A_Review_of_the_Evidence (17.04.2017), p 6.1.

proovi võtmisest. Ebaõnnestunud proovivõtmine märgitakse saatekirja. Siinkohal tõusteb küsimus, et mis saab olukorras, kus proovivõtmine ebaõnnestub? Kas loobutakse täielikult proovi võtmisest? Kas võetakse asendusproovina uriiniproov? Seda kõnealune määrus ei täpsusta.

VV määruse nr 88 § 6 jj reguleerivad uriiniproovi võtmist (üldtingimused), kuid töö autor keskendub §-le 9, mis reguleerib sunni kasutamist. Määruse § 9 lg 1 kordab üle sunni kohaldamise pädevusnormid, mis tulenevad KorS § 40 lg-st 2 ja § 41 lg-st 10. Määruse § 9 lg-s 2 konkretiseeritakse sunni kasutamise piire ehk sunni kasutamisel tuleb hoiduda isiku või temalt proovi võtmist takistava asja kahjustamisest suuremal määral, kui see on konkreetsel juhul vältimatu. Töö autor on seisukohal, et sellise regulatsiooniga võiks justkui väita, et on tagatud prooviandja suhtes läbiviidava sunni kohaldamise proportsionaalsus, kuid konkreetse normikontrolli puhul tuleks tuvastada mõõdukuse piir, mis hetkest muutub kahjustamine suuremaks kui on vältimatu vajadus. Töö autor on seisukohal, et praktikas võib antud piiri leidmine sunni kohaldamise olukorras olla küllaltki keeruline.

Määruse § 9 lg 3 jj sätestavad, et ametiisik peab hoiatama prooviandjat sunni kasutamise kavatsusest ja andma talle 5– 15 minutit aega, et isik saaks kaaluda vastupanust loobumist ja proovi vabatahtlikku andmist. Vahetu sunnina võib ametiisik proovi võtmise ajal prooviandjat kinni hoida, kasutades selleks füüsilist jõudu või erivahendit. Erivahendina võib ametiisik kasutada käeraudu, jalaraudu või sidumisvahendit, kui see ei sea ohtu prooviandja elu, ei tekita talle kehavigastust ega põhjusta suurt füüsilist valu. Sidumisvahendi kasutamine ei tohi kesta üle ühe tunni järjest.⁷⁴ Sunni kasutamisel võib uriiniproovi võtta kateetriga tervishoiuteenuse osutajana registrisse kantud tervishoiutöötaja.⁷⁵ Proovi võtmiseks sunniga koostab ametiisik menetlusvajadusest lähtudes kas määruse või protokoll, milles märgitakse: kellelt proov võetakse, proovimaterjali liik, proovi võtmise põhjendus, füüsilise jõu või erivahendi kasutamine ja sunni kohaldamise kestus, sunni kohaldaja ees- ja perekonnanimi, ametinimetus, telefoninumber ja elektronposti aadress.⁷⁶ Töö autor peab siinkohal vajalikuks rõhutada, et nimetatud määruse osas ei ole tegemist määrusega haldusmenetluse seaduse (HMS) § 88 mõttes⁷⁷, vaid tegemist on vääртеomenetluse seadustiku (VTMS) §-s 48 sätestatud määrusega.

⁷⁴ *Supra* nota 67, § 9 lg 5.

⁷⁵ *Ibid*, § 9 lg 6.

⁷⁶ *Ibid*, § 9 lg 7.

⁷⁷ HMS § 88 sätestab, et määrus on õigusakt, mille haldusorgan annab piiritlemata arvu juhtude reguleerimiseks.

Õigusselguse huvides oleks mõistlikum, kui määruse nr 88 lisana oleks ka sunni kohaldamise protokollis vorm, et selle menetlustoimingu protokollimiseks vajalikud andmed oleks üheselt arusaadavad. Samuti jääb arusaamatuks, miks antakse ametiisikule otsustusõigus, kas määruse või protokollis koostamine on vajalik või mitte. Töö autor on seisukohal, et antud protokollis koostamine peab olema igati kohustuslik, kuna vahetu sunni kohaldamisel on tegemist äärmiselt intensiivse põhiõiguste riivega. Antud protokollis kohustuslike andmete nimistust puudub ka sunni kasutamise detailne põhjendus ja kirjeldus, mis on oluline näiteks menetlustoimingu vaidemenetluse lahendamisel. KorS § 12 lg 1 sätestab üldise dokumenteerimise⁷⁸ kohustuse ja KorS § 12 lg 3 ls 1 sätestab, et kui riikliku järelevalve meetme kohaldamisel kasutatakse vahetut sundi, märgitakse meetme kohaldamise protokollis lisaks HMS-s sätestatud andmetele kohaldatud vahetu sunni vahend, sunnivahendit kohaldanud ametiisik ja isik, loom või asi, kelle või mille suhtes on vahetut sundi kohaldatud. Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et VV määruse nr 88 § 9 lg-st 7 tulenev ametiisiku õigus menetlusvajadusest lähtudes koostada määrus või protokoll ei ole hästi sõnastatud ning jääb arusaamatuks, kuna justkui on jäetud ametiisikule kaalutusõigus otsustada, kas määrus või protokoll on vaja koostada konkreetses menetluses või ei.

1.2. Tervishoiuteenuse osutajate vaba eneseteostus ja kooskõla meditsiinieetikaga

Käesolevas alapeatükis käsitleb töö autor tervishoiuteenuse osutajate PS §-st 19 tulenevat vaba eneseteostuse põhiõiguse võimaliku piirangut ning sundproovi võtmise vastuolu meditsiinieetikaga. Eelmistes alapeatükkides käsitletust nähtuvalt on tervishoiuteenuse osutajat käsitletud vahendina sundproovi võtmiseks ehk tegemist ei ole sunni kohaldajaga. Sunni kohaldamise kohustus ja pädevus on antud politseile. Selleks, et analüüsida kooskõla meditsiinieetika, analoogia korras analüüsida ka vanglas kehtivat regulatsiooni ja PS §-s 19 sätestatud vaba eneseteostuse võimalikku riivet, on vajalik ka piiritleda ja selgitada tervishoiuteenuse osutaja pädevust ja tegevust sundproovi võtmisel.

Tervishoiuteenuse osutaja on tervishoiutöötaja või tervishoiuteenuseid osutav juriidiline isik.⁷⁹ Tervishoiuteenuse osutamisega seonduvat reguleerib võlaõigusseaduse (VÕS) 41. peatükk. VÕS §-s 759 toodud üldise regulatsiooni kohaselt võib patsiendi läbi vaadata ja

⁷⁸ Riikliku järelevalve meetme kohaldamine protokollitakse HMS §-s 18 sätestatud alustel ja korras käesolevas seaduses sätestatud erisustega. Kui meede protokollitakse, antakse isikule, kelle suhtes meedet on kohaldatud, tema nõudmisel esimesel võimalusel protokollis ärakiri.

⁷⁹ TTKS § 4.

patsiendile tervishoiuteenust⁸⁰ osutada üksnes patsiendi nõusolekul ehk tegemist on lepingulise suhtega tervishoiuteenuse osutaja ja patsiendi vahel. VÕS § 766 lg 6 sätestab, et seadusega sätestatud juhtudel ja ulatuses ei ole patsiendi ega tema seadusliku esindaja nõusolek tervishoiuteenuse osutamiseks vajalik. Erandi näevad ette näiteks nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seadus⁸¹ (NETS) § 4 jj ja psühhiaatrilise abi seadus⁸² (PsAS) § 11 jj. Töö autor rõhutab siinkohal, et seadusest tulenevalt tahtevastase ravi korral on ka tegemist tervishoiuteenuse osutamisega. Kui isikult võetakse tervishoiuteenuse osutaja poolt politsei nõudmisel KorS-s sätestatud korras sundproovi, siis sel juhul ei ole tegemist tervishoiuteenuse osutamisega. Samale seisukohale on asunud ka õiguskantsler.⁸³ Siinkohal juhib koheselt töö autor tähelepanu asjaolule, et KorS-is ja VV määruses nr 88 puudub regulatsioon, mille kohaselt on tervishoiuteenuse osutajal õigus keelduda proovi võtmisest. Ainukese keeldumise võimaluse näeb ette nimetatud määruse § 5 lg 4 võimaldab tervishoiuteenuse osutajal loobuda vereproovi võtmisest olukorras, kus punktueerimisel ebaõnnestub vereproovi võtmine.⁸⁴

KorS-is reguleerivad tervishoiuteenuse osutajaga seonduvat § 40 lg-d 1, 1¹, 3 ja 6 ning § 41 lg-d 1, 2, 9 ja 12. KorS § 40 lg 1 seab tervishoiuteenuse osutajale imperatiivse kohustuse, korrakaitseorgani nõudmisel vereproovi võtmiseks. Sama paragrahvi lg 1¹ sätestab, et lg-s 1 nimetatud vereproovi võtmiseks kohustatud tervishoiuteenuse osutajaks on TTKS § 55 lõike 1 alusel kehtestatud määruses nimetatud tervishoiuteenuse osutaja.⁸⁵ Haiglavõrgu arengukava⁸⁶ § 2 kohaselt kuuluvad haiglate loetellu kokku 19 haiglat⁸⁷, millel on kohustus ööpäevaringselt politsei nõudmisel sundkorras isikult bioloogilise vedeliku proovi võtta. Loetelus mitteoleva tervishoiuteenuse osutajaga võib Politsei ja Piirivalveamet (PPA) sõlmida halduslepingu.

⁸⁰ Tervishoiuteenuse osutamisega seonduvaid küsimusi reguleerib TTKS. TTKS § 2 lõike 1 kohaselt on tervishoiuteenus tervishoiutõotaja tegevus haiguse, vigastuse või mürgistuse ennetamiseks, diagnoosimiseks ja ravimiseks eesmärgiga leevendada inimese vaevusi, hoida ära tema tervise seisundi halvenemist või haiguse ägenemist ning taastada tervist.

⁸¹ Nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seadus. RT I, 04.12.2015, 3.

⁸² Psühhiaatrilise abi seadus. RT I, 30.12.2015, 88.

⁸³ Õiguskantsler, *supra* nota 11, p 84.

⁸⁴ VV määrus nr 88 § 5 lg 4 sätestab, et vereproov võetakse käe küünarvarre või labakäe veenidest. Kui proovi võtmine ebaõnnestub, võetakse veri teise käe küünarvarre või labakäe veenidest. Kui ka uue proovi võtmine ebaõnnestub, võib punkteerida labajala veeni. Kui proovi võtmine ebaõnnestub ka pärast käesolevas lõikes nimetatud toiminguid, loobub volitatud isik proovi võtmisest. Ebaõnnestunud proovivõtmine märgitakse saatekirja.

⁸⁵ TTKS § 55 lg 1 sätestab, et Vabariigi Valitsus kehtestab määrusega haiglavõrgu arengukava, milles määratakse: tervishoiuteenuste ühtlase kättesaadavuse tagamiseks piirkondlike haiglate, keskhaiglate, üldhaiglate, kohalike haiglate, taastusravihaiglate ja õendushaiglate loetelu; vajalikud investeeringud haiglate loetelus nimetatud haiglate ehitamiseks, renoveerimiseks ja ümberprofileerimiseks.

⁸⁶ Haiglavõrgu arengukava. RT I, 11.07.2015, 3.

⁸⁷ SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla, SA Tartu Ülikooli Kliinikum, SA Tallinna Lastehaigla, AS Ida-Tallinna Keskhaigla, AS Lääne-Tallinna Keskhaigla, SA Ida-Viru Keskhaigla, SA Pärnu Haigla, AS Järvamaa Haigla, Kuressaare Haigla SA, SA Läänemaa Haigla, AS Rakvere Haigla, AS Lõuna-Eesti Haigla, SA Narva Haigla, SA Viljandi Haigla, AS Valga Haigla, SA Hiiumaa Haigla, AS Põlva Haigla, SA Raplamaa Haigla, SA Jõgeva Haigla.

Tervishoiuteenuse osutaja pakub vaid vere- või uriiniproovi võtmise teenust. Seda kinnitab teleoloogilisel tõlgendamisel KorS seletuskirjast nähtuv seadusandja tahe: „Siinkohal tuleb eraldi rõhutada asjaolu, et tervishoiuteenuse osutaja ei ole see, kes rakendab isiku suhtes vahetut sundi. Vahetut sundi rakendab isiku suhtes vereproovi võtmise tagamiseks üksnes politsei. Arsti või muu tervishoiutöötaja kohustuseks on vaid vereproovi võtmine.“⁸⁸ Seadusandja on II lugemise seletuskirjas möönnud järgmist: „Samuti on jäetud välja lepingu sõlmimine vereproovi võtmiseks. Siin on lähtutud sellest, et vereproovi võtmise kohustus peaks olema kõigil vastavat õigust omavatel tervishoiuteenuse pakkujatel. Vastasel juhul tekib olukord, et tervishoiuteenuse osutaja ei ole huvitatud vastavast teenusest, sest see ei ole kasumlik ja ei soovita oma tervishoiuasutuses joores isikutega tegeleda. Kuna tervishoiuasutuste puhul on tegu eraõiguslike äriühingute või sihtasutustega, siis ei saa riik eelistada ühte teisele või kohustada. Seega on oluline tagada võrdse kohtlemise printsiibil vastava teenuse kohustus kõigile.“⁸⁹ Lähtudes eeltoodust on seadusandja kinnitanud fakti, et tervishoiuteenuse osutajad ei ole olnud nõus vabatahtlikult antud teenust pakkuma.

Järgnevalt peab töö autor vajalikuks tuua analoogia korras vangistusseaduses⁹⁰ (VangS) oleva tervishoiuteenuse osutajat puudutava regulatsiooni, kuna ka vanglas võetakse sundproove. VangS § 52 lg- dest 1 ja 2 tuleneb, et tervishoiuteenuseid osutab vanglas tervishoiutöötaja vastavalt tervishoiuteenuste korraldamise seaduse eriarstiabi osutamist reguleerivatele sätetele ja arst on kohustatud pidevalt jälgima kinnipeetavate tervises seisundit, ravima neid vanglas olevate võimaluste piires ja vajaduse korral suunama ravile asjakohase eriarstiabi osutaja juurde, samuti täitma teisi talle pandud ülesandeid. Tervishoiuteenuse osutamine vanglas ning sellega kaasnevad meditsiinilised otsused, ravivõtted jms ei erine olemuslikult tervishoiuteenuse osutamisest mujal ehkki vanglas tervishoiuteenuste osutamist on täiendavalt reguleeritud avaliku õiguse normidega⁹¹, reguleerivad seda olukorda esmajoones siiski samad normid, mis kehtivad

⁸⁸ Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 179 SE seletuskiri. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus/ (10.11.2016), lk 19.

⁸⁹ Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 179 SE. Seletuskiri II teise lugemise teksti juurde. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus/ (10.11.2016), lk 3.

⁹⁰ VangS RT I, 17.12.2015, 96.

⁹¹ *Ibid.*, §-d 49, 49¹, 52, 53, 93 lg 6.

tervishoiuteenuste oustamisel väljaspool vanglat. Tervishoiuteenuse osutamisel vanglaarsti poolt tekib vangla ja kinnipeetava vahel eraõiguslik lepinguline suhe.⁹²

VangS § 52 lg 2 näeb ette arsti kohustuse ravida kinnipeetavast patsienti. Selle eelduseks on patsiendi soov end ravida, sest ravi vabatahtlikkuse põhimõte kehtib ka vanglas. VangS kommenteeritud väljaandes on asutud seisukohale: „Arst ei ole kohustatud kinnipeetavat vastu tema tahet ravima, kui ravist keeldumine on kinnipeetava vaba tahte väljendus. Siiski tuleneb § 52 lg-st 2 koostoimes § 69 lg-ga 1, et arstil on õigus teatud juhtudel (oma tervise tahtlik kahjustamine ja suitsiidikalduvus) ravida kinnipeetavat ka vastu tema tahtmist. [...] Teadvusetu või muus raskes seisundis oleva kinnipeetava puhul eeldatakse aga tema nõusolekut raviks ning § 52 tuleb tingimusteta kohaldamisele.“⁹³ Seega, ka VangS sätestatud regulatsioon eeldab vangiga ehk patsiendi⁹⁴ nõusolekut. Sedavõrd tugev on vangiga vabadus otsustada, kas tervishoiuteenuse osutajal on õigus sekkuda vangiga eraellu või ei.

Tervishoiuteenuse osutaja suhtes on Eesti õiguses norme, mis võimaldavad kvalifitseerida arsti kui ametiisikut, kuid see siiski ei tähenda, et kogu arsti kutsealast tegevust võiks pidada avalike ülesannete täitmisena ametiisiku mõistes. Arsti puhul on üldjuhul tegemist eraõigusliku isikuga.⁹⁵ Lähtudes eeltoodust, tervishoiuteenuse osutaja on üldjuhul eraõiguslik isik. Üldjuhul on tervishoiuteenuse osutamise eelduseks isiku enda nõusolek ja tervishoiuteenuse osutaja ei saa ilma isiku nõusolekuta tervishoiuteenust (nt proove võtta) isikule osutada, v.a kui seadus selleks kohustab. Seadusest tulenev kohustus peab olema aga kooskõlas PS §-st 19 tuleneva privaatautonomiaga.

Järgnevalt käsitleb töö autor meditsiinieetikaga seonduvat, kuna töö autor on seisukohal, et käesoleva PS §-st 19 tuleneva põhiõiguse (töö autor avab selle sisu süvitsi diplomitöö 2. peatükis) paremaks mõistmiseks on vajalik avada ka meditsiinieetika sisu. Eesti arstieetika koodeks⁹⁶ sätestab, et arst peab austama patsiendi inimväärikust, autonoomiat ja heaolu. Eesti Arstide Liit on *World Medical Association*'i ehk Maailma Arstide Liidu (WMA) liige, mis on

⁹² RKEKo nr 3-3-4-1-11, p 9; § 52, p 2.1. Sootak, J, jt. Vangistuseseadus. Kommenteeritud väljaanne §-d 1-109. Tallinn, Juura: 2014.

⁹³ *Ibid*, § 52, p 4.

⁹⁴ TTKS § 3¹ sätestab, et patsient on füüsiline isik, kes on avaldanud soovi saada või kes saab tervishoiuteenust.

⁹⁵ Schneider, V. Arsti ametiisikuna käsitamise võimalused karistusõiguses. *Juridica* 2016, nr V, lk 330.

⁹⁶ Eesti Arstide Liit. Eesti arstieetika koodeks. arstideliit.ee/wp-content/uploads/2011/10/Eesti_arstieetika_koodeks.pdf (22.04.2017).

vastu võtnud 1949. aastal rahvusvahelise meditsiinieetika koodeksi⁹⁷, mille kohaselt arst peab toimima oma sõltumatu professionaalse otsuse kohaselt, austama patsiendi nõusolekut või keeldumist ning olema moraalselt sõltumatu ja inimväärikust austavalt pühendumas asjakohase meditsiiniteenuse osutamisele. Arst peab tegutsema patsiendi parimates huvides ja kui arst tegutseb kolmanda isiku nõudmisel, tuleb tagada patsiendi täielik informeeritus. Seouli deklaratsioonis⁹⁸ kehtestas WMA põhimõtted seoses arstide individuaalse vabadusega praktiseerida oma ametit autonoomselt ja iseseisvalt, ilma kolmandate isikute sekkumiseta. Töö autor on seisukohal, et nende arstieetika koodeksi ja WMA deklaratsioonidega kinnistatakse põhimõtet, et arst peab olema oma erialaste küsimuste lahendamisel vaba. Ehk siis vere- ja uriiniproovi võtmise kohustamisel peab tervishoiuteenuse osutajal olema õigus langetada otsus lähtudes oma erialast, kas proovi võtmine on mõistlik või ei. Samuti ei tohi tervishoiuteenuse osutaja põhjustada isikule tahtlikult valu ja muid ebamugavusi.⁹⁹ Seega, on küsitav kas politsei poolne tervishoiuteenuse osutaja kohustamine proovi võtmiseks on põhiseaduspärane ja kooskõlas meditsiinieetikaga.

Seadusest tuleneva imperatiivse kohustusega võtta proovi on käsitlenud ka õiguskantsler oma märgukirjas¹⁰⁰, kus leidis, et tegemist võib olla privaatautonomia kui põhiõiguse ebaproportsionaalse riivega¹⁰¹. Käesolevas diplomitöös käsitlebki töö autor järgnevates peatükkides tervishoiuteenuse osutaja PS §-st 19 tuleneva põhiõiguse riivet süvitsi ning kui selgub, et tegemist on ebaproportsionaalse riivega, siis pakub ka töö autor välja võimalused KorS-i regulatsiooni muutmiseks.

Seadusandja on seletuskirjas rõhutanud, et proovi võtmise või isiku läbivaatuse kohaldamisega piiratakse isiku õigusi mitte proovi võtja või isiku läbivaatuse teostaja, vaid meetme kohaldamise otsustaja poolt.¹⁰² Lähtudes eeltoodust, võib asuda kokkuvõtlikult seisukohale, et tervishoiuteenuse osutaja ei ole sunni kohaldamise otsustajaks ega kohaldajaks, vaid seda on korrakaitseorgani ametiisik ehk politsei. Tervishoiuteenuse osutaja pakub vaid vere- ja uriiniproovi võtmise teenust, mille kohustus tuleneb talle seadusest.

⁹⁷ Maailma arstide liit. Meditsiinieetika koodeks. www.wma.net/policies-post/wma-international-code-of-medical-ethics/ (22.04.2017); eesti keeles: www.ttk.ee/public/WMA_meditiinieetikakoodeks_ja_Genfi_deklaratsioon.pdf (22.04.2017).

⁹⁸ Maailma arstide liit. Seouli deklaratsioon. www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-seoul-on-professional-autonomy-and-clinical-independence/ (22.04.2017).

⁹⁹ Cherkassky, L. Medical Law. United Kingdom, Pearson Education Limited, 2015, lk 7.

¹⁰⁰ Õiguskantsler, *supra* nota 11.

¹⁰¹ *Ibid*, p 115.

¹⁰² Korrakaitseaduse eelnõu 49 SE seletuskiri. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8a9c2286-06fc-65d2-957b-bd9e11a940c4/Korrakaitseadus/ (01.02.2017), lk 68.

1.3. Faktilise õigusliku probleemi püstitus ja CPT raportid

1.3.1. Faktilise õigusliku probleemi püstitus

Käesolevas alapeatükis avab töö autor KorS-is sätestatud vere ja uriini sundproovi võtmisega seonduvat faktilise õigusliku probleemi. Enne kehtivat KorSi kehtis PolS ja pärast seda PPVS, milledes olid sätestatud vere ja uriini sundproovi võtmise regulatsioonid sarnaselt kehtivale KorS-ile. Õiguskantsler asus 2008. aastal seisukohale¹⁰³, et PolS (01.07.2009 jõustuvast redaktsioonis¹⁰⁴) § 15¹⁰ lg 2 ja § 15¹¹ lg 6,¹⁰⁵ mis näevad ette vahetu sunni kohaldamise võimaluse bioloogilise vedeliku proovi¹⁰⁶ võtmisel, on põhiseadusega kooskõlas. Töö autor juhib siinkohal tähelepanu asjaolule, et antud seisukoha kujundamisel oli samuti tegemist abstrakste normikontrolliga ning õiguskantsler käsitles sundproovi võtmisel üldisemalt vahetu sunni kohaldamist kui sellist, kuid mitte vere ja uriini sundproovi süvitsi ning eraldi nagu teeb seda töö autor käesolevas diplomitöös.

2011. aastal käsitles sundproovi võtmise temaatikat õiguskantsler uuesti, kuid seekord oli kesksmaks küsimuseks tervishoiuteenuse osutajate PS §-st 19 tulenev vaba eneseteostuse põhiõiguse riive küsimus. Õiguskantsler on märgukirjas¹⁰⁷ asunud seisukohale, et PPVS § 7²⁶ lg-d 1 ja 6 ning PPVS § 7²⁷ lg-d 5 ja 9 ei ole põhiseadusega kooskõlas ja tegi ettepaneku viia eelpool nimetatud sätted põhiseadusega kooskõlla. Alkoholijoobe osas sätete sisuks oli tervishoiuteenuse osutaja vereproovi võtmise kohustus politsei nõudmisel ja samas teises sättes õigus politseiaustusega sõlmida haldusleping.¹⁰⁸ Narkootilise või psühhotroopse aine või muu sarnase toimega aine joobeseisundi tuvastamisel oli sätete sisuks see, et tervishoiuteenuse osutajal lasus politsei nõudmisel proovi võtmise kohustus, isiku tervise seisundi kirjeldamine ja joobeseisundi hindamine ning halduslepingu sõlmimise õigus.¹⁰⁹ Sätted olid ebaselged, sest ühelt poolt oli kohustus võtta vere- või uriiniproovi, kuid samas teine säte lubas selle kohustuse võtta

¹⁰³ Õiguskantsler. Märgukiri nr 6-1/090171/00900681, 03.2009, lk 1.

¹⁰⁴ PolS RT I, 2008, 54, 304.

¹⁰⁵ Käesoleva diplomitöö autor peab vajalikuks selgitada, et PolS § 15¹⁰ lg 2 sätestas, et vereproovi võtmise tagamiseks oli politseil õigus kasutada vereproovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sündi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Narkootilise, psühhotroopse ja muu sarnase toimega aine tarvitamisest põhjustatud joobeseisundi tuvastamisel andis vahetu sunni kohaldamise õiguse politseile PolS § 15¹¹ lg 6, mis sätestas, et bioloogilise vedeliku proovi võtmise tagamiseks on politseil õigus kasutada proovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sündi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Eelnevalt nimetatud PolS sätted on sama sisuga, mis KorS § 40 lg 2 ja § 41 lg 10.

¹⁰⁶ Siinkohal autor selgitab, et bioloogilise proovi võtmise alla kuulub nii vere- kui ka uriiniproov.

¹⁰⁷ Õiguskantsler, *supra* nota 11.

¹⁰⁸ PPVS § 7²⁶ lg-d 1 ja 2.

¹⁰⁹ *Ibid*, § 7²⁷ lg-d 5 ja 9.

avatahtlikult ehk halduslepinguga. Antud sätteid viidi osaliselt põhiseadusega kooskõlla umbes 3 aastat hiljem, kui jõustus kehtiv KorS. Kolm aastat kehtis regulatsioon, mis oli autori arvates tegelikult osaliselt põhiseadusega vastuolus.

Antud 3- aastast viivitust ilmestab siseministri seisukoht avalikus meedias. Siseministrina Ken-Marti Vaher asus pärast 2011. aasta õiguskantsleri märgukirja avalikus meedias seisukohale¹¹⁰, et vaatamata õiguskantsleri värsketele põhiseaduslikkuse kontrollimenetlusele, oli tollal kehtinud regulatsioon¹¹¹ väidetavalt paindlik ja tagas sunnile allutatud isikute põhiõiguste kaitse ning meditsiinietika järgimise, sh tingimused, millisel juhul on tervishoiuteenuse osutajal õigus keelduda proovi võtmisest. Lõputöö autor on seisukohal, et siseministri seisukoht on olnud meelevaldne, sest sisuliselt on siseminister seadnud kahtluse alla õiguskantsleri pädevuse sätete põhiseaduspärasuse hindamisel, mis on õiguskantsleri peamisi ülesandeid¹¹² ja antud regulatsioonis olid siiski need puudused olemas, millele õiguskantsler ka tähelepanu juhtis. Käesoleva lõputöö autor on seisukohal, et sellise väära avaliku seisukoha esitamisega ei käitunud siseminister oma ametipositsioonile kohaselt. Kuid see ei ole teema, mida käesolevas lõputöös autor analüüsib, vaid antud lõiguga on autor soovinud ilmestada siseministri sõnavõttu ja suhtumist põhiseaduspärasuse kontrollimenetlusse.

Tulles tagasi üle- eelmises lõigus käsitletud märgukirja juurde. Selles tegi õiguskantsler ettepaneku, et vaidlusaluse sätete põhiseadusega kooskõlla viimine on mõeldav näiteks selliselt, et riigi poolt määratakse kindlad tervishoiuteenuse osutajad (nt regionaalhaiglad), kellele pannakse seaduse alusel üheselt proovi võtmise kohustus.¹¹³ Kehtiv KorS § 40 lg 1¹ sätestab vereproovi võtmiseks kohustatud tervishoiu teenuse osutajad, milledeks on kokku 19 haiglat¹¹⁴. Autori hinnangul oleks justkui antud põhiseaduslikuse küsimus selliselt lahendatud, kuid seda ainult osaliselt, sest KorS-is või VV määruses nr 88 on puudu regulatsioon, mis võimaldaks tervishoiuteenuse osutajal sundproovi võtmisest keeldumist ehk KorS-is ja VV määruses nr 88 puuduvad keeldumise alused ja tagajärjed.

¹¹⁰ Sulbi, R. Vaher: pean õiguskantsleri algatatud arutelu oluliseks. Postimees, 26.09.2011. www.postimees.ee/577518/vaher-pean-oiguskantsleri-algatatud-arutelu-oluliseks (14.01.2017).

¹¹¹ PolS RT I, 22.03.2011, 12.

¹¹² PS § 139 ls 1 sätestab, et õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.

¹¹³ Õiguskantsler, *supra* nota 11, p 117.

¹¹⁴ KorS § 40 lg 1; Haiglavõrgu arengukava § 2.

Pärast õiguskantsleri poolset põhiseaduspärasuse kontrolli menetleti Riigikogus korraikaitseaduse muutmise ja rakendamise seaduse eelnõud¹¹⁵, enne mida oleksid pidanud justiitsministeerium ja siseministeerium jõudma koostööd tehes kokkuleppele, kuidas sätestada uus regulatsioon seoses sundproovi võtmisega ja tervishoiuteenuse osutajatega seonduvaga selliselt, et see oleks PS-iga kooskõlas. Antud eelnõu seletuskirjas oldi võrdlemisi napisõnalisel seoses muudatustega: „Olulisemaks muudatuseks on bioloogilise vedeliku proovi sundkorras võtmisega seonduv: tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 55 lõike 1 alusel kehtestatud määruses (haiglavõrgu arengukava) sätestatud haiglatel on kohustus ööpäevaringselt politsei nõudmisel sundkorras isikult bioloogilise vedeliku proovi võtta. Loetelus mitteoleva tervishoiuteenuse osutajaga võib Politsei ja Piirivalveamet sõlmida halduslepingu. Kehtestatakse ka sundkorras võetud bioloogilise vedeliku proovi võtmise hinnad kooskõlas kohtuekspertiisiseadusega“.¹¹⁶ Seletuskirjast ja jõustunud KorS-ist ning VV määrusest nr 88 on välja jäänud tervishoiuteenuse osutajate proovist võtmise keeldumise alused ja tagajärjed.¹¹⁷

Vabariigi Valitsus on välja andnud VV määruse nr 88, mis on kehtestatud KorS § 40 lõike 5 ja § 41 lõike 15 alusel. Eelpool nimetatud määruse § 9 sätestab sunni kasutamise ja sama paragrahvi lg 7 sätestab protokollis kajastatavad andmed¹¹⁸. Töö autor rõhutab, et seadusandja ei ole ette näinud protokollis kohustuslikuna sunni ja erivahendite kasutamise põhjendamise ja kirjeldamise. Teisiti öeldes, sunni kohaldamise protokollist ei ole võimalik tagantjärele objektiivselt hinnata, kas sunni kohaldamine oli proportsionaalne, kuna protokollis ei ole kohustuslik märkida sunni kohaldamise põhjendus ja detailne sunni kohaldamise kirjeldus.

Esimese alapeatükis käsitletust nähtub, et bioloogilise proovi võtmine tähendab nii vere- ja uriiniproovi võtmist. Uriiniproovi võtmine sunni kasutamata on tervishoiuteenuse osutajale samasugune tavaprotseduur nagu vereproovi võtmine. Seevastu, uriiniproovi võtmine sunni kasutades on äärmuslik meede, mille puhul on sunnile allutatud isiku vigastamise oht. Uriini sundproov võetakse kateetriga ehk isik tuleb fikseerida, kasutades füüsilist jõudu, vajadusel

¹¹⁵ Korraikaitseaduse muutmise ja rakendamise seadus 424 SE. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2445bcfe-b04d-40c8-932e-db51253abea3/Korraikaitseaduse%20muutmise%20ja%20rakendamise%20seadus/ (20.12.2016).

¹¹⁶ *Ibid*, lk 14.

¹¹⁷ Vt ka Siseministeerium. Vastus märgukirjale, 14.07.2011, nr 2-3/52-3 adr.siseministeerium.ee/sisemin/dokument/345882 (12.02.2017), p 2.1, milles siseministeerium asub seisukohale: „Samuti peame vajalikuks selguse huvides tervishoiuteenuse osutaja õigus keelduda proovi võtmisest, kui tema hinnangul ei ole võimalik proovi võtta ilma isiku tervist kahjustamata. Selliselt välistatakse proovi võtmisel tervishoiutõotaja panemine olukorda, kus ta tahtevastase proovi võtmise käigus võiks põhjustada isikule vigastusi.“

¹¹⁸ Proovi võtmiseks sunniga koostab ametiisik menetlusvajadusest lähtudes kas määruse või protokoll, milles märgitakse: kellelt proov võetakse; proovimaterjali liik; proovi võtmise põhjendus; füüsilise jõu või erivahendi kasutamine ja sunni kohaldamise kestus; sunni kohaldaja ees- ja perekonnanimi, ametinimetuse, telefoninumber ja elektronposti aadress.

erivahenditena: käeraudu, jalaraudu või sidumisvahendit.¹¹⁹ Järgnevalt tuleb sunnile allutatud isikul kateetri paigaldamiseks eemaldada riideesemed. Tervishoiuteenuse osutaja teeb vajalikud steriliseerimistoimingud ning sisestab kateetri. Siinkohal peab töö autor vajalikuks rõhutada, et sunnile allutatud isik ei ole olnud vabatahtlikult nõus antud protseduuriks ning tema suhtes kasutavad sundi politsei ametnikud ja sh tema tahte vastaselt (puudub diplomitöö 1.2. käsitletud patsiendi nõusolek) võtab uriiniproovi kateetriga tervishoiuteenuse osutaja. Tegemist võib olla sunnile allutatud isiku suhtes inimväärlikust alandava ja ebainimliku menetlustoiminguga, mis ei pruugi sobida demokraatliku õigusriigi seadusandlusesse kooskõlastatult PS-ga. Seega, võib olla uriini sundprooviga võtmine ebaproportsionaalne.

Eelneva lõigu käsitlust toetab ka siseministeeriumi seisukoht, et kuna uriiniproovi võtmist saab asendada vereproovi võtmisega, siis rakendatakse praktikas sundi üksnes vereproovi võtmisel. Siseministeerium pidas mõistlikuks isikute põhiõiguste paremaks tagamiseks sätestada keeld kasutada sundi uriiniproovi võtmisel.¹²⁰ Töö autor selgitab, et siinkohal nähtub selgelt siseministeeriumi seisukoht, et uriiniproovi võtmisel sunni kasutamine on ebaproportsionaalne ning ei kaalu üle eesmärgi saavutamisel sunnile allutatud isiku põhiõiguste riivet. Olenemata sellises selgest siseministeeriumi seisukohast, on tulenevalt VV määrusest nr 88 siiski võimalik uriiniproovi sunni kohaldamisega võtta.¹²¹ Töö autor mõnab, et eelmises lauses viidatud korra § 9 lg-s 2 on jäetud kaalutusõigus sunni kohaldajale, kuid siinkohal tõusetub küsimus, kas politsei ametnik on pädev hindama võimalikku kahju tekkimise tõenäosust ning isegi kui antud otsuse langetamisel toetub politsei ametnik tervishoiuteenuse osutaja seisukohale, siis kui täpselt on võimalik ette näha näiteks kateetri paigaldamisel võimalikku infektsiooni tekkimist. Samuti kes vastutab, kui antud tekib sunnile allutatud isikule kahju seoses uriini sundproovi võtmisega, mida nõudis politsei, kuid tervishoiuteenuse osutaja proovi võtmisega ei oleks nõustunud, kuid seadusest ei tulene tervishoiuteenuse osutajale keeldumise aluseid.

Siinkohal autor rõhutab, et Eesti Arstide Liit on kinnitanud, et kateetri tavapärasel paigaldamisel on infektsioonioht 70%.¹²² Seda seisukohta kinnitab ka dr Lindsay E. Nicolle oma meditsiinilises

¹¹⁹ VV määruse nr 88 § 9 lg 4 ja 5 sätestavad, et vahetu sunnina võib ametiisik proovi võtmise ajal prooviandjat kinni hoida, kasutades selleks füüsilist jõudu või erivahendit. Erivahendina võib ametiisik kasutada käeraudu, jalaraudu või sidumisvahendit, kui see ei sea ohtu prooviandja elu, ei tekita talle kehavigastust ega põhjusta suurt füüsilist valu. Sidumisvahendi kasutamine ei tohi kesta üle ühe tunni järjest.

¹²⁰ Siseministeerium, *supra* nota 117, p 2.2.2.

¹²¹ Vt KorS § 41 lg 15 ning VV määruse nr 88 § 9 lg-d 1 ja 2, mis sätestavad, et vere- või uriiniproovi võtmise tagamiseks on ametiisikul KorS § 40 lõike 2 ja § 41 lõike 10 alusel õigus kasutada prooviandja suhtes vahetut sundi nii kaua, kui see on proovimaterjali saamiseks vältimatu. Sunni kasutamisel tuleb hoiduda isiku või temalt proovi võtmist takistava asja kahjustamisest suuremal määral, kui see on konkreetsel juhul vältimatu.

¹²² Õiguskantsler, *supra* nota 11, p 107.

teadusartiklis¹²³, milles on asunud seisukohale, et sisemise kusiti kateetri paigaldamine põhjustab 70- 80% kateetriga seonduvatest infektsioonidest. Sellest tulenevalt on rangelt soovitatav vältida sisemise kateetri paigaldamist. Töö autor rõhutab siinkohal, et eelnevalt nimetatud infektsiooniohu arvestamisel on lähtunud kateetri tavapärasest paigaldamise protseduurist, kus isik on täielikult stabiilne. Õiguse erialakirjanduses on argumenteeritud seoses vahetu sunni kohaldamise regulatsiooniga KorS-is ning mööndud, et seadusandja võib olla saavutanud vahetu sunni regulatsiooni puhul suurema õigusselguse lootuses hoopis vastupidise olukorra.¹²⁴ Tuleb ka hinnata, kuidas õigusnormid tegelikus praktikas ellu rakenduvad ja kuidas neid norme ühiskond vastu võtab.¹²⁵ Siinkohal töö autor rõhutab, et regulatsiooni suhestumist praktikas on üldjuhul parim viis analüüsida konkreetse normikontrolli kaudu, kuid hetkel on nähtavad ilmselged kahtlused PS-iga kooskõlas olemise osas. Seega, töö autor on seisukohal, et on võimalik normide põhiseaduspärasust hinnata ka antud töös abstrakste normikontrolli kaudu.

1.3.2. CPT Eesti ja Rootsi raportite analüüs

Käesolevas alapeatükis analüüsib töö autor Piinamise ja Ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee¹²⁶ (CPT) raportites käsitletud soovitusi, mis analoogia korras on kohaldatavad ka KorS-is sätestatud sundproovi võtmise osas. CPT delegatsioon tegi 2009. aastal kontrollkäigu Rootsi ning tuvastas, et ilma isiku nõusolekuta isikult vereproovi võtmine on vastuolus meditsiinieetikaga ja seetõttu tekitab kõrgenenud väärkohtlemise riski.¹²⁷ CPT soovitas Rootsil sunniviisilise vereproovi võtmise lõpetada ja seadusega kehtestada regulatsioon proovi andmisest keeldumise osas. Rootsi põhjendas oma vastuses CPT-le sunniviisilist vereproovi võtmist asjaoluga, et vereproovi võtmine on olulise tähtsusega kuritegude lahendamisel. See tähendab, et sunniviisiline proov võetakse juhul, kui proovi tulemusest võivad oleneda isiku põhiõiguste tugevamad riivid, kui põhiõigused, mis on proovi võtmisel riivatav. Rootsi asus seisukohale, et sundproovi võtmise proportsioon eesmärgi saavutamisel ja inimväärkuse vahel on korrektne.¹²⁸ Perioodil 18- 28.05.2015 külastas taas CPT Rootsit ning antud raportis sundproovi võtmist ei käsitletud. Sellest järeldab töö autor, et CPT

¹²³ Nicolle, L. Catheter associated urinary tract infections. US National Library of Medicine, 2014. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4114799/pdf/2047-2994-3-23.pdf (20.04.2017), lk 1.

¹²⁴ Kärner, M., *supra* nota 18, lk 484.

¹²⁵ Pärnamägi, I., *supra* nota 13, lk 691.

¹²⁶ *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.*

¹²⁷ CPT. Report to the Swedish Government, 2009. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697f4d (22.04.2017), lk 12.

¹²⁸ CPT. Response of the Swedish Government, 2010. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697f5f (22.04.2017), lk 5.

aktsepteeris 2009. aasta Rootsi vastuses olevat põhistust riive proportsionaalsusega. Lähtudes eeltoodust, järeldab töö autor, et CPT on seisukohal, et vereproovi võtmine sunniga on Rootsi puhul kriminaalmenetluses põhjendatud.

Eesti kriminaalmenetluse praktikas kehtib sama seisukoht. Riigikohtu kriminaalkolleegium on leidnud järgmist: „[K]ohustuslik joobeekspertiis ei ole vastuolus PS § 22 lg-st 3 tuleneva enese mittesüüstamise privileegiga. Euroopa Inimõiguste Kohus on asunud seisukohale, et enese mittesüüstamine privileeg ei laiene kriminaalmenetluses sellise materjali kasutamisele, mida võidakse võtta süüdistatavalt sunni rakendamisega, kuid mis eksisteerib tema tahtest sõltumatult-näiteks läbiotsimisel äravõetud dokumendid; hingeõhu-, vere- ja uriinianalüüsid ning koeproovid DNA testideks.“¹²⁹ Siinkohal töö autor rõhutab, et antud kaasuses ei käsitletud süvitsi uriini sundproovi võtmist. Seega, ei saa järeldada, et automaatselt on KorS-is sätestatud sundproovi võtmised põhiseaduspärased sunnile allutatud isiku suhtes.

Eestit on CPT delegatsioon külastanud korduvalt. Töö autor analüüsib viimast kahte raportit, mis on aastast 2007 ja 2012. 2007. aasta raportis asus CPT seisukohale, et Murru ja Tallinna vanglas sunni kohaldamine uriiniproovi võtmisel¹³⁰ ilma konkreetse meditsiinilise põhjusega on lubamatu, ebainimlik ja inimväärikut alandav ning siinkohal tuleb ka arvestada ka tervise kahjustamise kõrgendatud riskiga (kõrge infektsioonohu). CPT asus seisukohale, et antud proovi võtmisel puuduvad ka vangla turvalisuse kaalutlused, sest isikut, kes keeldub proovi andmast, tuleks lugeda positiivse proovi andjaks ja teda saab kohelda sama menetluskorra järgi nagu isikuid, kes andsid proovi vabatahtlikult ja see oli positiivne.¹³¹ CPT nõudis kohest sellisel viisil uriini sundproovi võtmise lõpetamist.

Eesti asus seisukohale, et kuna vanglas narkojoobes olemine on karistusseadustiku¹³² (KarS) §-st 331 tulenevalt kuritegu, siis kohaldub sundproovi võtmisele kriminaalmenetluse seadustik¹³³ (KrMS), milles puudub võimalus isikut vastutusele võtta olukorras, kus isik keeldub vabatahtlikult proovi andmisest, vaid antud proov võetakse sunniviisiliselt tulenevalt KrMS § 88 lg 3 järgi¹³⁴ (antud sätted kehtivad ka täna).¹³⁵ KrMS § 100 lg 2 p 1 sätestab, et kahtlustatav või

¹²⁹ RKKKo nr 3-1-1-120-05, p 14; vt ka EIKo 17.12.1996, 19187/91, *Saunders vs Ühendkuningriigid*, p 69.

¹³⁰ Isiku käed pandi raudu, pahklud fikseeriti voodi külge ja tervishoiuteenuse osutaja sunniviisiliselt sisestas kateetri ning kogu protsessi filmiti.

¹³¹ CPT. Report to the Estonian Government, 2007. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695768 (22.04.2017), lk 33, p 81.

¹³² Karistusseadustik. RT I, 31.12.2016, 14.

¹³³ Kriminaalmenetluse seadustik¹. RT I, 31.12.2016, 16.

¹³⁴ KrMS § 88 lg 3 sätestab, et isiku läbivaatusel on lubatud võtta temalt proove ja ekspertiisimaterjali. Proove ja ekspertiisimaterjali võttes järgitakse KrMS §-s 100 sätestatut.

süüdistatav keeldub võrdlusmaterjali andmisest ja menetlustoimingu eesmärki on võimalik saavutada sunniga selliselt, et toimub proportsionaalne riive isiku kehalisele puutumusele.¹³⁶

CPT delegatsioon külastas Eestit uuesti 2012. aastal ning oli jätkuvalt seisukohal, et vangidelt sunniga uriiniproovi võtmine on ebainimlik, inimväärikust alandav kohtlemine ning tuleks võtta selliseid proove, mis on vähesema infektsioonihuga (nt süljeproov) ja isiku põhiõigusi vähem riivavam. Samuti võiks Eesti kaaluda mõne teise Euroopa Nõukogu liikmesriikide õigussüsteemides kasutatavaid lähenemisi. CPT andis Eesti valitusele konkreetse suunise lõpetada vanglates sunniviisiline uriiniproovi võtmine.¹³⁷ Eesti oma vastuses kinnitab, et siiski julgeoleku kaalutlustel on tarvilik teada, kas isik on narkojoobes või ei. Reeglina sundprooviga proove ei võeta, 2012. aasta jooksul ei võetud ühtegi sundproovi. Kui isik ei ole võimeline urineerima, siis on võetud proov isiku nõusolekul kateetriga. Samuti kasutatakse ka süljeteste ning ülejäänud osas Eesti jääb vastuses jätkuvalt valdavalt 2007. aastal esitatud seisukohtade juurde.¹³⁸ Töö autor on seisukohal, et taunimisväärne on õigustada ebainimliku ja inimväärikust alandava regulatsiooni kehtivust asjaoluga, et seaduse tasandil on küll eaproportsionaalne proovi võtmine lubatud, kuid praktikas seda tegelikult ei kasutata või kasutatakse minimaalselt. See, et õigusaktist tulenevat pädevust mingil ajal ei ole palju kasutatud, ei õigusta antud normi olemasolu.

CPT seisukohtade analüüsist võib järeldada, et vereproovi võtmine sunniga on kriminaalmenetluses põhjendatud, kuid uriiniproovi võtmine on siiski ilma meditsiinilise põhjuseta eaproportsionaalne, inimväärikust alandav ja ebainimlik põhiõiguste riive. See, kuidas antud uriini sundproovi võtmise riive suhestub PS-iga, selgub järgnevatel diplomitöö peatükkides.

Lähtudes eeltoodust, saab kokkuvõtlikult asuda seisukohale, et KorS-is ja VV määruse nr 88 sätestatud korrast tulenevalt on tõusetunud mitmeid küsitavusi, mis viitavad, et nimetatud regulatsioonid ei pruugi olla PS-iga kooskõlas. Samuti leidis töö autor lahknevusi nimetatud regulatsiooni osas CPT seisukohtadest ja meditsiinieetikast. Järgnevalt avab töö autor võimalike

¹³⁵ CPT. Response of the Estonia Government, 2007. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695769 (22.04.2017), lk 6- 8.

¹³⁶ Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2012, § 100, p 4.2.

¹³⁷ CPT. Report to the Estonian Government, 2012. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168069576c> (25.05.2017), lk 35- 36.

¹³⁸ CPT. Response of the Estonia Government, 2007. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695770 (22.04.2017), lk 29.

riivatavate põhiõiguste sisu, analüüsib siseriiklikut ja rahvusvahelist õigust ning kohtupraktikat ja kolmandas peatükis kujundab lõplikud seisukohad, sh koos muudatuste panekutega.

2. Riigivõimu teostamine ja riivatavad põhiõigused

Käesolevas peatükis käsitleb töö autor seoses sundproovi võtmisega võimalike riivatavaid põhiõigusi ja -vabadusi, mis tulenevad PS-st. Põhiõiguste esmaseks ning peamiseks funktsiooniks on tagada igaühele kaitse riigi tegevuse eest.¹³⁹ Endine Eesti Vabariigi president Lennart Meri ütles oma ametist lahkumise kõnes: „Eesti põhiseadus on aastast 1992 hästi toiminud. Ta on tõhusalt täitnud demokraatliku ühiskonnakorralduse alusmüüri rolli. Põhiseaduses sätestatud demokraatlikud mehhanismid toimivad. Rahvas ei ole põhiseadusest võõrandunud ja peab seda omaks. Eestil on väärt põhiseadus. Kuid põhiseaduse pikaajaline traditsioon on väärtus ja põhiseadusliku korra väärtuseks ka põhiseaduse areng.“¹⁴⁰ Õiguskantsler Indrek Tederil on igati õigus märkides, et „[k]ui põhiseadus ära unustada, sellest mitte midagi rääkida ja mitte rõhutada, et on olemas põhiväärtused, siis need võidaksegi reaalsuses ära unustada.“¹⁴¹ Eelnimetatud lugupeetud isikute seisukohad ilmestavad hästi, et üha kiirema tempoga ühiskonnas võivad põhiväärtused vajuda tahaplaanile ja nende käsitus võib ununeda eriregulatsioonide seadusloome kujundamisel.

Töö autor on seisukohal, et bioloogilise vedeliku proovi andmise kohustus riivab proovi võtmisega terviseandmete töötlemisega seonduvalt PS-s § 19 sätestatud enesemääramise õigust ja eraelu puutumatust, mis tuleneb PS-st § 26. Vahekuu sunni kohaldamine (sh erinevahendite kasutamine) riivab PS §-s 20 sätestatud õigust isikupuutumatusele. Kuna proovi võtmisel on tegemist menetlustoiminguga, siis kohaldub ka PS §-st 14 tulenev õigus põhiõiguste kaitseks ette nähtud kohasele menetlusele ja korraldusele (riik peab tagama tõhusa isiku õiguste kaitse).

Töö autor avab käesolevas peatükis PS §-des 18, 19, 20 ja 26 sätestatud põhiõiguste ja -vabaduste sisu teleoloogilise tõlgendamise kaudu, tuginedes ka Riigikohtu praktikale, erialases kirjanduses kehtivatele seisukohtadele, EIÕK-le ja EIK lahenditele ning muudele konventsioonidele ja lepingutele. Põhiõigused ja -vabadused on subjektiivsed õigused, mis annavad isikule võõrandamatu ja ainult seadusega piirata võidava õiguse nende vabaks kasutamiseks. Samuti sisaldub neis õigustest keeld adresseeritult avalikule võimule ehk avalik võim ei tohi sekkuda põhjendamatult õiguste ja vabaduste vabasse kasutamisse. Subjektiivsetel

¹³⁹ RKPJKm nr 3-4-1-4-08, p 15.

¹⁴⁰ Reinsalu, U. Kas vajame uut põhiseadust? *Juridica*, 2005, nr III, lk 147.

¹⁴¹ Kalmo, H. Kes peaks kaitsma Eesti põhiseadust. *Juridica* 2010, nr V, lk 334.

õigustel on õigustatud ja kohustatud subjektid. Õigustatud subjekti nimetatakse põhiõigussuhtes põhiõiguste kandjaks ja kohustatud subjekti põhiõiguste adressaadiks (avaliku võimu kandja).¹⁴²

Töö autor selgitab, et käesolevas diplomitöös ei käsitleta PS § 28 lg 1, mis sätestab, et igal on õigus tervise kaitsele. Antud sätte puhul on tegemist sotsiaalse põhiõigusega, mille alusel on riigil kohustus luua keskkond ja regulatsioonid, et oleks tagatud tervislik elukeskkond.¹⁴³ Töö autor on seisukohal, et nimetatud põhiõigus ei haaku otseselt diplomitöö teemaga, puudub ka vajadus nimetatud põhiõigust käsitleda.

Avalikule võimule on pandud negatiivne kohustus ehk sekkumiskeeld. Siinkohal tuleb rõhutada, et tegemist ei ole siiski absoluutse keeluga, vaid on olemas seadusest tulenevad erandid. Kuid see ei tähenda omakorda, et avalikul võimul puuduks ka positiivne kohustus seoses põhiõiguste ja -vabaduste kaitsega. Töö autor rõhutab, et avalikul võimul on positiivne kohustus ehk välja töötada regulatsioon ja tingimused põhiõiguste- ja vabaduste sisuliseks ja efektiivseks kasutamiseks subjekti poolt.¹⁴⁴

PS põhiõiguste ja vabaduste kataloog on kajastatud PS II peatükis. Nimetatud peatüki § 10 sätestab, et käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. Põhiõiguste tuumaks on inimväärikus, riigivõimu legitimeerimise protsessi määrav demokraatia ja võimu teostamist reguleeriv õigusriik, mis koostöös moodustavad demokraatliku põhiseadusriigi ja selliselt moodustavad vabamõistliku õiguskorra vundamendi.¹⁴⁵ Antud paragrahv sisaldab arenguklauslit ehk jätab kataloogi avatuks tingimusel, et uued põhiõigused oleksid vastavuses PS aluspõhimõtetega. Töö autor on seisukohal, et antud kataloogi avatuse jätkamine on suurepäraselt õnnestunud, sest kui võrrelda näiteks 1992. aastat ja tänapäeva, siis on võimatu ette näha ühiskonna arenguid ja muutusi, sh seadusloome arengut ning tekkivaid uusi põhiõigusi.

Põhiõiguste ja -vabaduste kataloogi koostamisel ja sõnastamisel on olnud eeskujuks inimõiguste kaitset ettenägevad rahvusvahelised dokumendid, millest kõige enam võiks esile tuua EIÕK-i. EIÕK eeskujul sõnastati ka põhiõiguste piiranguklauslid, mis erinevad sõltuvalt põhiõiguste iseloomust. Näitena toob töö autor erinevuseks PS §-s 43 sätestatud õiguse sõnumisaladusele,

¹⁴² *Supra* nota 12, Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 4.

¹⁴³ *Ibid*, § 28 p 6.2.1.

¹⁴⁴ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn, Juura, 2004, lk 238- 239.

¹⁴⁵ Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu, Tartu Ülikool, 2011, lk 35.

mille puhul grammatilise võrdluse järgi saab asuda seisukohale, et PS-s sätestatud piiranguklausele on EIÕK art 8 sätestatust rangem Eesti Vabariigi lähiajaloo tõttu (okupatsioon).¹⁴⁶

PS kommenteeritud väljaandes on autorid selgitanud PS-iga seonduvat järgmiselt: „PS ise asub formaalselt õigusnormi hierarhia kõrgeimal astmel, olles sellest lähtuvalt suurema õigusjõuga mis tahes seadusest või määrusest. Materiaalselt on PS õigusakt, mis reguleerib riikluse eksisteerimise ja funktsioneerimise seisukohalt kõige olulisemaid valdkondi. Põhiõigused on riikluse eksisteerimise ja funktsioneerimise seisukohalt sedavõrd olulised, et nende võimaldamist või mittevõimaldamist ei saaks jätta lihtseaduste määratleda. Seejuures on põhiõigused ülimalt avatud ja määramatud, eeldades nende kohaldajalt suurt tõlgendamisvaeva. Põhiõigusnormid annavad põhiseadusliku õigusjõu põhiõiguste kataloogis loetletud väärtustele, tõstes need ülejäänud väärtuste seast esile. [...] PS väärtused ei moodusta isekeskis hierarhiat, vaid need on PS normidena kõik formaalselt ühel tasandil. Vastuolude lahendamisel tuleb arvestada kollideeruvaid õigus-väärtusi ja konkreetseid asjaolusid ning võtta abiks proportsionaalsuse põhimõtte. Sel viisil moodustub ühtne põhiseaduslik väärtuskord, mis on kogu õiguskorra aluseks.“¹⁴⁷

Eelnevast lõigust nähtuvalt, on PS normide, antud juhul käesolevas peatükis käsitletavate põhiõiguste ja -vabaduste, kohaldamiseks neid norme vaja tõlgendada. Tõlgendamise eesmärk on ühe sõnastuse mitme erineva tähendusvõimaluse vahel valiku tegemine. Teiste sõnadega - tõlgendamise sisu on õigusakti mõtte väljaselgitamine. Tõlgendamise vahendiks on erinevat valikuvõimaluste kohta poolt- ja vastuargumentide toomine. Erinevad tõlgendamisviisid ehk – meetodid tähendavad sisuliselt erinevaid liike argumente ühe või teise tähenduse kasuks.¹⁴⁸

Kuna PS on formaalselt õigusnormi hierarhia kõrgeimal astmel, seega töö autor rõhutab, et PS tõlgendamisel tuleb arvestada, et PS normide tõlgendamisel ei saa ainuüksi lähtuda mõnest seaduses, määruses või muus madalamas õigusaktis sätestatud legaaldefiniitsioonidest. Riigikohtu praktika ja erialakirjanduses on jõutud järgmisele seisukohale: „Vastasel korral saaks seadusandja põhiseaduse mõistetele anda enda suvast lähtuva tähenduse, mis võib omakorda

¹⁴⁶ Lõhmus, U. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu - Euroopa Liit. *Juridica*, 2010, nr V, lk 355.

¹⁴⁷ *Supra* nota 12, Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 1.1.

¹⁴⁸ Annus, T. Riigiõigus. Õigusteaduse õpik. Tallinn, Juura 2006, lk 32.

kaasa tuua põhiseaduslike õiguste lubamatu kitsendamise. Seega võib põhiseaduses kasutatava mõiste sisu erineda samade mõistete sisust spetsiifilises õigusharus.¹⁴⁹

PS asub küll õigusnormi hierarhia kõrgemal tasemel, kuid tuleb ka arvestada sellega, et Riigikohus on asunud seisukohale, et: „Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕK) on eeltoodust tulenevalt Eesti õiguskorra lahutamatu osa, ning selles sisalduvate õiguste ja vabaduste tagamine on Põhiseaduse § 14 kohaselt ka kohtuvõimu kohustus.”¹⁵⁰ Töö autor järeltab sellest, et EIÕK puhul ei ole tegemist küll formaalselt PS-st kõrgema õigusnormiga, kuid EIÕK-il on Euroopa õigusruumis õigust ühtlustav ja eeskuju andev funktsioon.¹⁵¹ Lähtudes eeltoodust, tuleb kohaldada EIÕK-s sätestatud ning selle õigusnormiga arvestada. Õigusteadlased on PS kommenteeritud väljaandes selgitanud, et: „Põhiõiguste peatüki koostamisel oligi peamiseks eeskujuks EIÕK. Rahvusvahelise lepinguna on EIÕK siseriiklikus õigusnormi hierarhias formaalselt küll PS-st madalamal (PS § 123). Samas on konventsiooniõiguste järgimine Eesti poolt endale võetud rahvusvaheline kohustus, millega kaasneb võimalus, et EIÕK art 19 alusel loodud Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) Eestile eksimuse korral rahvusvahelise õigusalavikkuse ees konventsiooniõiguse rikkumist ette heidab. Eesti on EIÕK art 46 lg 1 järgi kohustatud täitma EIK sisulisi otsuseid.”¹⁵² Lisaks EIÕK-le tuleb põhiõiguste tõlgendamisel arvestada EL põhiõiguste hartaga¹⁵³. [...] Demokraatia ja õigusriigi põhimõtted, samuti teised Euroopa õigusruumis kehtivad õiguse üldpõhimõtted ning põhiväärtused kehtivad ka Eestis.”¹⁵⁴

PS II peatükk käsitleb eelkõige suhteid isikute ning avaliku võimu teostajate vahel.¹⁵⁵ Vahet tuleb teha objektiivsel ja subjektiivsel õigusel. Objektiivne õigus koosneb avaliku võimu kohustustest, mille täitmisele ei ole kellelgi subjektiivset õigust. [...] Ka subjektiivse õiguse struktuuris esineb kellelgi kohustus midagi teha või tegemata jätta. Lisaks kohustusele on aga õiguse kandjal kohustuse kandja vastu õigus sellele, et viimane oma kohustuse täidaks.[...] Subjektiivne õigus on seega kolme-elementiline relatsioon õiguse kandja, kohustuse kandja ja õiguse eseme vahel. Subjektiivse õiguse ja objektiivse normi erinevus on selles, et viimase puhul puudub õigustatud subjekt, kes saaks nõuda kohustuse täitmist. [...] Põhiõigused on kellelgi

¹⁴⁹ *Ibid*, lk 36; vt ka RKÜKo nr 3-1-3-10-02, p 25.

¹⁵⁰ RKÜKo nr 3-1-3-13-03, p 31.

¹⁵¹ *Supra* nota 12. Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 1.3.

¹⁵² *Ibid*.

¹⁵³ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2010/C 83/02.

¹⁵⁴ RKPJKo 3-4-1-1-03, p 15.

¹⁵⁵ RKPJKo nr 3-4-1-17-08, p 25.

subjektiivsed õigused kellegi vastu.¹⁵⁶ PS põhiõigused on niisiis kõik PS-st tulenevad subjektiivsed õigused, mille kandjaks on üksikisik ja adreessaadiks avaliku võimu kandja.¹⁵⁷

Lähtudes eeltoodust, käsitleb autor järgnevates alapeatükkides PS §-dest 18, 19, 20, 26 ja 28 tulenevaid põhiõigusi, mille riive seos sundproovi võtmisega tõusetub. Töö autor käsitleb põhiõigusi ja -vabadusi eraldi, kuid 3. peatükis riivete põhiseaduspärasuse hindamisel käsitleb autor nimetatud põhiõigusi- ja vabadusi sümbioosis.

2.1. Seadusandliku võimu poolt riigivõimu teostamine

Käesolevas peatükis käsitleb ja analüüsib töö autor riigivõimu teostamist seadusandliku võimu poolt. Selle järgi, kuidas põhiõigused ja -vabadused on põhiseaduses kajastamist leidnud, võib hinnata ühiskonda.¹⁵⁸ Töö autor selgitab, et PS-s on tugevat rõhku pandud vabaduspõhiõigustele, kindlasti on selle vähemalt kaudseks mõjuteguriks olnud pikk okupatsiooniaeg. Saksa liidukonstitutsioonikohtu president ja hilisem Saksa Liitvabariigi president Roman Herzog on öelnud: „Ka kõige ilusam ja tugevam riik pole midagi väärt, kui selles ei arvestata pidevalt üksikisikute ja gruppide inimõigustega.“¹⁵⁹

Kõige olulisemat osa riigivõimust nimetatakse riigi tuumikülesanneteks ehk tuumikfunktsiooniks. Tuumikülesanded on need ülesanded, mida on PS mõtte kohaselt kohustatud täitma riigivõim. Riigi tuumikülesannete täitmist ei saa riigivõim delegeerida eraisikule (füüsilisele ega eraõiguslikule juriidilisele isikule)¹⁶⁰ ehk seda võib nimetada PS § 3 lg 1 ls- st 1 tulenevaks riigi tuumikülesannete delegeerimise keeluks. See tähendab, et riigi tuumikülesannet peab PS järgi enamasti täitma riik ise ning ainult erandjuhul võib selle delegeerida mõnele riigist alamal seisvale avalik- õiguslikule juriidilisele isikule.¹⁶¹

Riigivõimu teostamine on seadusandliku võimu iga tegevus ja tegevusetus. Et põhiõiguste kehtides on lubatud kõik, mis pole sõnaselgelt keelatud, on oluline, et seadusandja kehtestaks vajalikud keelud ja käsud piisava täpsusega. Seadusandja põhiõigusi piirava tegevuse avaliku õiguse valdkonnas võib lähtuvalt struktuurist jaotada neljaks.¹⁶² Esiteks võib seadusandja midagi

¹⁵⁶ *Supra* nota 12. Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 2.1.2.

¹⁵⁷ *Ibid*, p 2.1.1.

¹⁵⁸ Justiitsministeerium. Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Juura, 1997, J. Raidla, lk 69.

¹⁵⁹ *Ibid*, lk 315.

¹⁶⁰ RKÜKo nr 3-1-1-86-07, p 21.

¹⁶¹ *Supra* nota 12, § 3, p 2.1.

¹⁶² *Ibid*, § 3, p 2.1.1.

täielikult keelata¹⁶³. Teiseks võib seadusandja kehtestada repressiivse keelu, kuid näha ette erandi reservatsiooni¹⁶⁴. Kolmandaks võib seadusandja midagi preventiivselt keelata, nähes samas ette loa saamise võimaluse mingi tegevuse, omaduse või seisundi jaoks¹⁶⁵. Neljandaks võib seadusandja sätestada täitevvõimule volituse millegi keelamiseks või käskimiseks¹⁶⁶.

Riigivõimu tuumikülesannete hulka kuuluba ka seadusandlus, mida riik tulenevalt PS § 3 lg-st 1 koosmõjus § 59 ja § 65 p-ga 1 ei tohi ära delegeerida. Samuti ei tohi seadusandja delegeerida ega võimaldada delegeerida eraisikule ka täitevvõimu ülesandeid, mis kuuluvad riigi tuumikülesannete hulka. Samuti kuulub delegeerimise keelu alla õigus rakendada riigi nimel teise isiku vastu jõudu, sest tulenevalt riigi jõumonomolist erinevad riigivõimu organi volitused isiku hädakaitseõigusest. Riigivõimu organi volitus rakendada jõudu on oma eeldustelt märksa avaram kui hädakaitseõigus ning sellest tulenevalt peab jõukasutus igal konkreetsel juhul olema rangelt proportsionaalne.¹⁶⁷

2.2. PS § 18- piinamise ja julma või väarikust alandava kohtlemise keeld

Käesolevas alapeatükis keskendub töö autor PS §-le 18, mis sätestab, et kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele. Töö autor rõhutab, et ei käsitle käesolevas diplomitöös PS § 18 ls 2, kuna diplomitöös ei käsitleta meditsiini- ega teaduskatseid. Töö autor peab vajalikuks PS § 18 ls 1 antud töös käsitleda, kuna sundproovi võtmisel (sh uriiniproovi võtmisel sunni kohaldamisel) on reaalne võimalus tekkida olukorral, kus isik allutatakse sunniga proovi võtmisele, sh kasutatakse erivahendeid (nt käeraudu, jalaraudu või sidusmivahendit) ning uriiniproov võetakse kateetriga.

Töö autor on seisukohal, et igasugune piinamine, isikute ebainimlik kohtlemine ja karistamise keeld on üks demokraatliku ühiskonna kõige fundamentaalsemaid väärtusi. See on absoluutne

¹⁶³ Näiteks LS § 7² lg 1 sätestab, et keelatud on teed kahjustada ja risustada.

¹⁶⁴ Näiteks LS § 16 lg 3 sätestab, et liikleja peab täitma reguleerija korraldust isegi siis, kui see on vastuolus käesoleva seaduse või liikluskorraldusvahendi nõudega, välja arvatud juhul, kui see ohustab isikute elu, tervist, vara või keskkonda.

¹⁶⁵ Näiteks LS § 90 lg 1 ls 1 sätestab, et mootorsõidukit ei tohi juhtida isik, kellel ei ole vastava kategooria või alamkategooria mootorsõiduki juhtimisõigust.

¹⁶⁶ KorS § 28 lg 1 sätestab, et ohu või korrariikkumise korral on pädeval korrakaitseorganil õigus panna avaliku korra eest vastutavale isikule ettekirjutusega ohu tõrjumise või korrariikkumise kõrvaldamise kohustus ning hoiatada teda käesoleva paragrahvi lõikes 2 või 3 nimetatud haldussunnivahendite kohaldamise eest, kui isik ei täida kohustust hoiatuses määratud tähtaja jooksul.

¹⁶⁷ *Supra* nota 12, § 3, p 2.1.1.

õigus ja keeld, millest PS ega rahvusvaheline õigus ei luba mingeid erandeid. EIÕK¹⁶⁸ art 15 ei luba sellest põhimõttest taganeda ei sõja ajal ega muus hädaolukorras, mis ähvardab rahva eluvõimet¹⁶⁹.

26. septembril 1991. a tegi Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse ÜRO piinamisvastase konventsiooniga ühinemise kohta positiivse otsuse. ÜRO piinamisvastase konventsiooni¹⁷⁰ art 1 sätestab, et piinamine on mis tahes tegevus, millega inimesele tahtlikult tekitatakse tugevat füüsilist või vaimset laadi valu või piinu, et saada sellelt isikult või kolmandatelt isikutelt andmeid või ülestunnistusi; et karistada teda teo eest, mille on toime pannud tema ise või kolmas isik või mille toimepanemises teda kahtlustatakse; või et hirmutada teda või kolmandat isikut, või et neid millekski sundida, või mis tahes muul diskrimineerimisel rajaneval põhjusel, kui sellise valu või piina tekitajaks on riigi ametiisik või muu isik, kes täidab ametiisiku ülesandeid, või kui seda tehakse nende õhutusel, nende kaastadmisel või vaikival nõusolekul. Selle mõiste all ei mõelda valu või piina, mis tekib üksnes seaduslike sanktsioonide rakendamise tagajärjel või on nendest sanktsioonidest lahutamatu või kutsutakse nende poolt juhuslikult esile.

PS kommenteeritud väljaande autorid selgitavad seda järgnevalt: „Definitsioon on lai, hõlmates tugeva valu, kannatuse ja piina – nii füüsilise kui ka vaimse – tekitamise kõiki vorme. Piinamise kvalifitseerimiseks peab olema täidetud kolm tingimust:

- 1) piin peab olema teadlikult ehk meelega tekitatud ühel või mitmel määratluses toodud eesmärgil;
- 2) piin peab olema tekitatud ametiasutuste või -isikute õhutusel, teadmisel, korraldusel või vahetul osalemisel;
- 3) määratlusega ei ole hõlmatud seaduspäraste sanktsioonide või piirangutega paratamatult kaasnevad mõõdukad kannatused, valu või üleelamised.“¹⁷¹

Väärkohtlemise alaliikideks on piinamine, julmus, ebainimlikkus ja alandamine. Antud tegevus adresseeritult isiku vastu toob kaasa nii füüsilisi kui ka psüühilisi-vaimseid kannatusi, mis erinevad üksteisest kannatuste intensiivsuse ehk raskusastme poolest.¹⁷² Piinamine on

¹⁶⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2000, 11, 57.

¹⁶⁹ Vt EIKo 18.01.1978, 5310/71, *Irimaa vs Ühendkuningriik*, p 202- 224.

¹⁷⁰ Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. RT II 1994, 14/15, 44.

¹⁷¹ *Supra* nota 12, § 18 p 5.

¹⁷² EIKo asjas *Irimaa vs Ühendkuningriik*, 18.01.1978.

väärkohtlemise raskeim vorm.¹⁷³ Julm ehk ebainimlik ja alandav kohtlemine ning karistamine erineb piinamisest ennekõike selle poolest, et on tugevusastmena nõrgem. Autor rõhutab, et eristamine on jällegi faktide ja asjaolude hindamise küsimus, mida tuleb iga kaasuse puhul hinnata eraldi. Üldiselt on iseloomulik, et julm ehk ebainimlik ja alandav kohtlemine on isiku taht ja väärikust tugevalt riivav, põhjendamatult ja taotluslikult tema väärikust kahjustav ning teda alandav.¹⁷⁴

Piinamine seisneb eriti raskes ja teadlikus julmuses, alandamises või ebainimkkuses, mis toob kaasa tugevaid kannatusi ja valu ning inimväärikuse alandamisele. Teadlikkus, tahtlikkus ja sihipärasus on omased piinamisele ehk kannatuste tekitamisele. Kui eesmärgipärasus puudub, ei ole üldjuhul tegemist piinamisega.¹⁷⁵

PS kommenteeritud väljaandes märgitakse ka järgmist: „Normi alusväärtuseks on inimväärikus. Lisaks PS-le kaitseb inimväärikust piinamise keelu kaudu inimõiguste ülddeklaratsioon (art 5), EIÕK art 3, ÜRO piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon¹⁷⁶ ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti¹⁷⁷ art 7. Vastavad sätted sisalduvad ka EL põhiõiguste harta¹⁷⁸ artiklites 1, 3 ja 4. [...] Paragrahvi isikuline kaitseala hõlmab igaüht, s.o iga inimest, kes on Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni all.“¹⁷⁹

Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et avaliku võimu teostajal on kõrgendatud kohustus tagada igasuguse võimu põhjendatud proportsionaalne kasutus, kuna riik on tugevamas positsioonis kui ühiskonna liige ainuisikuliselt. PS kommenteeritud väljaandes rõhutatakse ka järgmist: „Õigus mitte olla piinatud, julmalt ega inimväärikust alandavalt koheldud ning karistatud toob avalikule võimule kaasa esiteks negatiivse kohustuse hoiduda igasugustest sammudest, mis võiks olla käsitatavad piinamise, julmuse või alandamisena, ning teiseks positiivse kohustuse astuda samme selleks, et hoida ära igasugused võimalikud piinamisjuhtumid

¹⁷³ Peers, S. jt. The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary. Oxford, Hart Publishing 2014, lk 74- 76.

¹⁷⁴ *Supra* nota 12, § 18 p 11.

¹⁷⁵ *Ibid*, § 18 p 9.

¹⁷⁶ Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. RT II 1994, 14/15, 44.

¹⁷⁷ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11.

¹⁷⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 1020/c 83/02.

¹⁷⁹ *Supra* nota 12, § 18 p 3.

[...]. Piinamisel, s.h. kinnipidamistingimustel on puutumus ka teiste põhiõigustega (nt § 13 lg 1 ja 14).“¹⁸⁰

Töö autor selgitab, et väärkohtlemise kahtlus seondub kõige sagedamini politsei või näiteks ka vanglateenistuse ametniku poolt ülemäärase jõukasutusega. Autor toonitab, et sellised olukorrad nõuavad konkreetse kaasuse asjaolude ning rakendatud abinõude proportsionaalsuse hindamist. EIÕK artiklit 3 riivav jõukasutus võib EIK arvates seisneda ka verbaalses ähvarduses kasutada kinnipeetu suhtes elule ohtlikku vägivalda või piinamist, sh tugeva valu tekitamist, seksuaalse vägivalda kasutust, et teada saada näiteks pantvangistatu asukoht ja/või murda ohvrite füüsiline või moraalne vastupanu või suunata neid toimima vastu oma tahtmist ja teadvust¹⁸¹ või näiteks jõu abil kahtlustatavale oksendamist esilekutsuva aine manustamist, et saada kätte maost peidetud narkootikumid¹⁸². Isiku arreteerimisel või transportimisel kasutatav jõud peab olema vältimatult vajalik¹⁸³.¹⁸⁴ Praktikaks ei soovitata antud piinamise mõisteid konkretiseerida, et oleks võimalik tugevam kaasusepõhine tõlgendamine, kuid see võib luua ka vastupidise olukorra¹⁸⁵ ehk võivad kiirest arenevas ühiskonnas tekkida olukorrad, kus piinamise ja proportsionaalse jõukasutuse piirid on õrnad.

PS kommentaarides märgitakse järgmist: „Kommenteeritava paragrahvi vastaste meetoditega kogutud tõendeid ei saa kasutada kohtumenetluses ning ohvri suhtes tuleb selles osas taastada *status quo ante*. Ausa õigusemõistmise standardid eeldavad, et kriminaalsüüdistus ei toetu tõenditele, mis on kogutud süüdistatava tahet eirava surve- ja ähvardusmeetodite abil¹⁸⁶. Tervikuna, selleks et mingi teguviis kvalifitseeruks väärkohtlemiseks EIÕK art 3 ja kommenteeritava paragrahvi mõttes, peab see saavutama teatud minimaalse tugevusastme. Viimase hindamine sõltub kõikidest asjaoludest, sh kohtlemise kestvusest, selle füüsilistest ja psüühilistest tagajärgedest ning mõnedel juhtudel ka kannatanu soost, vanusest ja tervislikust seisundist¹⁸⁷. Füüsiliste kannatuste puhul on üheks objektiivseks ja obligatoorseks tõendiks selged ja meditsiiniliselt fikseeritud vigastuste jäljed jm tagajärjed.“¹⁸⁸ Seega, KorS-i kohaldamisel võib praktikaks esineda kaasus, kus tuvastatakse kriminaalne joove, kuid antud

¹⁸⁰ *Ibid*, § 18 p 6.

¹⁸¹ EIKo 20.05.2008, 22978/05, *Gäfgen vs Saksamaa*.

¹⁸² EIKo 11.06.2006, 54810/00, *Jalloh vs Saksamaa*; Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura, 2012, lk 68.

¹⁸³ Vt EIKo 16.12.1997, 152/1996/771/972, *Raninen vs Soome*.

¹⁸⁴ *Supra nota 12*, § 18 p 9.

¹⁸⁵ Rehman, J. *International Human Rights Law. A Practical Approach*. England, Pearson Education Limited, 2003, lk 414.

¹⁸⁶ EIKo 17.12.1996, 19187/91, *Saunders vs Ühendkuningriigid*.

¹⁸⁷ Vt EIKo 12.07.2005, 41138/98, *Moldovan jt vs Rumeenia*.

¹⁸⁸ *Supra nota 12*, § 18 p 9.

joobeastme tõendamiseks on kasutatud ebaproportsionaalset sundi. Tegemist võib olla KarS § 64 lg-s 1 sätestatud¹⁸⁹ tõendite kogumise üldtingimustega vastuolulise viisiga.

Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et käesolevas magistritöös tuleb käsitleda ka PS § 18 sätestatud põhiõiguse võimaliku riive olemasolu ja põhiõiguse ebaproportsionaalse riive võimalikkust sunni kohaldamisel vere- või uriiniproovi võtmisel. Põhiseaduspärasust analüüsib töö autor järgnevates (ala)peatükkides.

2.3. PS § 19- Vaba eneseteostusõigus põhiseaduses

Käesolevas peatükis kirjeldab ja analüüsib autor PS §-s 19 sätestatud, kuna sundproovi võtmiseks kohustatud isikuks on tervishoiu teenuse ostuja ning see kohustus riivab tervishoiuteenuse osutaja privaatautonoomiat, mis on osa PS §-s 19 sätestatud õigusest vabale eneseteostusele. PS § 19 sätestab, et: „Igaühel on õigus vabale eneseteostusele. Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.“ Põhiseadusliku Assamblee liige Illar Hallaste on öelnud: „Vabadus on kõige tähtsam omadus, mis üldse ühiskonnast ühiskonna teeb.”¹⁹⁰ PS § 19 lg 1 on võrdlemisi üldiselt sõnastatud põhiõigus, on siiski tegemist ühe PS II peatüki peamise sättega, kuna sellest tuleneb üldine vabaduspõhiõigus ja üldine isiksusõigus. Töö autor selgitab antud põhiõigused lahti alljärgnevates lõikudes. PS § 19 lg-s 2 sisaldub ka üldine teiste inimeste õiguste ja vabaduste arvestamise kohustus ning ka põhimõte, mis määrab kindlaks põhiõiguste kehtivuse põhiõiguste kandjate omavahelistes suhetes.¹⁹¹ Töö autor juhib tähelepanu, et üldist vabaduspõhiõigust ei sisalda EIÕK ega EL põhiõiguste harta, kuid EIK tõlgendab laiendavalt EIÕK art 8 ning selle tõlgendusega antakse EIÕK art-le 8 üldisele vabaduspõhiõigusele sarnanev funktsioon.¹⁹²

Käesoleva vabaduspõhiõiguse osas on tegemist nn tõrjepõhiõigusega. Vabadus- ehk tõrjepõhiõigused on õigused mittesekkumisele isiku vabadussfääri. Antud õiguste sisuks on õiguslik luba midagi teha või tegemata jätta ning isiku õigus riigilt nõuda, et riik isikut lubatu teostamisel ei takista. Vabaduspõhiõigused tagavad isikule otsustamisvabaduse ja kaitsevad isikut riigi ja teiste isikute sekkumise eest selle konkreetse vabaduse teostamisel. Tegemist on

¹⁸⁹ Tõendeid kogutakse viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väärikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatult varalist kahju. Keelatud on tõendeid koguda isikut piinates või tema kallal muul viisil vägivalda kasutades või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväärikust alandavaid viise kasutades.

¹⁹⁰ *Supra* nota 158, lk 810.

¹⁹¹ *Supra* nota 12, § 19 p 1.

¹⁹² *Supra* nota 12, § 19 p 1.

riigi ja teiste põhiõiguste adressaatide vastu suunatud subjektiivsete tõrjeõigustega. Põhiõigused on tekkinud tõrjeõigustena riigi vastu ja nende funktsiooni on lahti mõtestanud Riigikohus järgmiselt: „Põhiõiguste esmaseks ning peamiseks funktsiooniks on tagada igapäevase kaitse riigi tegevuse eest.“¹⁹³

PS-s sisalduvad tõrjepõhiõigused kõikides nn vabadus-õigus-sätetes. PS kommenteeritud väljaandes selgitatakse: „Vabaduspõhiõiguse tunnuseks võib olla seotus sõnadega „vabadus“, „vaba“ või „vabalt“. Vabaduspõhiõigused tulenevad nt PS § 19 lg-st 1, § 20 lg-st 1, [...], kus vastavaid termineid on kasutatud. Samas on neid termineid kasutatud ka PS §-des 21 ja 24 ning § 44 lg-s 1, mis ei ole vabadusõigused, vaid menetlusõiguslikud garantiid (§-d 21 ja 24) või hoopis õigus riigi positiivsele tegevusele (§ 44 lg 1). Enamik vabaduspõhiõigusi ei sisalda viidet vabadusele, nagu nt PS §-s 16 sisalduv õigus elule ehk eluvabadus, mis on formuleeritud lihtsalt subjektiivse õigusena.“¹⁹⁴

PS § 19 lg 1 ei defineeri, erinevalt ülejäänud PS-s sätestatud vabaduspõhiõigustest, vabaduse sisu ehk eset, vaid nimetab ainult õigust vabale eneseteostusele. Eneseteostus on mõiste, mille tõlgendamise võimalikud tulemused võivad olla erinevad. PS kommentaaride autoris on asunud seisukohale, et käesoleva sätte tõlgendamisel tuleb lähtuda tõdemusest, et: „[k]ui PS § 19 lg 1 ei nimeta erinevalt muudest põhiõigustest vabaduse eset, siis saab selleks vabaduse esemeks olla ainult vabadus ise. Vastavalt sellele seisukohale tagab PS § 19 lg 1 igapäevase õiguse teha ja tegemata jätta mida iganes.“¹⁹⁵

PS-s sätestatud erilised vabaduspõhiõigused ei suuda katta kogu vabaduse valdkonda, vaid ainult teatud olukordi, aga nendest olukordades jääb väljapoole suurem nimetamata juhtude hulk. Seega, kuna PS tagab üksikisiku lünkadeta vabadussfääri, siis on vajalik ka üldine vabaduspõhiõigus, mis hõlmab kõik nimetamata vabadused, mis ei ole kaitstud mõne erilise vabadus-põhiõigusega.¹⁹⁶ Töö autor selgitab, et PS §-s 20 käsitletav vabaduspõhiõigus kaitseb ainult füüsilist vabadust ehk isikuvabadust, kuid üldine vabaduspõhiõigus tuleneb siiski § 19 lg-st 1, mis sätestab vaba eneseteostuse kaudu üldise vaimse vabaduse ehk siis olles üks

¹⁹³ RKPJKm nr 3-4-1-4-08, p 15.

¹⁹⁴ *Supra* nota 12. Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 3.1.

¹⁹⁵ *Ibid*, § 19 p 2.

¹⁹⁶ *Ibid*, § 19 p 2.

inimväärikuse garantii (§ 10) peamisi väljundeid PS-s.¹⁹⁷ Riigikohus on tunnustanud PS § 19 üldise vabadus-põhiõigusena.¹⁹⁸

Lähtudes eeltoodust, PS § 19 lg-s 1 sisalduv üldise vabaduspõhiõiguse puhul on tegemist *lex generalis*'ega, mis taandub, kui on riivatud mõni PS-s sätestatud eriline vabaduspõhiõigus. Seega, on antud sättel subsidiaarne iseloom, mis tähendab, et selle sätte rikkumist ei ole tarvis tuvastada, kui põhiõiguse adressaadi abinõu riivab muu erilise vabaduspõhiõiguse kaitseala.¹⁹⁹ Seda toetab ka Riigikohtu seisukoht: „PS § 19 lõikest 1 tuleneb üldine vabaduspõhiõigus, mille riive vastavust põhiseadusele ei ole vajalik kontrollida, kui vaidlusalune säte riivab mõnd spetsiifilist põhiõigust.“²⁰⁰ PS kommenteeritud väljaandes on öeldud: „PS § 19 lg-l 1 on praktiline tähtsus ainult neil juhtudel, kui avaliku võimu abinõu ei riiva ühegi erilise vabaduspõhiõiguse kaitseala.“²⁰¹

Üldise vabaduspõhiõiguse esemelisel kaitsealal on kaks tegurit: õiguslik vabadus ja õiguslik positsioon. PS kommenteeritud väljaandes selgitatakse õigusliku vabadust järgnevalt: „Õiguslik vabadus seisneb loas teha ja tegemata jätta seda, mida isik soovib. Kaitstud on isiku otsustamisvabadus sellest sõltumata, milline kaal on valitud tegevusel eneseteostuse jaoks või milline on moraalne hinnang valitud tegevusalternatiivile. [...] Üldise vabaduspõhiõiguse kaitsealas on nt lepinguvabadus [...]. Üldise vabaduspõhiõiguse kaitsealas on Riigikohtu praktika järgi ka nt sõiduki juhtimine²⁰². [...] Lisaks nimetatutele hõlmab vaba eneseteostus ka nt tänaval kõndimise, ilma kiivrita mootorrattasõidu, vabaabi elamise, metsas ratsutamise, alasti päevitamise, alkoholi või uimasti tarvitamise, suitsetamise ning mahasülitamise avalikus kohas. Kas tegu on hea või halb, väärtuslik või väärtusetu, ei ole kaitseala küsimus.“²⁰³

Õigusliku positsiooni osas on PS kommentaaride autorid järgmisel seisukohal: „Teiseks kaitseb PS § 19 lg 1 esemeline kaitseala isiku integriteeti, st kitsamat isikusfääri ja selle säilimise õiguslikke põhitingimusi. Isiku integriteedi kaitse on inimväärikuse (PS § 10) kõige elementaarsem väljendus ja esimene tagatis. Seda üldise vabaduspõhiõiguse aspekti võib nimetada üldiseks isikus- või isikupõhiõiguseks. See on *lex generalis* võrreldes PS §-s 17 sätestatud au ja hea nime teotamise keeluga; § 26 esimeses lauses sätestatud õigusega eraelu

¹⁹⁷ *Ibid*, § 19 p 2.

¹⁹⁸ RKÜKo nr 3-4-1-7-01, p 13.

¹⁹⁹ *Supra* nota 12, § 19, p 3.

²⁰⁰ RKPJKo nr 3-4-1-3-09, p 16.

²⁰¹ *Supra* nota 12, § 19 p 3.

²⁰² RKÜKm nr 3-3-1-69-03, p 33.

²⁰³ *Supra* nota 12, § 19 p 3.1.1.

puutumatus; §-s 33 sätestatud kodu puutumatus; §-des 40 ja 41 sätestatud südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadusega; §-s 42 sätestatud keeluga koguda andmeid veendumuste kohta ning §-s 49 sätestatud rahvuskuuluvuse säilitamise õigusega. Kui avaliku võimu abinõu riivab mõnda nimetatud põhiõigustest, siis taandub üldine isiksuspõhiõigus subsidiaarsena.²⁰⁴

Riigikohus on PS § 19 lg-t 1 käsitletud üldise isiksuspõhiõiguse kohaldamise kontekstis järgmistes kaasustes: vaba eneseteostuse riivena isiku salajane pealtkuulamine ja salvestamine²⁰⁵, PS § 19 lg-s 1 sätestatud üldisest isiksuspõhiõigusest tuleneb enesekujutamise õigus, mille alla kuulub ka õigus oma kujutisele, mis hõlmab nii kujutise pildis kui liikuvus pildis ning annab isikule õiguse määrata oma kujutise kasutamine ise²⁰⁶, PS § 19 lg 1 kaitsealasse kuulub sõltuvalt asjaoludest vabadus muuta oma nime²⁰⁷. Kõigil juhtudel piiritles Riigikohus PS § 19 lg 1 kaitseala ja PS § 26 kaitseala. Piiritlemine sõltub sellest, milline tähendus anda PS § 26 esimese lause mõistele „eraelu”.

PS kommenteeritud väljaande autorid on PS § 19 ja § 26 osas asunud järgmisele seisukohale: „Kui võtta eeskujuks EIK poolt EIÕK art-le 8 antud tõlgendus, siis muutub PS § 26 kaitseala oma ulatuse tõttu sisuliselt konkureerivaks üldiseks vabaduspõhiõiguseks, hõlmates kogu isiku füüsilise ja vaimse puutumatus ning kaitstes teda isegi nt sundkorras uriiniproovi võtmise eest [...]. Kui tõlgendada eraelu seevastu semantilise argumendist lähtuvalt kitsamalt isiku erasfääri kaitsegarantiina, mis hõlmab nt päeviku märkmed, kirjavahetuse, kehasfääri, tekiks vajadus ka üldise isiksuspõhiõiguse järele. PS süstemaatikat arvestades on mõeldav ka kolmas tõlgendus, kus § 19 lg 1 on üldine vabaduspõhiõigus ja § 26 avara kaitsealaga eraelu garantii, mis hõlmab ka siin käsitletud üldise isiksuspõhiõiguse kaitsevaldkonnad. [...]. Arvestades eraelu mõiste laia tõlgenduse levikuga [...] võib süstemaatilise selguse huvides olla kolmas tee eelistatav.”²⁰⁸

Süstemaatiliselt võib üldise isiksuspõhiõiguse esemelise kaitseala jagada kaheks valdkonnaks, mida on PS kommenteeritud väljaande autorid sisustanud järgmiselt: „Esiteks hõlmab üldine isiksuspõhiõigus enesemääramisõiguse. See puudutab eelkõige isiku pärinemist, seksuaalset enesemääramist, sugu, soo jätkamist ja nime, samuti isiku informatsioonilist enesemääramist. [...] Teiseks hõlmab üldine isiksuspõhiõigus enesekujutamise õiguse. Enesekujutamise õiguse

²⁰⁴ *Ibid*, § 19 p 3.1.2.

²⁰⁵ RKKKo nr 3-1-1-25-03, p 8.2.

²⁰⁶ RKTko nr 3-2-1-152-09, p-d 11, 12.

²⁰⁷ RKPJKo nr 3-4-1-6-01, p 15.

²⁰⁸ *Supra* nota 12, § 19 p 3.1.2.

all tuleb mõista eelkõige õigust oma kujutisele ja sõnale. Nendega haakuvad avaldatu ümberlükkamise õigus ja õiendi õigus. Lisaks kuulub siia õigus otsustada ise enda kohta käivate andmete avaldamise üle. Isikul peab olema õigus ise otsustada, kas ja millisel viisil ta tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks.²⁰⁹

Üldise vabaduspõhiõiguse kaitseala riivab iga kaitstud positsiooni ebasoodus mõjutamine põhiõiguse adreassaadi poolt. Ei oma tähtsust, kas riive pannakse toime õigusakti või toiminguga. Riive võib olla ka kaudne vaba eneseteostuse riive, nt võib kaasneda vabaduse võtmisega [...] Tuginedes eelnevalt käsitletule, rõhutab autor, et kaudse riive puhul võib juhtuda, et mõni spetsiaalne vabaduspõhiõigus (nt § 20) tõrjub üldise vabaduspõhiõiguse kõrvale *lex generalis* printsiibist lähtudes. Kahtluse korral tuleks siiski lähtuda ka üldise vabaduspõhiõiguse riivest. [...] Samuti riivavad ka üldist vabaduspõhiõigust kriminaalmenetlusega kaasnevad piirangud, eeskätt kohustus osa võtta menetlustoimingutest ja kohtuistungitest^{210 211}.

Riigikohus on asunud seisukohale: „PS § 19 lg 1 on lihtsa seadusreservatsiooniga põhiõigus, millest tulenevalt võib seda piirata mis tahes põhjusel, mis ei ole PS-ga otseselt keelatud”²¹² ja teises lahendis märkinud, et „[ü]ldise vabaduspõhiõiguse piiramisel ette nähtud kaalutusruum väldib isiku muutumist riigivõimu objektiks ja aitab kaasa inimväärikuse tagamisele.”²¹³ Kokkuvõtvalt saab asuda seisukohale, et tegemist on lihtsa piiriklaulsiga põhiõigusega.

Töö autor on mitmeid kordi rõhutanud, et iga põhiõiguse riive vajab põhiseaduslikku õigustamist. Seega, PS § 19 lg 1 piiramisel vajab esmalt selgitamist, milline on riive põhiseaduspärasuse mõõdupuu. Seejärel kirjeldatakse üldise vabaduspõhiõiguse riive õigustamise tingimusi.²¹⁴ Samuti kohaldub proportsionaalsuse põhimõtte: „PS § 19 lg-s 1 sisalduvat põhiõigust vabale eneseteostusele võib seadusega piirata, kuid sealjuures tuleb jälgida, et need piirangud oleksid vajalikud demokraatlikus ühiskonnas ning kasutatud vahendid proportsionaalsed soovitud eesmärgiga.”²¹⁵

Siinkohal peab töö autor vajalikuks ka avada tervishoiuteenuse osutamise regulatsiooni, kuna sundproovi võtmisega riivatakse küll allutatud isiku õigusi, kuid tegemist võib olla ka

²⁰⁹ *Ibid*, § 19 p 3.1.2.1.

²¹⁰ RKKKo nr 3-1-1-100-09, p 20.

²¹¹ *Supra* nota 12, § 19 p 3.3.

²¹² RKTko nr 3-2-1-152-09, p 11.

²¹³ RKPJKo nr 3-4-1-16-08, p 39.

²¹⁴ *Ibid*, § 19 p 3.4.

²¹⁵ RKÜKo nr 3-3-1-60-03, p 20.

tervishoiuteenuse osutajate privaatautonomia riivega. Samuti tegutseb tervishoiuteenuse osutaja ka tahtevastase ravi osutamisel riigiga sõlmitud lepingu alusel ning teenuse osutamise kohustust ei ole kõigil vastavatele nõuetele vastavatel tervishoiuteenuse osutajatel. Seega lähtub tervishoiuteenuse osutamine alati PS § 19 kaitsealasse kuuluvast privaatautonomiast.²¹⁶

Politsei nõudmisel bioloogilise proovi võtmine ei vasta tervishoiuteenuse mõistele, mis on sätestatud TTKS §-s 2, mis sätestab, et tervishoiuteenus on tervishoiutöötaja tegevus haiguse, vigastuse või mürgistuse ennetamiseks, diagnoosimiseks ja ravimiseks eesmärgiga leevendada inimese vaevusi, hoida ära tema tervise seisundi halvenemist või haiguse ägenemist ning taastada tervist. Töö autor rõhutab, et seletuskirjades on toonitatud ka, et juhul, kui tervishoiuteenuse osutaja peaks proovi võtmisel avastama, et isikul esineb nt alkoholi mürgitus, siis saab realiseerida tervishoiuteenuse osutamist. Töö autor on seisukohal, et selline põhjendus ainuüksi ei õigusta sundproovi võtmist kui TTKS §-s 2 sätestatud. Tervishoiuteenuse osutajate kohustamine proovide võtuks kujutab endast seadusega erasektori kaasamist haldusmenetlustoimingu läbiviimisesse.

Kokkuvõtvalt asub töö autor seisukohale, et kuna tegemist on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigusega ning kohaldub *lex generalis* põhimõte, võib esmapilgul tunduda, et sundproovi võtmisel võib olla tegemist ainult PS § 20 riivega, mis on eriline vabaduspõhiõigus PS § 19 suhtes. Seda analüüsib töö autor diplomitöö 3. peatükis. Samuti rõhutab töö autor, et PS § 19 on kohalduv ka tervishoiuteenuse osutaja privaatautonomia osas.

2.4. PS § 20- Vabadus ja isiku puutumatus põhiseaduses

Käesolevas alapeatükis käsitleb töö autor PS § 20, mis sätestab, et igaühel on õigus vabadusele ja isikupuutumatusel. Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

- 1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;
- 2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks;
- 3) kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks;

²¹⁶ *Supra* nota 11, p 83.

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;

6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

Töö autor rõhutab, et käesolevas põhiõiguse sättes käsitleb autor PS § 20 lg-t 1 ja lg 2 p 2. Ülejäänud sätete punktid jätab autor tähelepanuta, kuna need ei ole käesolevat lõputöö teemat arvestades relevantid. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni²¹⁷ art 1 esimese lause esimene pool sätestab, et kõik inimesed sünnivad vabadena. Õigus vabadusele (sh turvalisusele) on üks peamisi inimõigusi, sest sellest oleneb paljude teiste õiguste ja vabaduste kättesaadavus ning nende õiguste kasutamine. Riigikohuski on asunud seisukohale, et õigus vabadusele on Eesti PS üks olulisemaid põhiõigusi.²¹⁸

Töö autor ei pea vajalikuks PS § 21 käesolevas peatükis avada, kuid rõhutab, et PS §§ 20 ja 21 on omavahel seotud ja käsitlevad üldise vabaduspõhiõiguse ühte tuumikosa, milleks on igapäevase füüsilise vabaduse kaitse meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest. PS § 20 lg 1 on sisuliselt ja suures osas sõnastuselt ühetaoline EIÕK artikliga 5 ning ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 9 esimese lausega. Vabaduse võtmist õigustavate asjaolude loetelu PS § 20 lg-s 2 ja EIÕK artikli 5 lõikes 1 langeb suures ulatuses samuti kokku. Seega, järeldab sellest töö autor, et PS § 20 lg 2 sõnastamisel on eeskujuna kasutatud EIÕK teksti.²¹⁹ PS § 20 ja 21 ning EIÕK sätete omavahelise suhte osas peab töö autor vajalikuks rõhutada, et riik peab tagama põhiõiguste kaitse vähemalt konventsiooniga tagatud tasemel. Selles tulenevalt tuleb PS ja muude seaduste sätete sisustamisel arvestada EIÕK-ga ja EIK praktikaga. PS ja selle kohaldamise praktika ei pea aga piirduma konventsiooniga seotud

²¹⁷ ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsioon, 1948. www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ (14.02.2017)

²¹⁸ RKÜKo nr 3-1-2-2-11, p 48.

²¹⁹ *Supra* nota 12, § 20 p 2.

kaitsetasemega, vaid PS võib tagada põhiõigustele ja -vabadustele ka tugevama kaitse kui konventsioon^{220 221}.

Isikuvabadus ja turvalisus on kaks mõistet, mida EIÕK kasutab ning selles tulenevalt võiks asuda seisukohale, et nimetatud mõisteid on soovitud sisu poolest eristada. Tuginedes kohtupraktikale, ei ole neid kunagi rangelt lahus hoitud ega lahutatud, vaid pigem on EIK neid käsitletud ühtsena: isikuvabadust kui vabadust mitte olla arreteeritud või kinni peetud ning turvalisust kui (protseduurilist) kaitset meelevaldse sekkumise eest sellesse vabadusse. PS kommenteeritud väljaande autorid on asunud seisukohale: „Sätte eesmärk on pakkuda igähele kaitset meelevaldse vabaduse võtmise eest vahistamise (arreteerimise) või kinnipidamise teel. Meelevaldsus tähendab seadusliku aluse ja asjakohase kohtuliku kontrolli puudumist. Lisaks tähendab meelevaldsus ka seaduslikul alusel toimuvat, kuid ebaproportsionaalselt intensiivset vabaduse võtmist.“²²²

Käesolevas alapeatükis käsitletav säte kaitseb füüsilist (kehalist/ ruumilist) vabadust ja turvalisust ega hõlma vaimset, sotsiaalset, majanduslikku, või muud liiki vabadust. Kõnealune säte annab igähele kaitse vabaduse võtmisel kas kinnipidamise, vahistamise või vangistuse kujul, mille panevad toime ja mille eest on vastutavad avaliku võimu organid. PS kommenteeritud väljaandes on tehtud järgmine järeldus: „Seega ei hõlma käsitletav (isiku)vabadusõigus tingimata füüsilise vabaduse igasugust piiramist (nt juhul, kui selle on toime pannud eraisikud). Ei ole määrav, millises menetluses (nt kas kriminaal-, tsiviil-, haldus- või distsiplinaarmenetluses) vabaduse võtmine aset leiab või oli see hoopis menetluseväline. [...] Oluline on, et vabaduse võtmine on avaliku, s.o riigi- või munitsipaalvõimu akt.“²²³

Töö autor rõhutab, et olukorras, kus isik annab nõusoleku enda vabadusest loobuda või ei esita vastuväiteid/ protesti vabaduse võtmise kohta- see ei saa olla aluseks avaliku võimu organile PS § 20 ja EIÕK art 5 garantiide kohaldamisest loobumiseks.²²⁴ Käesolevat seisukohta toetab ka EIK, mis on asunud seisukohale, et õigus isikuvabadusele konventsiooni tähenduses on liiga tähtis selleks, et kaotada konventsiooni kaitse üksnes põhjusel, et isik ise annab end välja vahi alla võtmiseks.²²⁵

²²⁰ RKÜKo nr 3-4-1-16-10, p 78.

²²¹ *Supra* nota 12, § 20 p 3.

²²² *Ibid.*, § 20 p 4.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ EIKo 10.03.1972, 2832/66, De Wilde jt vs Belgia.

Käesolevas PS sättes käsitletav õigus on küll demokraatlikus ühiskonnas üks alustalasid, kuid siiski õigus vabadusele ja isikupuutumatusse ei ole absoluutne õigus- see õigus on suhteline. PS § 20 lg 2 p-des 1-6 on sätestatud võimalikud erandid ehk tegemis on riive õigustatud aluste ammendava loeteluga.²²⁶ Töö autor selgitab, et ammendavusest saab üheselt järeldada, et võimudel puudub igasugune voli kehtestada täiendavaid aluseid vabaduse võtmiseks või PS § 20 lg-s 2 sätestatud aluseid omaalgatuslikult muuta. Töö autor rõhutab täiendavalt, et ehk siis vabaduse võtmine saab toimuda ainult PS §-s 20 esitatud aluste (erandite) esinemisel. Seda kinnitab ka Riigikohtu (ja EIK) praktika: „Sätestades vabaduse võtmise alused, seavad PS § 20 lg 2 ja konventsiooni artikli 5 lg 1 punktid a-f ühtlasi piirid isikuvabaduse võtmisele. EIK on korduvalt sedastanud, et üksnes vabaduse võtmise aluste kitsas tõlgendamine on kooskõlas konventsiooni artikli 5 eesmärgi ja mõttega kaitsta igäüht meelevaldse vabadusevõtmise eest.²²⁷ Ka PS § 20 lg-t 2 ei tohi tõlgendada laiendavalt põhiõiguse kandja kahjuks. See tähendab, et PS § 20 lg-s 2 sätestatud vabaduse võtmise aluste erinevate tõlgenduste seast tuleb valida see, mis võimaldab kõige väiksemat vabadusse sekkumist.“²²⁸

PS § 20 on mõeldud kaitsma isikut ainult tõsisemate isikuvabadusse sekkumiste eest. Tuleb vahet teha vabaduse võtmisel ja vabaduse piiramisel. Vabaduse võtmine on lubatud kitsalt PS §-s 20 lubatud alustel, kuid vabaduse piiramine laiematel alustel. Seetõttu ei hõlma PS § 20 ega EIÕK art 5 lg 1 selliseid vähem olulisi piiranguid nagu näiteks dokumentide kontroll, liikleja peatamine, isiku registreerimise nõue või mõnda muud kontrollivormi, mis oluliselt ei piira üksikisiku vabadust. EIK on seisukohal, et vabaduse piiramisel ja vabaduse võtmisel üksteisest eristamine ei ole olemuslik, vaid pigem astmeline (määraline) ehk erinevamine intensiivsuse astmelt.²²⁹ Selleks tuleb hinnata järgmiseid tegureid: sekkumise tüüp, kestus, toime ja kindlasti ka rakendamise meetodid.²³⁰

Töö autor selgitab, et sarnaselt eelpool alapeatükkides käsitletud põhiõigustele, tuleb ka käesoleva põhiõiguse riive põhiseaduspärasuse küsimusele vastata üksikjuhtumite kaupa, igat kaasust eraldi hinnates ja kõiki asjaolusid arvestavalt, sh lähtudes konkreetse isiku konkreetsest seisundist ning arvestades vabaduse võtmise liiki, kestust, mõju ja viisi.²³¹ PS § 20 lg 2 loetelu punktid 1 ja 3 käsitlevad valdavalt vabaduse võtmist kriminaal- ehk karistusmenetluses ning p-d

²²⁶ RKÜKo nr 3-1-2-2-11, p 49.

²²⁷ EIKo 29.03.2010, 3394/03, Medvedyev jt vs Prantsusmaa, p 78.

²²⁸ RKÜKo nr 3-4-1-6-10, p 79.

²²⁹ EIKo 06.11.1980, 7367/76, *Guzzardi vs Itaalia*.

²³⁰ *Supra* nota 12, § 20 p 6.

²³¹ *Ibid*, § 20 p 8.

2, 4, 5 ja 6 aga valdavalt vabaduse võtmist (kinnipidamist) tsiviil- või haldusõiguslikus tähenduses (nt sundtoomine, sundkorras meditsiiniliste proovide võtmine, erikooli saatmine, haiglasse paigutamine, tahtevastane psühhiaatrilistele uuringutele saatmine, jmt).²³²

PS § 20 lg 2 p 2 saab jaguneb kaheks. Esimeses pool antud punktis sätestab, et vabaduse võib võtta kohtu korralduse täitmata jätmise korral. Seega, punkti esimene pool käsitleb kaasuseid, milles kohus on varasemalt isiku suhtes teinud kohustuva lahendi, kuid kohustatud isik ei ole seda lahendit täitnud, mistõttu tuleb isikut motiveerida ja vajalikuks osutub karmima abinõu rakendamine. [...] Töö autor peab siinkohal ka antud sätte osas vajalikuks rõhutada, et vabadust ei saa võtta olukorras, kus keegi ei ole suuteline täitma oma tsiviilõiguslikke lepingulisi kohustusi vajalike vahendite puudumise tõttu isegi siis, kui kohustust on tunnustatud kohtumenetluses, v.a kriminaalõiguslikul alusel karistatavad süüteod ja kriminaalmenetlus.²³³

Käesolevas lõigus käsitleb töö autor PS § 20 lg 2 p 2 sätte teist poolt ehk „seadusega sätestatud kohustusega“. See eeldab kohustuse sisaldumist seadusjärgses õigusaktis. Tegemist on kohustuse täitmise tagamise abinõuga, mitte karistus kohtustuse täitmata jätmise eest. PS § 20 lg 2 p 2 on analoogiline EIÕK art 5 lg 1 p-ga b²³⁴, mille sätte sisustamisel on EIK selgitanud, et nimetatud EIÕK sätte sõnad „seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks“ puudutavad ainult neid kaasuseid, mille puhul seadus lubab isiku kinnipidamist, et sundida isikut täitma kindlaksmääratud ja konkreetset kohustust, mida ta ei ole seni täitnud.²³⁵ Kinnipidamise põhiseaduspärasuse hindamisel tuleb arvestada kohustuse iseloomu ning asjaolu, kas selle rakendamiseks on kohene vajadus ja kas taotletavat eesmärki on võimalik saavutada ka muul viisil. Seega, peab olema põhjendatud tasakaal (proportsionaalsus) isikuvabaduse kui väärtuse ja isikule pandud kohustuse täitmisele pööramise vajaduse vahel ehk hinnata tuleb ka reaktsiooni proportsionaalsust.²³⁶

EIK on asunud seisukohale, et näiteks ühe 65- aastase naisterahva 24- tunnine kinnipidamine politseiasutuses, pärast bussikontrolõruga vaidlust sõidupileti kehtivuse osas, kuna naine ei öelnud oma nime ja aadressi, ei olnud proportsionaalne. EIK nõustus, et politsei toimis Taani seaduse kohaselt, sest naine ei öelnud oma nime ja aadressi, nagu Taani seadus nõuab

²³² *Ibid*, § 20 p 9.

²³³ *Ibid*, § 20 p 13.2.

²³⁴ EIÕK art 5 lg 1 p b sätestab, et igal ajal on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel: seaduslik vahistamine või kinnipidamine kohtu seadusliku korralduse täitmatajätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks.

²³⁵ EIKo 08.06.1976, 5100/71, *Engel jt vs Holland*, p 69.

²³⁶ *Supra* nota 12, § 20 p 13.3.

(kinnipidamisel seaduslik alus oli olemas). Kuid hinnates antud kaasuses rakendatud meetme proportsionaalsust, asus EIK seisukohale, et kohustuse iseloomu ja eesmärgi, kinnipeetud isiku iseärasusi ja kinnipidamise asjaolusid ning kinnipidamise kestvust arvestades ei leidnud võimud õiglast tasakaalu kohustuse täitmise kindlustamise ja isikuvabaduse tagamise vahel, mis tõi kogumis kaasa EIÕK rikkumise.²³⁷ Ka on leidnud EIK, et isiku kinnipidamine võib olla õigusvastane, kui selle nähtav eesmärk ja selle tegelik eesmärk ei ühti.²³⁸

Kokkuvõtvalt asub töö autor seisukohale, et PS § 20 lg 1 annab isikule kaitse avaliku võimu ülesandeid täitvate organite eest, milleks käesolevas lõputöös on vahetu sunni kohaldamine politseiametnike poolt. KorS-is olev regulatsioon näeb küll ette menetluse etapid, mis tuleb läbida enne sunni kohaldamist ning see jätab justkui mulje, et seaduses sätestatud regulatsioon tagab proportsionaalsust, kuid töö autor on seisukohal, et PS § 20 lg-s sätestatud põhiõiguse riive intensiivistub menetluse etapis, kui hakatakse sunniga vereproovi võtma. Seega, ei saa asuda ühesele seisukohale, et PS § 20 lg 1 õiguse riive proportsionaalsus võib olla tagatud ainult KorS-is sätestatud erinevate menetlusetappidega. Antud põhiõiguse sätte riivet analüüsib töö autor süvitsi diplomitöö kolmandas peatükis.

2.5. PS § 26 - Eraelu puutumatus põhiseaduses

Käesolevas alapeatükis käsitleb töö autor PS §-s 26 sätestatud, mille sisuks on järgnev: „Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.“

Ka PS § 26 sõnastamisel on eeskujuks olnud EIÕK art 8. EIÕK art 8 lg 1 sätestab, et igaühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. Isikliku ja perekonnaelu, samuti korteripuutumatus, kirjavahetuse saladuse, au ja reputatsiooni kaitse, on sätestatud ka kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklis 17. Euroopa Liidu põhiõiguste hartas on perekonna- ja eraelu, kodu ja edastatavate sõnumite saladuse austamine ette nähtud art-s 7. Isikuandmete kaitsele on põhiõiguste hartas pühendatud eraldi artikkel 8.²³⁹

²³⁷ EIKo 25.12.2003, 52792/99, *Vasileva vs Taani*.

²³⁸ EIKo 31.05.2011, 5829/04, *Khodorkovskiy vs Venemaa*, p 142.

²³⁹ *Supra* nota 12, § 26 p 2.

PS § 26 lg 1 piiritleb sätte esemelise kaitseala – sätestades perekonnaelu ja eraelu puutumatus. Töö autor rõhutab, et EIÕK art 8 ja PS § 26 kaitsealad ei kattu. EIÕK art 8 lg-s 1 sätestatu esemeline kaitseala on laiem kui PS §-s 26 sätestatu oma. Era- ja perekonnaelu erinevad osad, mis kuuluvad EIÕK art 8 kaitsealasse, on kaitstud PS erinevates paragrahvides sätestatud õigustega.²⁴⁰ Seega, PS § 26 puhul on tegemist üldsättega ning seda sätet tuleb kohaldada juhul, kui kaitsmist vajav erasfääri kuuluv hüve ei ole PS-s kaitstud mõne erisättega. Kui erisäte on olemas, tuleb kohaldada vastavat erisätet ja PS § 26 kui üldsäte peab taanduma (*lex generalis*).²⁴¹

PS § 26 lg-st 1 tuleneb põhiõiguse kandjale tõrjeõiguse riigi vastu ja samuti antud sättest tuleneb ka õigus riigipoolsele kaitsele. PS § 26 esimeses lauses on sätestatud vabadus- ehk tõrjeõigus, mis annab põhiõiguse kandjale õiguse oodata, et riik ei sekku tema perekonna- ja eraellu ning see kohustab see riiki sekkumisest hoiduma. PS § 26 esimeses lauses sätestatu puhul ei ole siiski tegemist absoluutse põhiõigusega ehk perekonna- ja eraelu võib riivata põhiseadusega kooskõlas ja PS § 26 teises lauses nimetatud põhjustel. EIK on asunud mitmes lahendis seisukohale, et kuigi EIÕK art 8 eesmärk on kaitsta isikut avaliku võimu omavolilise sekkumise eest, ei tähenda see ainult riigi negatiivset kohustust ehk üksnes hoidumist, vaid riigil võib olla ka positiivne kohustus era- või perekonnaelu tegelikult austamiseks.²⁴²

Järgnevalt peab töö autor vajalikuks avada eraelu mõiste PS tähenduses. EIK on kinnitanud, et ei pea võimalikuks ega vajalikuks anda eraelu mõiste ammendavat definitsiooni, mis on ka töö autori arvates mõistlik, kuna tegemist on niivõrd laialdase mõistega, mille sisu muutub ajas vastavalt ühiskonna arengule.²⁴³ Lähtudes EIK lahenditest ja erialakirjanduse seisukohtadest, kuuluvad eraelu sfääri eelkõige näiteks intiimsfääri puutumatus, õigus informatsioonilisele enesemääramisele, õigus seksuaalsele enesemääramisele ja õigus oma sõnale ning pildile. PS § 26 kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne eraelu kaitsva erisättega. PS tingib ka vajaduse eraelu ja perekonnaelu seoseid käsitleda PS § 27, mis samuti reguleerib perekonna kaitset. PS § 27 lg 1 sätestab, et perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena

²⁴⁰ Vt nt PS § 18- au ja hea nime kaitse, PS § 33- kodu puutumatus, PS § 43- sõnumite saladuse kaitse. Perekonna- ja eraelu osalise kaitse tagavad ka PS §-id 27 ja 42, 44 lg-s 2 sõnastatud põhiõiguste kaitseala.

²⁴¹ *Supra* nota 12, § 26 p 3.

²⁴² Vt EIKo 13.06.1979, 6833/74, *Marckx vs Belgia*, p 31; EIKo 09.10.1979, 6289/73, *Airey vs Irimaa*, p 31; Ovey, C. jt. *The European Convention on Human Rights*. England, Oxford, 6th Edition, 2006, lk 299.

²⁴³ Vt EIKo 16.12.1992, 13710/88, *Niemietz vs Saksamaa*, p 29; EIKo 06.02.2001, 44599/98, *Bensaid vs Ühendkuningriik*, p 47.

on riigi kaitse all, mis on erisäte PS § 26 suhtes.²⁴⁴ Käesolevas magistritöös autor süvitsi PS § 27 ei käsitle, kuna töö autori arvates ei ole perekonnaelu piisavas puutumuses magistritöö teemaga.

EIK praktika on eraelu kaitsealasse arvanud soolise identifitseerimise, füüsilise ja vaimse puutumatus, nime ja seksuaalse sättumuse, seksuaalelu, õiguse identiteedile ja isiksuse arengule, õiguse luua ja arendada suhteid teiste inimeste ja välismaailmaga.²⁴⁵ PS kommenteeritud väljaandes on asutud seisukohale, et: „Nende valdkondade põhjal võib ka üldistada, et EIÕK art 8 tagab personaalautonoomia, identiteedi, isikupuutumatus, privaatsuse, isiku arengu, isiku identifitseerimise ja isiksuse muude kvaliteetide kaitse.“²⁴⁶

Eraelu riiveks võib olla igasugune riigipoolne kaitseala ebasoodus mõjutamine või ka riigi kaitsekohustuse täitmata jätmine. Füüsilist ja vaimset puutumatus võib riivata näiteks isiku läbivaatus²⁴⁷ ja läbiotsimine²⁴⁸, võrdlusmaterjali võtmine²⁴⁹, sunniviisiline sõrmejälgede ja DNA- proovide võtmine, toimingud isiku vaba ja teadliku nõusolekuta meditsiini ja bioloogia valdkonnas, sundvaksineerimine, vere- ja uriiniproovi sundvõtmine²⁵⁰ ning isiku jälgimine ja jälitamine²⁵¹. PS kommenteeritud väljaandes on veel täiendatud: „Eraelu puutumatus riivab ka isiku vahistamisel tema sõrmejälgede võtmine ja pildistamine, küsitlemine eraelu faktide kohta ja nende andmete säilitamine, rahvaloenduse käigus andmete kogumine isiku eraelu faktide kohta ja nende säilitamine, andmete kogumine ja säilitamine isiku eraelu kohta politsei poolt.“²⁵²

Isikulise kaitseala osas on PS § 26 puhul tegemist igatüüpe õigusega ehk PS § 26 kaitse laieneb nii Eesti kodanikule kui ka Eestis viibivale välisriigi kodanikule ja kodakondsuseta isikule.²⁵³ Selle õiguse kaitseala ei laiene juriidilisele isikule, sest eraelu saab olla vaid füüsilisel isikul. Kuid siinkohal juhib töö autor tähelepanu, et EIÕK art 8 kohaldamisel on EIK asunud seisukohale, et võib tekkida olukordi ja on ka praktikas tekkinud, kus tuleb kaitseala laiendada juriidilisele isikule.²⁵⁴ Töö autor rõhutab siinkohal, et art 8 on laialdasem säte kui PS § 26 ja seetõttu on

²⁴⁴ *Supra* nota 12, § 26 p 6.

²⁴⁵ EIKo 06.02.2001, 44599/98, *Bensaid vs Ühendkuningriik*, p 47.

²⁴⁶ *Supra* nota 12, § 26 p 8.

²⁴⁷ KrMS § 88.

²⁴⁸ *Ibid*, § 91.

²⁴⁹ *Ibid*, § 100.

²⁵⁰ KorS §§ 40 lg ja 41 lg 10.

²⁵¹ KrMS § 126¹ jj.

²⁵² *Supra* nota 12, § 26 p 9; Tõendite lubatavuse ja välistamise kohta KrMS-is vt ka Lõhmus, U. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. *Juridica*, 2014, nr IX.

²⁵³ PS § 9 lg sätestab, et põhiseaduses loetletud kõigi ja igatüüpe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

²⁵⁴ EIKo 16.04.2002, 37971/97, *Société Colas Est jt vs Prantsusmaa*, p 41.

siiski süstemaatiliselt põhjendatud jätta PS § 26 üksnes füüsiliste isikute erasfääri kaitsvaks sätteks.²⁵⁵

PS § 26 lg 2 sätestab eraelu piiriklausli, mille kohaselt võib sekkuda perekonna- ja eraellu tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Töö autor selgitab, et tegemist on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga ehk mis lubab eraelu riivata üksnes seadusega või seaduse alusel ja § 26 teises lauses kindlaks määratud põhjustel. Üldjuhul on kvalifitseeritud seadusereservatsiooni puhul piirangu põhjuste loetelu ammendav, kuid Riigikohus käsitletud PS § 26 riivet õigustava eesmärgina ka PS § 26 teises lauses nimetatata piirangu põhjust, milleks oli antud kaasuses PS preambulist tagatud eesti rahvuse ja kultuuri säilimist läbi aegade ja selle kaudu teiste inimeste õigust rahvuslikule identiteedile.²⁵⁶

Lähtudes Riigikohut praktikas esinenud kaasusest, võib tekkida eelmises lõigus käsitletud probleem juhul, kui mõni kaalukas väärtus on piirangute loetelust välja jäänud, mis ammendava loeteluga kvalifitseeritud seadusereservatsiooni puhul võib juhtuda. PS § 26 teises lauses on eraelu piiriklausel sätestatud kitsamalt kui EIÕK art 8 lg-s 2. EIÕK art 8 lg-s 2 sätestatud, et võimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Seega, saab olla seisukohal, et EIÕK art 8 lg 2 on väga üldise sõnastusega, mis võimaldab riivata perekonna- ja eraelu puutumatus peaaegu igal põhjusel.

Põhiseaduse ekspertiisikomisjon on asunud seisukohale²⁵⁷, et PS § 26 teises lauses ettenähtud piiramisvõimalused on liiga kitsad, kuna loetelu ei võimalda eraelu riiveid, mis on vajalikud politsei- ja korraõiguses ning kriminaalmenetluses. Komisjon tegi ettepaneku sätestada PS § 26 lihtsa seadusereservatsiooniga. Töö autor rõhutab, et kuna PS § 26 tõlgendatakse eraelu sfääri kaitsva üldsättena, siis on ka põhjendatud lihtne seadusereservatsioon. Mida üldisem on säte oma kaitseala poolest, seda üldisemalt peaks olema sõnastatud ka piiranguklausel. Seda seisukohta käsitles ka töö autor käesolevas alapeatükis EIK-i kohtupraktikat analüüsis. Ka lihtne

²⁵⁵ *Supra* nota 12, § 26 p 10.

²⁵⁶ RKPJKo nr 3-4-1-6-01, p 18.

²⁵⁷ Justiitsministeerium. Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne. 1998. www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/muudatusettepanekud_ja_kommentaariid.pdf (20.03.2017), III osa, p 6.

seadusereservatsioon võimaldab põhiõigusi tõhusalt kaitsta. Riive põhiseaduspärasus taandub proportsionaalsuse kontrollimisele.²⁵⁸

Käesolevas alapeatükis PS § 26 sisu analüüsid on töö autor seisukohal, et KorS-s sätestatud sundproovi võtmise korral tuleb ka analüüsida PS § 26 lg-s 1 sätestatud eraelu puutumatus põhiseaduspärasust ning käsitlemata jätta perekonnaelu puutumatus. Seda põhistab töö autor asjaoluga, et perekonnaelu puutumatus ei ole otseselt puudutatud seoses sundproovi võtmisega KorS-is sätestatud viisil.

²⁵⁸ *Supra* nota 12, § 26 p 11.

3. Asjakohaste põhiõiguste riive põhiseaduspärasus

Käesolevas peatükis analüüsib töö autor eelmises peatükis käsitletud põhiõiguste riivete põhiseaduspärasust. Eelmises peatükis nimetatud põhiõiguste võimalike riivete aluseks on kehtivas KorS-s sätestatud tervishoiuteenuse osutaja kohustus võtta proovi²⁵⁹ ja politsei pädevus sunni kohaldamiseks proovi võtmisel²⁶⁰. Samuti analüüsib töö autor KorS § 40 lg-st 5 ja § 41 lg-st 15 volitusnormi alusel kehtestatud VV määruses nr 88 sundproovi võtmise kohta sätestatu põhiseaduspärasust. Esmalt avab töö autor üldisemalt põhiseaduspärasuse kontrolli instituudi ning seejärel kontrollib nimetatud KorS ja VV määruse nr 88 sätete vastavust formaalsele ja seejärel materiaalsele põhiseaduspärasusele.

Väljastatud on olukord, kus ühiskonnas on kõik põhiõigused absoluutsed ehk piiramatud. Kuna põhiõigused on erinevad, siis tekib olukordi, kus üks põhiõigus takistab teise põhiõiguse realiseerimist ehk tekib põhiõiguste konkurents ning paratamatu vajadus põhiõigusi piirata.²⁶¹ Siinkohal on kohane rõhutada PS kommenteeritud väljaandes legaalsuse põhimõtte selgitust: „[...] Edgar Talvik [...] leiab, et kuna õigusriigis pole kohta politseiriikluse omavolil, peavad kõik avalik-õiguslikud aktid olema lõppastmes kooskõlas konstitutsiooniliste normidega. Seda nõuet nimetab ta legaalsuse põhimõtteks, mis on õigusriigi põhimõttega lahutamatu seotud, sest õigusriik ilma õiguspärase teotsemiseta ei ole mõeldav.²⁶² [Õ]igusriigis saab miski legaalne ehk seaduslik olla ainult siis, kui on täidetud kõik õiguspärasuse tingimused. Põhiseaduspärasus on aga kitsam mõiste, mis tähistab üht osa õiguspärasusest, nimelt kooskõla põhiseadusega.“²⁶³

Järgnevalt käsitleb töö autor PS § 3 ls 1, mis sätestab, et riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Tegemist on nn üldise seadusereservatsiooni põhimõttega, mis on üks olulisemaid põhimõtteid ja paikneb süstemaatiliselt demokraatia, põhiõiguste ja õigusriigi põhimõtete kokkupuutepunktis.²⁶⁴ Üldise seadusereservatsiooni osas on Riigikohus selgitanud järgmist: „Selle põhimõtte kohaselt vajab põhiõiguste piiramine seadusandjast alamalseisva organi poolt seadusandja volitust. Üldist seadusereservatsiooni konkretiseerivast seaduslikkuse põhimõttest tulenevalt peab volituse alusel antud määrus vastama volitavale seadusele. Seadusele vastavus tähendab seejuures nõuet, et

²⁵⁹ KorS § 40 lg 1 ja § 41 lg 1.

²⁶⁰ *Ibid*, § 40 lg 2 ja § 41 lg 10.

²⁶¹ RKKKo 3-1-1-80-97, p I.

²⁶² E. Talvik. Legaalsuse põhimõtte Eesti Vabariigi põhiseaduse tekkimises, muutmises ja muutmiskavades. Tartu, Tartu Ülikool, 1991, lk 12 jj.

²⁶³ *Supra* nota 12, § 3, p 2.

²⁶⁴ *Ibid*, § 3 p 2.3.1.

volitusest ei astutaks üle ega asutaks reguleerima küsimusi, mis pole volitusest hõlmatud.²⁶⁵ See tähendab, et KorS § 40 lg 5 ja § 41 lg 15 antud volitusnormidega kehtestatud VV määrus nr 88 ei tohi reguleerida bioloogilise vedeliku proovi võtmist vastuoluliselt KorS-i endaga või KorS-ist laiemalt, andes näiteks juurde täiendavaid pädevusi sunni kohaldamisel, mida KorS-is ei ole lubatud.

Riigikohus on seisukohal, et: „[Ü]ldine seadusereservatsiooni põhimõte keelab seadusandjal täitevvõimule delegeerida seda, milleks põhiseadus kohustab seadusandjat ennast.[...] Seadusereservatsiooni põhimõttest tulenevalt on põhiseadusvastase volitusnormi alusel antud määrus põhiseadusega vastuolus.“²⁶⁶ Üldise seadusereservatsiooni sisu saab jagada kaheks: parlamendireservatsiooniks ja spetsiifiliselt põhiõigusi puudutavaks seadusliku aluse nõudeks.²⁶⁷ PS kommenteeritud väljaandes on seoses parlamendireservatsiooniga asutud järgmisele seisukohale: „Parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõte ütleb: „Seda, mida põhiseaduse järgi on [...] kohustatud tegema seadusandja, ei saa edasi delegeerida täitevvõimule, isegi mitte ajutiselt ja kohtuvõimu kontrollivõimaluse tingimusel.“²⁶⁸ Saksa riigiõigusteadlane ja õigusfilosoof Robert Alexy nimetab PS parlamendireservatsiooni õigusega seadusereservatsiooni demokraatlikuks dimensiooniks.²⁶⁹ Seepärast tulebki kontrollida normikontrolli käigus ka formaalset põhiseaduspärasust, et teha kindlaks, kas parlamendireservatsiooni on rikutud või ei.

Töö autor selgitab, et täidesaatva võimu poolt otsese võimu teostamisel ja muu isikut koormava tegevuse puhul on vajalik seadusest tulenev alus.²⁷⁰ Tegemist on eelnevalt nimetatud üldise seadusereservatsiooni põhimõttega, milles on sunni kohaldamise osas asutud seisukohale: „Füüsilise jõu kasutamisel peab riigil olema võimalus tugineda seaduslikule alusele.[...] Seadusliku aluse olemasolu omandab erilise tähenduse juhtudel, kui riik mõjutab füüsilise jõu kasutamise kaudu inimese keha. [...] Siia alla ei kuulu mitte ainult luku taha sulgemine kui selline, vaid ka sekkumine [kinnipeetava] kehasse [...]“²⁷¹ Siinkohal töö autor rõhutab, et seaduslik alus ei tähenda ainult asjaolu, et sunni kohaldamise õigus tuleneb seadusest, vaid tulenevalt PS §-st 3, peab olema ka seaduslik alus kooskõlast PS-iga ehk tuleb teostada põhiseaduslikkuse järelevalve ehk kontroll.

²⁶⁵ RKPJKo nr 3-4-1-5-05, p 9.

²⁶⁶ RKPJKo nr 3-4-1-18-07, p 36 ja 37.

²⁶⁷ *Supra* nota 12, § 3 p 2.3.1.

²⁶⁸ RKPJKo nr III-4/A-1/94; RKPJKo nr 3-4-1-18-07, p 36; RKPJKo nr 3-4-1-14-09, p 32.

²⁶⁹ Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Tallinn, Juridica, 2001, eriväljaanne, lk 36.

²⁷⁰ Annus, T. *Supra* nota 148, lk 79.

²⁷¹ Gropp, W. Füüsilise jõu kasutamise õiguslikud alused. Daschneri kaasus ja Saksamaa lennuohutusseadus. Juridica, 2007, nr II, lk 75.

Järgnevalt avab töö autor põhiseadusliku järelevalve institutsiooni. Põhiseadusliku järelevalve kohtuks on Riigikohus²⁷², millele võivad esitada põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamise taotluse Vabariigi President, õiguskantsler, kohaliku omavalitsuse volikogu ja Riigikogu²⁷³ ning madalama astme kohtud²⁷⁴. Põhiseaduslikkuse järelevalve jaotub kolme kategooriasse: normikontroll, riigivõimuseseste konfliktide lahendamine ja individuaalsete põhiseaduslike kaebuste lahendamine.²⁷⁵ Antud töös keskendub autor normikontrollile.

Põhiseadusliku järelevalve põhiline funktsioon on õigustloovate aktide ja välislepingute põhiseadusele vastavuse kontroll. Töö autor selgitab, et normikontroll on PS-st madalam hierarhia astmel asuvate õigusnormide põhiseaduspärasuse kontroll. Normikontroll saab olla abstraktne või konkreetne. PS kommenteeritud väljaandes on avatud abstraktne normikontroll järgmiselt: „Abstraktne normikontroll võib toimuda järelkontrolli (*ex post*) ja eelkontrolli (*ex ante*) vormis. Esimesel juhul nõutakse, et kontrollitav õigustloov akt oleks jõus, teine annab võimaluse kontrollida õigustloovaid akte, mis veel ei kehti. [...] Abstraktne normikontroll tähendab, et põhiseadusega või seadusega kindlaksmääratud ametiisikutel või organil on õigus konstitutsioonikohtu ees tõstatada õigustloova akti või selle sätte abstraktne ühildatavus põhiseadusega. See kontroll pole seotud ühegi üld- või halduskohtus käsiloleva asjaga.“²⁷⁶ Seevastu konkreetse normikontrollis analüüsitakse, kas kohtumenetluses olevas kohtuasjas asjasse puutuv norm on põhiseadusega kooskõlas²⁷⁷ ehk konkreetne normikontroll saab alguse faktilisest kohtuasjast, mille menetlemisel tõusetub kahtlus kohaldamisele kuuluva õigusakti põhiseaduspärasuses.²⁷⁸ Antud töös kasutab autor *ex post* abstraktset normikontrolli meetodit.

Kuna käesolevas töös käsitletav KorS-i regulatsiooni sätted on seotud riikliku järelevalve- või süüteo menetlusega, peab töö autor siinkohal vajalikuks avada PS § 14, mis sätestab, et õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Töö autor selgitab, et nimetatud PS sättest tuleneb üks peamisi põhikohustusi riigivõimule, mille sisuks on põhiõiguste tagamine. „Tagamist“ saab käsitleda kitsas ja laias tähenduses. Kitsas mõttes tagamise puhul on riigivõim põhiõigustega seotud, sest riigivõim peab põhiõigusi tagama. Tagamine laiemas mõttes tähendab riigivõimu poolset aktiivset tegevust, et

²⁷² PS § 149 lg 3 ls 2.

²⁷³ PSJKS § 4 lg 2.

²⁷⁴ *Ibid*, § 4 lg 3.

²⁷⁵ *Supra* nota 12, § 149, p 22.

²⁷⁶ *Ibid*, § 149, p 23.

²⁷⁷ *Ibid*, § 149, p 23.

²⁷⁸ RKPJKm nr 3-4-1-4-08, p 13.

garanteerida PS §-st 14 tulenevat üldist põhiõigust menetlusele ja korraldusele.²⁷⁹ See tähendab, et avalikul võimul on kohustus kehtestada haldusmenetluse reeglid, mis tagavad isiku (subjektiivsed) õigused menetlusele ja korraldusele.²⁸⁰ Lähtudes eeltoodust, analüüsib ka töö autor järgnevates alapeatükkides paralleelselt põhiõiguste riivega ka seda, kas proovile allutatud isiku ja tervishoiuteenuse osutaja põhiõigused on sundproovi võtmise menetluses ka piisavalt tagatud menetluslikest sätetest lähtuvalt.

Töö autor on korduvalt rõhutanud, et põhiõigusi ja -vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas PS-ga ehk iga põhiõiguse iga riive peab vastama kõigile põhiseaduse normidele.²⁸¹ PS-ga kooskõla tingimused on sõltuvad sellest, mis liiki põhiõigusega on tegu.²⁸² Vabadus- ehk tõrjepõhiõiguste piiramisel on kaks mõõdet: formaalne ehk vormiline ja materiaalne ehk sisuline. Põhiõigusi piirav õigusakt on põhiseaduspärane, kui see on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.²⁸³ Lähtudes eeltoodust, kontrollib töö autor esmalt formaalset põhiseaduspärasust ning hiljem materiaalselt.

3.1. Sundproovi võtmise regulatsiooni formaalne põhiseaduspärasus KorS-is

Järgnevalt käsitleb töö autor formaalse põhiseaduspärasuse kontrolli sisu. Formaalse põhiseaduspärasuse kontrolli on Riigikohus võtnud värskes lahendis kokku järgmiselt: „PS § 3 lõike 1 esimese lause kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Seadus on formaalselt põhiseadusega kooskõlas, kui selle vastuvõtmisel on järgitud pädevus-, menetlus- ja vorminõudeid, samuti parlamendireservatsiooni, õiguskindluse ja õigusselguse põhimõtteid.“²⁸⁴ Töö autor lähtub ka antud käsitlusest.

Formaalse põhiseaduspärasuse nõuet ei tohi alahinnata, sest ka formaalsed nõuded täidavad põhiõiguste- ja vabaduste kaitse eesmärki.²⁸⁵ Pädevus- ja vorminõuete eesmärgiks on garanteerida PS-is kandvate printsiipide²⁸⁶ järgimine ja tõhusam põhiõiguste kaitse.²⁸⁷ Eelnevast järeldab töö autor, et ka õigusaktid, millel ei ole otseselt seost põhiõigustega, võivad siiski mõjutada indiviidi põhiõiguste ja –vabaduste kaitset või teenida kaitse eesmärki.

²⁷⁹ *Supra* nota 12, § 14 p 2.3.

²⁸⁰ RKPJK nr 3-4-1-1-03, p 12.

²⁸¹ RKPJKo nr 3-4-1-18-07, p 35.

²⁸² *Supra* nota 12, § 11 p 2.

²⁸³ RKPJKo 3-4-1-15-11, p 21.

²⁸⁴ RKPJKo nr 3-4-1-3-16, p 106.

²⁸⁵ RKPJKo nr 3-4-1-18-07, p 35.

²⁸⁶ Eelkõige näiteks õigusselgus, õiguskindlus, võimude lahusus ja tasakaalustatus.

²⁸⁷ RKÜKo nr 3-3-1-41-06, p 21; RKÜKo nr 3-4-1-19-07, p 25.

Seega, esmalt peab põhiõigust riivav õigusakt vastama niisiis kõigile PS pädevus-, menetlus- ja vormieeskirjadele. Pädevus-, menetlus- ja vorminõuete kohaselt peab akt olema antud selleks pädeva organi poolt, järgides kõiki menetlus- ja vormireegleid.²⁸⁸ Seaduse puhul vajab eelkõige vastust küsimus, kas seadus on vastu võetud, ettenähtud korras välja kuulutatud²⁸⁹ ja Riigi Teatajas avaldatud.²⁹⁰ Eelnimetatud korra rikkumine toob kaasa õigusakti mitteõiguspärasuse.²⁹¹ Siinkohal peab töö autor oluliseks rõhutada, et see kehtib siiski ainult oluliste menetlusvigade korral. Näiteks ei ole seadus PS- ga vastuolus, kui seaduse eelnõu esitamisel ei järgitud täielikult Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskirja²⁹², kuid siiski võeti eelnõu menetlusse. Kehtida saab ainult eestikeelne seadus.²⁹³ Arvestada tuleb ka PS § 104 lg-s 2 sätestatud nn konstitutsionaalsete seaduste kataloogiga. Seal loetletud seadusi saab kehtestada ja muuta ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega.²⁹⁴ KorS-i on vastu võtnud Riigikogu²⁹⁵, KorS-i menetlus on toimunud kooskõlas Riigikogu kodu- ja töökorra seadusega²⁹⁶ ja KorS-i on välja kuulutanud enne jõustumist Vabariigi President²⁹⁷. VV määrus nr 88 vastab samuti nõuetele ja on antud kehtivate volitusnormide alusel, milleks on KorS § 40 lg 5 ja § 41 lg 15. Töö autor on seisukohal, et KorS-i vastuvõtmisel on järgitud pädevus-, menetlus- ja vorminõudeid, sest töö autor ei suutnud tuvastada ühtegi olulist formaalsete nõuete vastuolu, mis muudaks KorS-i mitteõiguspäraseks.

Seadus on nõuetekohaselt avaldatud siis, kui see on avaldatud Riigi Teatajas PS mõttes. Selleks peab seadus olema piisavalt kättesaadav.²⁹⁸ Arvestades tänapäevase infoühiskonna arengut, siis on igati mõisteta, et seaduse täisteksti avaldamist elektroonilisest Riigi Teatajas (<https://www.riigiteataja.ee>) saab pidada piisavaks eelduseks, et õigusakt on selle adressaatidele kättesaadav.²⁹⁹ Töö autor kinnitab, et antud KorS-i ja VV määruse nr 88 regulatsioon on kättesaadav Riigi Teataja elektroonilisest andmebaasist.³⁰⁰

²⁸⁸ RKPJKo nr 3-4-1-5-05, p 8.

²⁸⁹ PS § 107 lg 1.

²⁹⁰ *Ibid*, § 3 lg 2 ja § 108; RKPJKo nr 3-4-1-6-02, p 11.

²⁹¹ RKPJKo nr III-4/A-12/94, p III.

²⁹² Riigikogu. Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskiri. www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogus-menetletavate-eeln-ude-normitehnika-eeskiri.pdf (17.04.2017).

²⁹³ PS § 6.

²⁹⁴ RKPJKo nr 3-4-1-6-09, p-d 17 ja 18; *Supra* nota 12, § 11 p 2.1.1.

²⁹⁵ PS § 65 p 1 sätestab, et Riigikogu võtab vastu seadusi ja otsuseid. Seega, pädevusnormi eeldus täidetud.

²⁹⁶ Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. RT I, 28.06.2016, 22.

²⁹⁷ PS § 78 p 6 sätestab, et Vabariigi President kuulutab välja seadused vastavalt põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele.

²⁹⁸ Vt RKKKo nr 3-1-1-86-97 resolutsiooni.

²⁹⁹ *Supra* nota 12, § 11 p 2.1.1.

³⁰⁰ www.riigiteataja.ee/akt/102122016006?leiaKehtiv (20.04.2017); www.riigiteataja.ee/akt/126062014004 (20.04.2017)

Järgnevalt avab töö autor õigusselguse ja õiguskindluse põhimõtted ja kontrollib KorS §-des 40 ja 41 ning VV määruses nr 88 sätestatu kooskõla antud põhimõtetega. Õigusselguse põhimõte tuleneb PS § 13 lg-st 2, mille kohaselt kaitseb seadust igat isikut riigivõimu omavoli eest. See tähendab, et õigusnormid peavad olema piisavalt selged ja arusaadavad, et isikul oleks võimalik riigivõimu teostava organi käitumist teatava tõenäosusega ette näha ning oma käitumist vastavalt sellele reguleerida.³⁰¹ Isik peab saama asjaolusid arvestades mõistlikul määral ette näha tagajärgi, mida mingi isiku enda tegevus või tegevusetus võib kaasa tuua.³⁰² Õigusselgus ehk normi määratlus on astmeline, mis tähendab, et selgemalt ja täpsemalt peavad olema sõnastatud normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata või ka isikule panna kohustusi. Näiteks KorS § 40 lg 2 sätestab sunni kohaldamise õiguse isiku suhtes, kes keeldub puhumast tõendusliku alkomeetrisse või andmast vereproovi. Seega, tegemist on isiku õigusi piirava normiga ning selle normi õigusselguse aste peab olema kõrgem ja sellest normist peab aru saama keskmiste võimetega isik.³⁰³ Riigikohus on rõhutanud, et äärmiselt oluline on õigusselgus selliste tegude suhtes, millega kaasnevad kriminaalõiguslikud tagajärjed.³⁰⁴ Töö autor on seisukohal, et joobeseisundi tuvastamisega ja proovide võtmisega seonduv on KorS-is ja VV määruses nr 88 õigusselge, kuna antud menetlustoiminguga seonduv on etapiti määratletud ning on võimalik aru saada, mis olukorras ja kui kaua sundi kohaldatakse.

Õiguskindluse põhimõte tuleneb PS §-st 10, mis sätestab, et PS 2. peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. Riigikohus on asunud järgmisele seisukohale: „Kõige üldisemalt peab see printsiip looma kindluse kehtiva õigusliku olukorra suhtes. Õiguskindlus tähendab nii selgust kehtivate õigusnormide sisu osas (õigusselguse põhimõte) kui ka kindlust kehtestatud normide püsijäämise suhtes (õiguspärase ootuse põhimõte).“³⁰⁵ Teisisõnu on õiguskindluse eesmärk garanteerida stabiilsus ja korrapära ühiskonnas. Oleks mõeldamatu, kui seaduseid muudetaks nii kiiresti ja ootamatult, et ühiskond ei suuda uue regulatsiooni järgi kohaneda. See tekitaks kaose ning ühiskonnal tekiks usaldamatus riigi suhtes. Töö autor ei ole tuvastanud KorS-i ja VV määruse nr 88 suhtes õiguskindluse põhimõtte rikkumist.

³⁰¹ Sh peab olema ka regulatsioonides kasutatav terminoloogia üheselt mõistetav ehk siis seadusandja peab tagama süsteemse õigusteoreetilise käsitluse. Vt ka Parrest, N. Segadus mõistetes seoses avaliku võimu ülesannetega. *Juridica*, 2014, lk 736 jj.

³⁰² RKÜKo nr 3-4-1-5-02, p 31.

³⁰³ RKPJKo nr 3-4-1-33-05, p 22.

³⁰⁴ RKEKo nr 3-1-1-117-01, p 12.

³⁰⁵ RKPJKo nr 3-4-1-33-05, p 21

Siinkohal rõhutab veel töö autor ka politsei täiendavat selgitamiskohustust, kuna politsei on kohustatud erinevates menetlusetappides selgitama isiku õigusi ning sunni kohaldamise eest hoiatama, siis on isikul üheselt arusaadav, mis tagajärjed on isiku tegevusel või tegevusetusel, kui isik ei täida politsei poolt antud ning seadusest tulenevaid korraldusi vabatahtlikult. Seega, on töö autor seisukohal, et nimetatud regulatsioonid vastavad õigusselguse ja õiguskindluse põhimõtetele.

Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et KorS-i joobeseisundi tuvastamise ja vahetu sunni kohaldamise regulatsioon ja VV määrus nr 88 on kooskõlas pädevus-, menetlus- ja vorminõuetega ning õigusselguse ja õiguskindluse põhimõtetega. Seega, töö autor ei tuvastanud vastuolu põhiseadusega ja antud sätted on formaalselt põhiseaduspärased.

3.2. Asjakohaste põhiõiguste piiramise materiaalne põhiseaduspärasus

Käesolev alapeatükk on magistritöö kõige tähtsam peatükk, sest antud alapeatükis annab autor ülevaate materiaalse põhiseaduspärasuse olemusest ning töö autor analüüsib KorS-is §-des 40 ja 41 ja VV määruses nr 88 sundproovide võtmise kohta sätestatu materiaalsel põhiseaduspärasust. Diplomitöö teises peatükis käsitletud põhiõiguste riive materiaalne põhiseaduspärasus sõltub esmalt sellest, kas riive eesmärk on legitiimne, ning seejärel sellest, kas legitiimse eesmärgi saavutamiseks toime pandud erinevate põhiõiguste riived on proportsionaalsed.

PS § 11 teisest lausest tuleneb õigusaktide materiaalse kooskõla nõue. Riigikohus on selgitanud, et: „Materiaalne kooskõla põhiseadusega tähendab, et põhiõigust riivav õigusakt on kehtestatud põhiseadusega lubatava eesmärgi saavutamiseks ning on selle saavutamiseks proportsionaalne abinõu.“³⁰⁶ Teises lahendis on Riigikohus märkinud: „Kui seadus on formaalselt põhiseadusega vastuolus, siis materiaalsel põhiseaduspärasust kontrollima ei pea.“³⁰⁷ Eelmises alapeatükist tulenevalt nähtub, et KorS § 40 ja 41 sätted on formaalselt põhiseadusega kooskõlas ning sellest tulenevalt peab töö autor järgnevalt kontrollima materiaalsel põhiseaduspärasust ehk järgnevalt käsitleb töö autor põhiõiguste riivete legitiimsust ja proportsionaalsust³⁰⁸.

³⁰⁶ RKPJKo nr 3-4-1-16-08, p 28.

³⁰⁷ RKÜKo nr 3-3-1-41-06, p 27.

³⁰⁸ Vt ka Kalmo, H. Põhiseadus ja proportsionaalsus – kas pilvitu kooselu? Juridica, 2013, nr II.

3.2.1. Riive legitiimne eesmärk

Proportsionaalsuse hindamisele eelnevalt tuleb teleoloogilise tõlgendamise teel välja selgitada kehtiva KorS §-de 40 ja 41 ning VV määruse nr 88 eesmärk ja kontrollida selle lubatavust ehk legitiimsust. Eesmärgi legitiimsus sõltub põhiõiguse piiriklauslist.³⁰⁹ Piiriklausleid on kolme liiki: lihtsa piiriklausli korral on lubatud riive igal eesmärgi, kui see on PS-ga kooskõlas; kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigust võib riivata ainult piiriklauslis ette nähtud eesmärkidel³¹⁰; ilma piiriklauslita tagatud põhiõigusi tohib piirata, kui piirang toetub kolmanda isiku kollideeruvale põhiõigusele või mõnele muule põhiseaduslikku järku õigusväärtusele.³¹¹

Diplomitöö teises peatükis analüüsitust tuleneb, et PS § 18 on piiriklauslita põhiõigus ehk tegemist on põhiõigusega, mille tagamist on garanteeritud veelgi kõikehõlmavalt kui kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigused. Seevastu PS § 19 puhul on tegemist lihtsa piiriklausliga põhiõigusega, seda seisukohta toetab ka Riigikohus.³¹² PS § 20 sätestatud õigus vabadusele on kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigus. Seega, saab antud põhiõigust piirata üksnes PS § 20 lg-s 2 sätestatud juhtudel ja korras. Töö autor juhib tähelepanu, et sinna alla kuulub PS § 20 lg 2 p-s 5 sätestatud eeldus, mis sätestab, et seaduse alusel ja korras võib alkohooliku või narkojoobes isiku kinnipidada, kui ta on endale või teistele ohtlik ja ka sama paragrahvi lg 2 p-s 3 sätestatud kuriteo või haldusõigusrikkumise ärahoidmiseks. PS § 26 puhul on tegemist kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigusega ehk eraelu võib riivata üksnes seadusega või seaduse alusel ja PS § 26 ls-s 2 kindlaksmääratud põhjustel. Töö autor on PS § 26 osas seisukohal, et kuna ls 2 on niivõrd üldise sõnastusega ning sisaldab ka „avaliku korra“ mõistet, siis on tegemist formaalselt küll kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigusega, kuid materiaalselt tänu laiale põhiõiguse piiramise eeldusevalikule on tegemist põhimõtteliselt lihtsa piiriklausliga põhiõigusega.

Riivete legitiimset eesmärki selgitab töö autor välja teleoloogilise tõlgendamise kaudu ning analüüsides KorS-i eelnõud nr 49 SE, milles on seadusandja asunud järgmisele seisukohale: „Kui tegemist on süüteoga või erimeetme kohaldamisega, mille koosseisuliseks asjaoluks on joobeseisund, tuleb vastav koosseisuline tunnus ka tõendada. [...] Kuna joobeseisund on asjaolu, mis esineb suhteliselt lühikest aega, s.t selle hilisem (tagantjärele) tuvastamine ei ole võimalik,

³⁰⁹ *Supra* nota 12, § 11 p 3.

³¹⁰ Töö autor juhib tähelepanu, et ainult erandjuhul tohib kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigust riivata mõne muu põhiõiguse või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtuse alusel.

³¹¹ *Supra* nota 12, Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, p 9.1.2.

³¹² RKPJKo nr 3-4-1-10-10, p 49.

peab politseil edasilükkamatu toiminguna olema õigus vastava asjaolu esinemist kontrollida ja tuvastada.³¹³ Samuti on seadusandja selgitanud: „Vereproovi võtmise tagamiseks on korrakaitseorganile antud õigus kasutada kohustatud isiku suhtes vahetut sundi. Seega isegi juhul, kui isik keeldub vereproovi andmisest, võetakse see temalt vahetut sundi kasutades igal juhul. Õiguse andmist korrakaitseorganile kohaldada vahetut sundi proovi andma kohustatud isiku suhtes proovi võtmise tagamiseks tuleb pidada oluliseks, sest vastasel korral võibki jääda proov võtmata. Selle tulemusena võiks aga jääda joobeseisund üldse tuvastamata, kuna isik pole nõustunud ei tõendusliku alkomeetri kasutamisega ega vabatahtlikult ka vereproovi uuringu tegemisega. [...] Juhul kui politsei toimetab isiku vereproovi võtmiseks arsti juurde, kasutab vahetut sundi üksnes politsei. Arsti või muu tervishoiutöötaja kohustuseks on vaid vereproovi võtmine. [...] Vahetu sunni rakendamise kaudu isikult vereproovi võtmine on äärmuslik meede ning seda kasutatakse vaid siis, kui tõendusliku alkomeetri kasutamine ei ole võimalik või isik keeldub sellest, samuti kui isik keeldub vabatahtlikult vereproovi andmisest.“³¹⁴ Seega, kuna sõidukijuhi alkoholi- või narkojoobe tuvastamine on äärmiselt olulise tähtsusega liiklusjärelvalves liiklussüütegude puhul, siis on seadusandja näinud ette joobe sunniviisilise tuvastamise protseduuri olukorras, kus isik keeldub vabatahtlikule joobetuvastamisele allumisest. Kui sunniga vereproovi võtmine ei oleks seaduses võimaldatud, siis jääks joove tuvastamata, ei saaks ohtu tõrjuda ja ei oleks võimalik isikut süüteo eest vastutusele võtta.

Siinkohal avab töö autor üldise korrakaitse mõiste, selle eesmärgi. Korrakaitse on avalikku korda ähvardava ohu ennetamine, ohukahtluse korral ohu väljaselgitamine, ohu tõrjumine ja avaliku korra rikkumise kõrvaldamine ning riiklik järelevalve on korrakaitseorgani tegevus eesmärgiga ennetada ohtu, selgitada see välja ja tõrjuda või kõrvaldada korrarikkumine.³¹⁵ Alkoholi või muu aine joobe tuvastamine on üks osa ohu tõrjumisest ning ohu ennetamisest. Selle pädevuse annab politseile KorS § 6 lg 2. Sundproovi võtmisel on tegemist üldjuhul haldustoiminguga, millesse on kaasatud ka tervishoiuteenuse osutaja, kes on proovi võtmise vahendiks. Antud toiming on vajalik, kuna see teenib isiku enda ja teiste isikute (põhi-)vabaduste ja (põhi-)õiguste kaitset (nt õigus elule, tervisele, varale jne), sh ka avaliku korda³¹⁶.

³¹³ *Supra* nota 102, lk 64.

³¹⁴ *Ibid*, lk 67.

³¹⁵ KorS § 2 lg 3.

³¹⁶ *Ibid*, § 4 sätestab, et avalik kord on ühiskonna seisund, milles on tagatud õigusnormide järgimine ning õigushüvede ja isikute subjektiivsete õiguste kaitstus. raõiguse normide järgimine ja isiku subjektiivsete õiguste ning õigushüvede kaitstus on avaliku korra osa niivõrd, kui võrd kohtulikke õiguskaitset ei ole võimalik õigel ajal saada ja ilma korrakaitseorgani sekkumiseta ei ole õiguse realiseerimine võimalik või on oluliselt raskendatud ning kui ohu tõrjumine on avalikes huvides.

Lähtudes eeltoodust, analüüsib töö autor, kas sundproovi võtmine on legitiimne PS § 18, § 19, § 20 ja § 26 põhiõiguse osas. PS § 18 sisuks on piinamise, julmalt või väärikut alandavalt kohtlemine ega karistamine ning tegemist on absoluutse põhiõigusega ehk siis antud põhiõigust ei saa riivata ehk teisisõnu öeldes ei saa seaduses näha ette regulatsiooni, kus on isiku piinamine, julmalt või väärikut alandav kohtlemine ja karistamine lubatud. Tegemist on nullreservatsiooni ehk ilma piiriklauslita põhiõigusega. Töö autor on seisukohal, et sundproovi võtmise legitiimsus antud PS §-s 18 sätestatuga ei ole põhiseadusega vastuolus, kuna sundproovi võtmise regulatsioon ei anna alust PS § 18 põhiõiguse riiveks. Töö autor käsitleb antud põhiõiguse võimaliku riivet sundproovi kohaldamise proportsionaalsuse hindamisel.

PS § 19 puhul on tegemist lihtsa seaduseresevatsiooniga põhiõigusega ning antud üldist vabaduspõhiõigust võib piirata seadusega või seaduse alusel igal põhjusel, mis ei ole PS- ga keelatud. Töö autor on seisukohal, et KorS-st tulenev avaliku korra kaitse ning ähvardava ohu ennetamine või rikkumise kõrvaldamine on piisavaks legitiimseks eesmärgiks, et riivata PS §-s 19 sätestatut. See tähendab, et isiku proovile andmisele sunniga allutamine ja tervishoiuteenus osutaja privaatautonomia (seadusest tulenev kohustus võtta bioloogiliste vedelike proove ja lepingu sõlmimise võimatus) vabaduspõhiõiguse piirangud on legitiimsed.

PS § 20 lg-st 1 tuleneva vabaduspõhiõiguse puhul on tegemist kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigusega, mille riive nn materiaalsed lisanõuded tulenevad PS § 20 lg- st 2. Käesolevas diplomitöös on asjakohased lisanõuded PS § 20 lg 2 p-d 3 ja 5 ehk siis kuriteo või haldusõigusrikkumise ärahoidmine ning alkohooliku või narkomaani kinnipidamine, kui ta on endale või teistele ohtlik. Töö autor on seisukohal, et eelnevalt sundproovi regulatsiooni eesmärgi teleoloogilise tõlgendamisest tulenevalt on PS § 20 lg 1 vabaduspõhiõiguse riive sundproovi võtmise osas lubatav ehk legitiimne, kuna on täidetud PS § 20 lg-s 2 p-des 3 ja 5 nimetatud eeldused.

PS § 26 ls-s 1 sätestatud eraelu puutumatus vabaduspõhiõiguse puhul on tegemist kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigusega, mille piiramiseks tulenevad täiendavad nõuded PS § 26 ls-st 2, mis sätestab, et riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi [...] eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Diplomitöös käsitletava teemaga haakub enim kõnealuselt põhiõiguse lisanõuetest nimetatud põhiõigusesse sekkumine seaduse alusel ning avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Kui ei oleks võimalik tuvastada liikluses osalevate isikute

joovet ning selle eest neid liiklusest eemaldada ja sanktsioneerida, siis oleks liikluses valitsev olukord äärmiselt ohtlik (sh teiste isikute põhiõiguste riive tõenäosus kõrge) ning sel juhul ei saa asuda seisukohale, et riik on enda poolt teinud kõik mõistliku, et kaitsta proportsionaalsel määral teiste kaasliiklejate ohutust (elu, tervis, omand) ja avaliku korda.

Siinkohal peab töö autor vajalikuks rõhutada, et liiklusjärelevalve teostamise puhul on tegemist korrakaitse riikliku järelevalve teostamisega, mis on haldusmenetluse toiming. Kui politsei tuvastab KorS § 37 lg-s 1 sätestatud faktilised asjaolud, siis tulenevalt võib haldusmenetlus (riiklik järelevalve) muutuda süüteo menetluseks (väärteo- või kriminaalmenetlus). VTMS § 58 lg 1 kohaselt alustatakse menetlust esimese menetlustoiminguga. Kuna VTMS ei reguleeri esimest menetlustoimingut, siis kohaldub läbi VTMS § 2 KrMS, mille § 193 lg 1 sätestab, et menetluse alustamiseks esinema ajend³¹⁷ ja alus³¹⁸ ning puuduma KrMS § 199 lg-s 1 sätestatud menetlust välistavad asjaolud. Seega, riiklik järelevalvemenetlus läheb üle väärteomenetluseks, kui on piisavalt andmeid, mis viitavad väärteo toimepanemisele ehk siis kui politsei tuvastab indikaatorvahendiga joobeseisundi, siis edasiste toimingute puhul on tegemist väärteomenetluse toimingutega.³¹⁹ Seega, võib proovi võtmine toimuda ka väärteo- või kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud korras.

Lähtudes eeltoodust, et sundproovi võtmine on reguleeritud seaduse tasandil ning puuduvad vastuolud põhiõiguste piiriklauslitega, on töö autor seisukohal, et käesolevas diplomitöös käsitletavate PS §-dest 18, 19, 20 ja 26 põhiõiguste riived on legitiimsed.

3.2.2. Riive proportsionaalsus

Käesolevas alapeatükis käsitleb töö autor põhiõiguste riivete proportsionaalsust. Proportsionaalsuse põhimõtte tuleneb PS § 11 ls-st 2, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust. PS väljatöötamisel võeti antud sätte sõnastusel eeskujuks EIÕK artiklid 8- 11 ning 4. lisaprotokollis artikkel 2.³²⁰ EIK ei piirdu siiski kitsamas tähenduses vajalikkuse tuvastamisega nagu seda on PS § 11 ls 2 sõnastus, vaid tõlgendab seda klauslit proportsionaalsuse põhimõttena.³²¹ EIK on seisukohal, et proportsionaalsuse põhimõttel on eri

³¹⁷ Ajend on väärteole või kuriteole viitav teave (KrMS § 194 lg 1).

³¹⁸ Alus on väärteo tunnuste sedastamine väärteomenetluse ajendis (KrMS § 194 lg 2).

³¹⁹ RKKKo nr 3-1-1-19-05, p 7.1.

³²⁰ *Supra* nota 12, § 11 p 3.

³²¹ EIKo 25.02.1993, 10828/84, *Funke vs. Prantsusmaa*, p 55 jj; EIKo 25.02.1997, 22009/93, *Z vs Soome*, p 94.

astmed, rakendades vajadusel sobivuse kriteeriumit³²², vajalikkust kitsamas tähenduses³²³ ja mõõdukust, analüüsides vastassuunalisi põhimõtteid³²⁴. Lähtudes eeltoodust ning Eestis kinnistunud konsultatsioonikohtu praktikast, toimub proportsionaalsuse kontroll kolmel astmel. Esmalt tuleb analüüsida abinõu (õigusnormi, mis riivab põhiõiguseid) sobivust³²⁵, sellele järgneb vajalikkuse analüüs³²⁶ ning viimasena mõõdukust³²⁷ (nn proportsionaalsus kitsamas tähenduses).³²⁸ Siinkohal tuleb ka rõhutada, et mida intensiivsem on põhiõiguste riive, seda kaalukamad peavad olema ka riivet õigustavad põhjused.³²⁹ Proportsionaalsuse põhimõtte ehk ülemäärasuse keeluga peab arvestama nii seadusandja, kui ka täidesaatev võim, kes on õiguse kohaldajaks.³³⁰ Töö autor rõhutab, et sobiv ei ole ainult abinõu, mis eesmärgi absoluutse kindlusega saavutab, vaid piisab, kui tegemist on abinõuga, mis aitab eesmärki saavutada. Seega, sobivuse nõude eeldus on üsna madal.

Töö autor on seisukohal, et proportsionaalsuse põhimõtte puhul on tegemist demokraatliku õigusriigi keskse põhimõttega, mille mõtte seisneb selles, et riik sekkuks nii minimaalselt kui võimalik isiku vabadussfääri ehk siis ainult nn möödapääsmatus olukorras. PS-i preambuli kolmandas osalauses on rõhutatud, et Eesti riik on rajatud vabadusele ning arvestades, et PS teine peatükk sisaldab enamuses osas vabaduspõhiõigusi, võib järeldada, et tegemist on vabadustele rajatud õiguskorraga. Sellest tulenevalt on sellise õiguskorra eksisteerimine võimalik olukorras, kus riigil ei ole võimalik isikute vabadussfääri meelevaldselt sekkuda, vaid kõik sekkumised peavad olema põhjendatud (ja proportsionaalsed). Seda kinnitab ka PS § 13, milles tuleneb igäühe õigus riigi ja seaduse kaitsele ning PS § 14, mille kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

³²² Vt EIKo 28.03.1990, 10890/84, *Gropper Radio AG jt vs Šveits*, p 70 jj.

³²³ Vt EIKo 25.03.1985, 8734/79, *Barthold vs Saksamaa*, p 52 jj.

³²⁴ Vt EIKo 18.02.1991, 12313/86, *Moustaquim vs Belgia*, p 46.

³²⁵ Sobiv on abinõu, mis soodustab piirangu eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut riigivõimu põhjendamatu sekkumise eest. Kui abinõu ei soodusta mitte mingil moel eesmärgi saavutamist, on tegemist ebaproportsionaalse abinõuga ehk ilmselgelt ebasobiva abinõu korral ei ole vaja kontrollida abinõu vajalikkust ja mõõdukust, kuna vastuolu põhiseadusega on tuvastatud.

³²⁶ Vajalikkuse kriteerium on täidetud, kui ei ole võimalik eesmärki saavutada mõne teise abinõuga, mis koormaks isikut vähem, kuid on sama efektiivne kui esimene abinõu.

³²⁷ Abinõu mõõdukuse analüüsimisel tuleb kaaluda ühelt poolt isiku põhiõigustesse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust.

³²⁸ RKPJKo nr 3-4-1-1-02, p 15; RKPJKo nr 3-1-3-10-02, p 30; Alexy, R. Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. Tallinn: Juridica 2001, nr I, lk 11.

³²⁹ RKPJKo nr 3-4-1-2-01, p 17.

³³⁰ RKPJKo nr 3-4-1-6-00, p 13.

3.2.2.1. Sobivus

Lähtudes eelmises alapeatüki käsitlesest, on abinõu sobiv, kui see soodustab eesmärgi saavutamist ehk see välistab avaliku võimu tarbetu (põhjendamatu) sekkumise. Töö autor on seisukohal, et kuna sobivuse eeldus on n- ö madala astmega ja kui nimetatud nõude vastu eksitakse, oleks tegemist automaatselt avaliku võimu poolt meelevaldse tegutsemisega ning puuduks riive põhjendus.

Kui isik ei ole nõus vabatahtlikult tõendusliku alkomeetri kasutamisega või ei anna vabatahtlikult vere- või uriiniproovi, on KorS §-dest 40 ja 41 tulenevalt politseil toimetada isik tervishoiuteenuse osutaja juurde või ekspertiisiasutusse ja kohaldada proovi andma kohustatud isiku suhtes vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Sunni kohaldamist seonduvalt bioloogilise vedeliku prooviga reguleerib ka täpsemalt VV määruse nr 88 § 9, mis näeb ette täiendava hoiatamise kohustuse sunni kohaldamiseks, sunni kohaldamist seni kuni see on proovimaterjali saamiseks vältimatu, sunni kohaldamisel füüsilise jõu või erinevahendi kasutamist ja sunni kohaldamisel vereproovi võtmist veenist või uriiniproovi võtmist kateetriga tervishoiutöötaja poolt.

Seega, vahetu sunni kohaldamise eelduseks on, et isik keeldub vabatahtliku joobeseisundi tuvastamisest ning talle on menetluse käigus selgitatud tema õigusi³³¹. Seadusandja on täiendavalt isiku keeldumise korral näinud ette politseile selgitamiskohustuse.³³² Samasugused eeldused on sätestatud ka narkootilise või muu joovastava aine joobeseisundi tuvastamisel: isikule õiguste selgitamine³³³, isikupoolne vabatahtlikust prooviandmisest keeldumine ja täiendav olukorra isikule selgitamine³³⁴. Kui isik keeldub, on seadusandja ette näinud võimaluse sundproovi võtmiseks, mis antud situatsioonis on igati sobilik abinõu, sest ilma proovi võtmiseta ei ole võimalik kehtiva KorS-i järgi tuvastada joovet. Töö autor on seisukohal, et sundproovi võtmise abinõu on sobilik.

Järgnevalt käsitleb töö autor tervishoiuteenuse osutajaga seonduvat. Sundproovi võtmisele tervishoiuteenuse osutaja³³⁵ kui vahendi kaasamine on igati sobilik, sest lähtudes

³³¹ KorS § 38 lg 2 ja 2¹.

³³² *Ibid*, § 40 lg 4 sätestab, et kui isik keeldub väljahingatavas õhus alkoholi sisaldumise kontrollimisest indikaatorvahendiga, selgitatakse talle, et keeldumise korral tuvastatakse alkoholjoobe kohustuslikus korras tõendusliku alkomeetri või vereproovi uuringuga. Kui isik keeldub alkoholijoobe tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga, selgitatakse talle, et keeldumise korral tuvastatakse alkoholjoobe vereproovi uuringuga.

³³³ *Ibid*, § 41 lg 6.

³³⁴ *Ibid*, § 41 lg 8; lisaks VV määruse nr 88 § 9 lg 3.

³³⁵ *Ibid*, § 40 lg 1 ja § 41 lg 1 ja 2.

menetlusökonoomikast ei oleks mõeldav, et kõik politsei ametnikud läbiksid koolituse (sh täiendkoolitusi) seoses bioloogiliste vedelike proovide võtmisega ning tehtaks täiendavad investeeringud ruumide jm inventari osas, et politseil oleks võimalik ametiruumides läbi viia bioloogiliste vedelike proovide võtmisi. See on põhjendatud, kuna sundproovi võtmine on äärmuslik meede ning seda kasutatakse harva³³⁶. Igati mõistlikum on, et proove võtavad isikud, kes igapäevaselt ka seda praktiseerivad (tervishoiuteenuse osutajad). Selliselt on tagatud suurem praktiline kogemus ja professionaalsem proovi võtmine.

Seadusandja on joobeseisundiga seotud liiklussüütegude puhul ette näinud konkreetsed alkoholisalduste vahemiku määrad isiku veres või väljahingatavas õhus. Seega, selle tuvastamiseks eelduseks on tõendusliku alkomeetri või bioloogilise vedeliku proovi tulemus. Seadusest tuleneb isikule kohustus anda alluda politsei korraldustele ning anda proov. Kui isik ei soovi ka pärast politsei täiendavaid selgitusi anda vabatahtlikult proovi või puhuda tõendusliku alkomeetrisse, siis järgmise etapina antud menetluses on ainuvõimalik vahetu sunni kohaldamine, kuna see soodustab eesmärgi saavutamist- proovi võtmist ja sellest tulenevalt on tegemist sobiva abinõuga.

Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et kui isik keeldub vabatahtlikust proovi andmisest, milleks on tal seaduslik kohustus ning proovi võtab tervishoiuteenuse osutaja, on vahetu sunni kohaldamine eesmärgi saavutamiseks ehk joobeseisundi tuvastamiseks sobiv meede.

3.2.2.2. *Vajalikkus*

Käesolevas alapeatükis käsitleb töö autor meetme vajalikkust. Töö autor selgitas ka eespool, et abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Samuti tuleb arvestada ka asjaoluga, kui koormavad on erinevad abinõud kolmandate isikute suhtes ja ka erinevusi riigi kulutustes.³³⁷ Mõne teise ehk alternatiivse abinõu leidmiseks tuleb vaadata õigusakti loomeprotssesis käsitletud alternatiivseid lahendusi, teiste riikide praktikat ja praktikas kohtu poolt pakutud võimalike lahendusi.³³⁸

Hindamaks diplomitöö teises peatükis nimetatud põhiõiguste riivete vajalikkust, tuleb kaaluda võimalike alternatiivseid lahendusi, mis on isikut vähem koormavamad ja mis on eesmärgi

³³⁶ Perioodil 01.07.2009- 28.02.2010 kokku 21 korral. Vt *supra* nota 11, p 72.

³³⁷ RKPJKo nr 3-4-1-1-02, p 15.

³³⁸ *Supra* nota 12, § 11, p 3.2.

saavutamiseks vähemalt sama efektiivsed kui hetkel kehtiv KorS-i regulatsioon. Elnevas alapeatükis selgitas autor, et joobe tuvastamine on vajalik ning seda ei ole võimalik muudmoodi tuvastada, kui tõendusliku alkomeetri või vereprooviga. Kui isik keeldub vabatahtlikult proovi andmisest, siis sunni kohaldamise õiguse puudumisel tekib olukord, kus ei saa isikut vastutusele võtta ning politseil ei ole võimalik ohtu väljaselgitada ning ohtu tõrjuda³³⁹ või süüteo menetluses süüteo kahtluse korral tuvastada õigusrikkumist. Seega, oleks tegemist olukorraga, kus isik saaks liikluses edasi osaleda, kuna puuduks seaduslik alus teda liiklusest kõrvaldamiseks (kui isik näiteks keeldub vabatahtliku proovi andmisest) ning selliselt jääks teiste inimeste elu, tervis ja omand kaitsmata.

Töö autor juhib tähelepanu, et kuna riiklikust järelevalve haldusmenetlusest võib joobe kahtluse korral menetlus muutuda kriminaalmenetluseks, siis näiteks ka KrMS § 88 lg 3 ja § 100 lg 2 p 1 annab täidesaatvale võimule õiguse sunniga isikult proovide ja ekspertiisimaterjalide võtmiseks, kuna seadusandja on pidanud süüteo asjaolude ja tõendite väljaselgitamist olulisemaks ülesandeks kui antud menetlustoimingut läbi viies isiku põhiõiguste riivet. KrMS § 64 sätestab tõendite üldtingimused, mille kohaselt ei tohi riivata kogumises osaleja au ja väärikust, ei tohi ohustada tema elu või tervis ning tekitada põhjendamatult varalist kahju. Tõendeid ei tohi koguda ka piinaval viisil või vägivalda kasutades. Kui KrMS § 88 ja § 100 nimetatud viisil ei oleks võimalik tuvastada süüteo asjaolusid, siis tekiks olukord, kus ei oleks võimalik võrdlusmaterjale koguda ning isiku süüd ei pruugi saada tuvastada seoses konkreetse õigusrikkumisega. See kahjustaks tugevalt demokraatliku õigusriigi olemust ja ühiskondliku stabiilsust ning turvalisust.

Samasugune regulatsioon on ka Saksamaal ning sundproovi võtmise võimaluse annab kriminaalmenetluse koodeks (*Strafprozeßordnung*) § 81 a lõige 1.³⁴⁰ Seega indikaatorvahendi näit on üksnes süüteo menetluse alustamise ajendiks.³⁴¹ *Strafprozeßordnung* § 81 a sätestab, et vereproovi võib võtta raviarst ning vereproovi võtmiseks peab andma loa kohtunik ning kui vereproovi võtmisega viivitamine võib seada ohtu eduka proovivõtmise, siis võib anda loa ka prokuratuur.³⁴² Saksamaa liikluseadus (*Straßenverkehrsgesetz*) § 24 a sätestab joobeastme, mis võib olla sõidukijuhil. Joobeastmete määradeks on 0,25 mg/l alkoholi õhus või 0,5 promilli veres³⁴³ ning noortematel kui 21 aastastel sõidukijuhtide suhtes kehtib nulltolerants³⁴⁴.

³³⁹ KorS § 6 lg 2.

³⁴⁰ *Strafprozeßordnung*. (BGBl. I S. 872) www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html (15.04.2017)

³⁴¹ Lind, S. Joobeseisund ja selle tuvastamine- kestev probleem Eesti õiguskorras. *Juridica* 2006, nr I, lk 39- 40.

³⁴² *Supra* nota 340, § 81 a.

³⁴³ *Straßenverkehrsgesetz*. (BGBl. I S. 399) www.gesetze-im-internet.de/stvg/___24a.html (21.04.2017), § 24 a.

Saksamaal on reguleeritud vere- ja uriiniproovi võtmine liidumaa tasandil ning näiteks *Nordrhein-Westfalen*'i liidumaal on vere- ja uriiniproovi võtmine reguleeritud³⁴⁵ selliselt, et vereproovi võtmiseks on kohustatud tervishoiuteenuse osutaja, kellega on sõlmitud leping või kes on andnud nõusoleku vereproovi võtmiseks³⁴⁶ ja kõik mittetavapärased menetlusega seotud faktilised asjaolud (nt sundproovi võtmine) tuleb dokumenteerida väga täpselt, sest need on aluseks süüteo menetluse (sh eksperdi arvamuse) ja kohtumenetluse läbiviimiseks³⁴⁷. Siinkohal juhib töö autor tähelepanu ka uriiniproovi vabatahtlikule andmisele, mis liidumaa tasandil on reguleeritud selliselt, et uriiniproovi võib anda ka tualetis või muus kohas, mis ei kahjusta inimväärikust ja ei ole alandlik.³⁴⁸ Seega, arsti juurde isikut toimetama eraldi ei pea, kui isik on nõus andma proovi n-ö kohapeal.

Teleoloogilisest tõlgendamisest nähtuvalt on Eesti seadusandja tahe olnud joobeseisundi võimalikult kiire tuvastamine, kuna joobeseisund on asjaolu, mis esineb suhteliselt lühikest aega ning selle tagantjärele tuvastamine ei ole võimalik.³⁴⁹ Seega, võiks kaaluda ka uriiniproovi võtmise võimaldamist n-ö kohapeal. Lähtudes eeltoodust, on Saksamaa kehtivas õiguses kasutusel samasugune regulatsioon nagu Eestis ehk sundproovi võtmise õigus ning proovivõtmine tervishoiuteenuse osutaja poolt. Erinevus on selles, et Saksamaal on tervishoiuteenuse osutajad antud kohustuse endale võtnud vabatahtlikult, mis meie õigussüsteemis ei toiminud.³⁵⁰

Töö autor siinkohal rõhutab, et alternatiivne lahendus oleks bioloogilise proovi saamisele kohustatud isiku motiveerimine proovi mitteandmisel sanktsioonidega nagu seda on teinud Austria seadusandja. Austria liiklusseaduse (*Straßenverkehrsordnung*) §-id 5, 5a ja 5b reguleerivad alkoholijoobega seonduvat³⁵¹ ning sama regulatsiooni § 99 lg 1 sätestab, et kui isik keeldub vereproovi andmisest, kui selleks on täidetud § 5 eeldused, siis ei kohaldata politsei poolt sundi, vaid võib isikut karistada 1600 – 5900 euro suuruse trahviga või 2- 6 nädalase arestiga.³⁵² Töö autor on seisukohal, et antud regulatsioon võib olla alternatiiviks hetkel

³⁴⁴ *Ibid*, § 24c.

³⁴⁵ Feststellung von Alkohol und anderen berauschenden Mitteln bei Straftaten und Ordnungswidrigkeiten; Sicherstellung und Beschlagnahme von Führerscheinen. (232 - 1.09.14.03) recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=64420161014171462084 (21.04.2017).

³⁴⁶ *Ibid*, p 4.5.1.

³⁴⁷ *Ibid*, p 4.5.2.

³⁴⁸ *Ibid*, p 3.2.

³⁴⁹ *Supra* nota 102, lk 70.

³⁵⁰ Vt *supra* nota 89.

³⁵¹ *Straßenverkehrsordnung*. (BGBl. I Nr. 6/2017). www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10011336 (21.04.2017).

³⁵² *Ibid*, § 99 lg 1.

kehtivale KorS-is sunni kohaldamise regulatsioonile, kuna ei leidu ühtegi objektiivset põhjust, miks peaks joobe kahtlusega isik keelduma joobe tuvastamisest vabatahtlikult. Kui isikul esinevad spetsiifilised tervisehäired/- riskid, siis tal on võimalus nendest politseid teavitada ning proove võttes tervishoiuteenuse osutaja poolt, saab tervishoiuteenuse osutaja teostada proovi võtmist arvestades isiku tervisliku seisundit ning otsustada, millist proovi võtta.

Töö autor on seisukohal, et proovi andmisest keeldumist tuleks võrdustada kriminaalse joobe tasemega ehk 1,50 mg/g alkoholi sisaldusega veres või 0,75 mg/l väljahingatavas õhus. Sellise regulatsiooni puhul ei teki isikul motivatsiooni teadlikult vastupanu osutamiseks, mis tõusetuks olukorras, kui proovi mitteandmist võrdsustaks näiteks väärteo joobe astmega. Antud meede võib tunduda esmalt liiga agressiivne, kuid arvestades, palju igapäevaselt avalikel teedel liikleb alkoholijoobes sõidukijuhte ning kui paljude liiklusõnnetuste puhul on seotud õnnetusega alkoholijoobes sõidukijuhid, on tegemist tõsise ühiskondliku probleemiga, mis tuleb ära likvideerida. Seega, on autor seisukohal, et siiski võib antud meede olla alternatiiv hetkel kehtivale regulatsioonile. Selliselt puudub vajadus sundproovi võtta ja diplomitöö teises peatükis käsitletud põhiõiguste riive oleks minimaalsem.

Samale seisukohale asub töö autor seoses narkojoobe tuvastamisega alternatiivse võimalusega. Kui indikaatorvahend tuvastab võimaliku narkojoobe või isik olek või käitumine viitab võimalikule narkojoobes olekule ning isik keeldub vere- või uriiniproovi vabatahtlikult andmisest, siis politseil on õigus proovi andmisest keeldumist võrdsustada kriminaalses narkojoobes juhtimisega. Eelmises ja käesolevas lõigus käsitletu osas peab politseile jätma kaalutusõiguse osas, kas proovi andma kohustatud isik on adekvaatne ning saab kohustusest aru, ning kui isik ei ole, siis tuleb ta tervisekontrolliks viia tervishoiuteenuse osutaja juurde, mille käigus võetakse niikuinii isikult vereproov ja see ei oleks ka vastuolus meditsiinieetikaga.

Eelnevalt on töö autor kinnitanud, et sundproovi võtmisel on vahendiks tervishoiuteenuse osutaja. Algselt KorS-i eelnõus sooviti lahendada tervishoiuteenuse osutaja kohustamine halduslepinguga, kuid tervishoiuteenuse osutajad ei olnud nõus vabatahtlikult seda kohustust endale võtma. Aastal 2011 asus õiguskantsler seisukohale³⁵³, et lähtudes PS §-st 19 tulenevast privaatautonomia põhimõttest ei saa kohustada tervishoiuteenuse osutajaid proove võtma ilma halduslepinguta või seadusest tuleneva kohustusega. Sellest tulenevalt on kehtivas KorS § 40 lg-s 1 ja § 41 lg-s 2 seadusest tulenev kohustus tervishoiuteenuse osutajatele nimetatud proove võtta. Töö autor on seisukohal, et tervishoiuteenuse osutaja kohustus sundproovi võtta on vajalik

³⁵³ *Supra* nota 11.

meede, kuna alternatiivsed lahendused (nt politsei väljakoolitamine, inventaar, vajalikud ruumid) või ainult ekspertiisiasutuste kohustamine (eeldab 24/7 vastuvõtu võimekust ja vahemaad peaksid olema väiksemad, kuna ekspertiisiasutuse osakondasid on Eestis vaid 4 ning ei ole avatud 24/7)³⁵⁴ vere- või uriiniproovi võtmiseks on ebamõistlikud, sest riigi poolt tehtavad lisakulutused oleks ebaproportsionaalselt suured arvestades, et sundproovi võtmise esinemis tihedusega aasta lõikes.

Töö autor on seisukohal, et vahetu sunni kohaldamine proovi võtmisel on vajalik, kuid alternatiivseks ja isikut vähemkoormavaks meetmeks võib olla isiku proovi andmisele motiveerimine läbi kohustuse (proovi andmine) mittetäitmise sanktsioneerimisega võrdväärselt kriminaalsüüteo joobe astmega. Kui isikule on antud võimalus proovid vabatahtlikult anda, kuid ta on sellest keeldunud, siis on ainukene võimalus need proovid sunniga võtta või isikut tegevusetuse tõttu sanktsioneerida. Tervishoiuteenuse osutaja kohustus vereproovi võtta on samuti vajalik meede.

3.2.2.3. Mõõdukus ehk proportsionaalsus kitsamas tähenduses

Käesolevas alapeatükis peab autor abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks analüüsima ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Seaduse regulatsioon on mõõdukas, kui kasutatud vahendid on proportsionaalsed soovitud eesmärgiga. Piirangud ei tohi kahjustada kaitstavat põhiõigust rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav.³⁵⁵ Abinõu mõõdukuse seisukoha võtmiseks tuleb kaaluda põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt eesmärgi tähtsust.³⁵⁶ Samuti tuleb lähtuda reeglist, et mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.³⁵⁷ Töö autor rõhutab, et ka Põhiseaduskomisjon ning Advokatuur leidsid oma arvamustes, et sunniga vereproovi võtmine, millega põhjustatakse isikule füüsilist või vaimset valu, võib viia olukorrani, kus riivatakse isiku põhiõigusi ebaproportsionaalselt. Justiitsministeeriumi esindaja ei nõustunud nende väidetega.³⁵⁸ Käesolevas alapeatükis käsitleb sunnile allutatud isiku PS §-de 18, 19, 20 ja 26 tulenevate põhiõiguste riive proportsionaalsust ja tervishoiuteenuse osutaja privaatautonomiaga seonduva põhiõiguse (põhiõigus vabale eneseteostusele, mis tuleneb PS §-st 19) riive proportsionaalsust.

³⁵⁴ www.ekei.ee/et/ekei-kui-organisatsioon/kontaktandmed (19.04.2017).

³⁵⁵ RKPJKo nr, 3-4-1-2-01, p 16.

³⁵⁶ RKPJKo nr 3-4-1-9-10, p 62.

³⁵⁷ RKPJKo nr 3-4-1-25-09, p 24.

³⁵⁸ *Supra* nota 89, lk 3- 4.

Töö autor tugines diplomitöö teises peatükis PS §-st 18 tuleneva absoluutse põhiõiguse analüüsimisel teleoloogilise, grammatilise ja süstemaatilisele tõlgendamisele KorS-ist tulenevate sunni kohaldamist proovi võtmisel lubavate sätete osas. Töö teises peatükis analüüsis töö autor rahvusvahelist kohtupraktikat, erialase kirjanduse seisukohti ning siseriikliku konstitutsioonikohtu praktikat. Kuna diplomitöös on käsitletavaks normikontrolliks abstraktne normikontroll ning töö autor ei tuvastanud, et sunni kohaldamise regulatsioon bioloogiliste vedelike proovide võtmisel soodustaks PS §-st 18 tuleneva põhiõiguse riivet, siis sellest tulenevalt on töö autor seisukohal, et antud põhiõiguse osas riive puudub. Töö autor rõhutab seevastu, et konkreetse kaasuse lahendamisel (konkreetne normikontroll), kus keskseks temaks on näiteks politsei tegevus/ tegevusetus seoses sunni kohaldamisega ja erivahendite kasutamisega, tuleb kindlasti tuvastada, kas on olnud riive PS § 18 suhtes või ei. Äärmuslike meetmete nagu sunni kohaldamine ja erivahendite kasutamine osas võib tekkida olukord, kus politsei võib kasutada oma pädevusi ebaproportsionaalselt.

Järgnevalt analüüsib töö autor proovi andmiseks kohustatud isiku PS §-dest 19 ja 20 tulenevaid vabaduspõhiõigusi. PS § 20 sätestab nn füüsilise vabaduse põhiõiguse ehk õiguse isiku puutumatusse, mis *lex generalis* põhimõttest tulenevalt on antud diplomitöö kontekstis erisäte PS § 19 suhtes ning seetõttu ei ole vaja PS §-st 19 tulenevat üldist vabaduspõhiõigust analüüsida. PS §-st 20 tuleneva põhiõiguse riive peab olema äärmiselt kaalukas ning sundproovi võtmise (isiku kinnipidamine, sh sunni kohaldamine ja keha sundasendis hoidmine proovi võtmise ajal) osas on kahtlemata tegemist intensiivne vabaduspõhiõiguse riivega. Samas PS § 20 lg 2 sätestab legitiimsed eesmärgid, mille puhul võib isikupuutumast riivata ehk kuriteo või haldusõigusrikkumise ärahoidmiseks, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik. Sellest tulenevalt saab kõnealuse põhiõiguse riive põhjenduseks olla laiemalt öeldes teiste isikute õigused ja vabadused ning avaliku korra kaitse, mis on samuti äärmiselt olulised. Antud põhiõigust riivava regulatsiooni mõõdukuse hindamisel tuleb kindlasti rõhutada, et sundproovi võtmisel on tegemist äärmusliku meetmega. See tähendab, et seadusandja on pannud isikule autori arvates mõistliku seadusest tuleneva kohustuse ja üldreeglina allub keskmine isik politsei seaduslikele korraldustele ehk siis joobe tuvastamise menetlustoimingutele. Sunni kohaldamisele eelneb mitu politseile poolt täitmist vajavat selgitamiskohustus. Seega, keskmine isik peab aru saama, et politsei plaanib antud olukorras sundi kasutada, kui isik keeldub vabatahtlikult proovi andmisest. Siinkohal tuleb ka arvestada, et seadusandja on sätestanud, et vahetu sunni kohaldamine on lubatav nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu ja täidesaatev võim on erivahendi kasutamise maksimaalseks ajaliseks

pikkuseks määranud üks tund³⁵⁹. Lähtudes eeltoodust, on seadusandja piiritletud sunnile allutatud isiku põhiõiguste riive piirid ning sellise regulatsiooniga taganud, et sunni kohaldamine oleks proportsionaalne.

Töö autor on seisukohal, et mõõdukuse printsiibile ei vasta sundproovi võtmine kateetriga. Kateetri paigaldamise juba tavatingimustes on arvestatavalt kõrge infektsioonihuga toiming ning selle ebapropotsionaalsust on rõhutanud ka siseministerium oma vastuskirjas õiguskantslerile. Töö autor on seisukohal, et jääb arusaamatuks, kuidas nii kõrged täidesaatva võimu institutsioonid on seisukohal, et antud regulatsioon ei ole proportsionaalne, kuid siiski seadusandja (sh siseministerium osales seaduse eelnõu väljatöötamisel) on antud regulatsiooni kehtestanud. Töö autor on seisukohal, et isiku suhtes sundi kasutades ja isikut kindlas kehaasendis hoides, vajadusel erivahendite kasutamisel, isikule sunniga kateetri paigaldamine on esmalt liigselt ohtlik isiku tervisele kõrge infektsiooniohu tõttu ja teisalt seetõttu, et sellises olukorras on väga raske isikut liikumatult ehk stabiilselt hoida. Ehk siis puudub meetod, kuidas garanteerida täielikult sunnile allutatud isiku fikseeritud kehaline paigalolek ning arvestades kateetri paigaldamise protsessi, iga ootamatu liigutus võib tekitada isikule valu ning tõstab infektsiooniohtu tugevalt. Uriiniproovi võtmist on põhjendatud asjaoluga, et uriinis säilivad osade narkootiliste ainete jäägid kauem ning on kergemini tuvastatavad kui vereproovis. Töö autor on seisukohal, et narkootilise joobe kahtlus tuvastatakse vahetult liikluses ja seetõttu on vajalik tõendada, kas isik oli tol hetkel liikluses narkojoobes või ei. Seega on võimalik koheselt reageerida joobe tuvastamisega ehk koheselt minna tervishoiuteenuse juurde proovi võtma. Politseil eesmärk ei ole liiklusjärelvalves menetlustoiminguid läbi viies teada saada, kas isik võis olla tarvitanud kunagi varem narkootilisi aineid (näiteks 2 nädalat tagasi), vaid politseil on vajalik tuvastada joobeseisund, mis oli liiklusjärelvalve teostamise hetkel tuvastatud joobeseisundi kahtluse ajal. Ainult vereprooviga narkojoobe tuvastamine on kasutusel järgmistes riikides: Australia, Austria, Belgia, Taani, Prantsusmaa, Hollandi, Poola.³⁶⁰

Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et politseil on võimalik tuvastada narkootilise vm sarnaseid ained isiku veres või näiteks sülje testiga. Need alternatiivid on põhiõigusi vähem riivavad.

Töö autoril on kujunenud läbivalt antud töös seisukoht, et kateetri paigaldamine sunniga ehk uriini sundproovi võtmine on liigselt inimväärikust alandav ja tegemist on äärmiselt tugeva

³⁵⁹ VV määruse nr 88 § 9 lg 5.

³⁶⁰ Schuzle, H. Drugs and Driving. Detection and Deterrence. OECD Publishing, 2010. www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/transport/drugs-and-driving_9789282102763-en#page65 (30.04.2017), lk 63.

kehalise puutumatus riivega. Sellest tulenevalt, on töö autor seisukohal, et antud meede ei ole proportsionaalne ning selle asemel tuleks kasutada vereproovi võtmist. Lähtudes eeltoodust, vastab KorS §§ 40 lg-s 2 sätestatu mõõdukuse kriteeriumile ning on proportsionaalne meede, kuid KorS § 41 lg-s 10 koostoimes VV määruse nr 88 § 9 lg-s 6 sätestatuga, mis on käsitleb uriini sundproovi võtmist, on ebaproportsionaalne meede ja see on põhiseadusega vastuolus.

Järgmisena analüüsib töö autor sunnile allutatud isiku PS §-st 26 tulenevat põhiõigust eraelu (füüsilisele ja vaimsele) puutumatus jõe tuvastamisel ja sundproovi võtmisel. Antud menetluses tuleb isik identifitseerida, isikule esitatakse küsimusi seoses tema tervise (sh haigustega), sunnile allutamine ja kindlas kehaasendis isiku hoidmine mõjutab isiku keha ja tundeid, mõtteid, suhtumist ning usaldust nii riigi, kui ka tervishoiuteenuse osutaja osas. Samuti kuulub ka antud eraelu puutumatus alla isikandmete kogumine, säilitamine ja kasutamine, mida ka antud menetluses tehakse. Eelnevalt on töö autor selgitanud jõe tuvastamise regulatsiooni etapit ja ka kuidas sunnile allutatava isiku suhtes läbiviidavad menetlustoimingud eeldavad politsei poolt selgitamiskohustuse täitmist enne sunni kohaldamist. Samuti on menetluses tarvis koguda isiku andmeid, sh isiku tervise andmeid, et isiku suhtes sundproovi võtmine läbi viia võimalikult efektiivselt ja minimaalse isiku eraelu riivega. Töö autor asub siinkohal seisukohale, et uriiniproovi sunniga võtmine on inimväärikust alandav ning vaimselt tugevalt negatiivne kogemus. Arvestades, et isikule antakse võimalus vabatahtlikult anda bioloogilise vedeliku proov ning selle eesmärgiks on ohu tõrjumine, süüteo tuvastamine ehk avaliku korra kaitse ja korra tagamine, on tegemist proportsionaalse meetmega, kuid uriini sundproovi võtmine on töö autori seisukohalt ebaproportsionaalne. Sellest lähtuvalt, on töö autor seisukohal, et PS § 26 riive on osaliselt ebaproportsionaalne.

Järgnevalt analüüsib töö autor tervishoiuteenuse osutaja PS §-st 19 tulenevat privaatautonomia riivet. Eelnevast käsitletust nähtub, et privaatautonomia riive on vajalik ja sobiv, kuid kas tegemist on mõõduka riivega või ei, seda analüüsib töö autor järgnevalt.

Tervishoiuteenuse osutajatele on seadusega pandud kohustus pakkuda bioloogiliste vedelike proovide võtmise teenust politseile, mille eest toimub ka tasustamine vastavalt seadusele. Arvestades, et korduvalt on rõhutatud, et sundproovi võtmist tuleb ette harva, siis sellest järeldub ka fakt, et tervishoiuteenuse osutaja ei pea praktikas igapäevaselt jõe kahtlusega isikutega tegelema ning neilt proovi võtma. Seega, tervishoiuteenuse töötaja igapäevast tööd segab see seadusest tulenev kohustus minimaalselt. Tervishoiuteenuse osutajad, kes on TTKS § 55 lg-s 1

nimetatud, omavad tervishoiuteenuse osutamiseks tegevusluba³⁶¹, mille taotlemise eeldused on välja toodud TTKS § 41 lg-s 2, mis mh sisaldab ka tegevusloa eeldusena teenuse osutamiseks vajalike ruumide olemasolu. Bioloogiliste proovide võtmine kuulub tervishoiuteenuse osutaja igapäevasesse tavapärasesse tegevusse, seetõttu ei ole ka antud kohustuse panemisega liigselt koormatud tervishoiuteenuse osutajaid (nt uute ruumide ehitamine jm lisainvesteeringud jne). Lähtudes eeltoodust, on töö autor seisukohal, et antud kohustusega ei ole tervishoiuteenuse osutajale pandud ka põhjendamatut majanduslikult ebaotstarbekat kohustust.

Diplomitöös on käsitletud töö autor meditsiinieetikaga seonduvat (sh VÕS-is sätestatud ja analoogia korras ka VangS-s sätestatud), milles on rõhutatud tervishoiuteenuse osutaja autonoomsust ja tegutsemist patsiendi nõusolekul ning lähtudes patsiendi tervisele parimatest huvidest. Töö autor on seisukohal, et KorS-is ega VV määruses nr 88 ei ole sätestatud aluseid, mil võib tervishoiuteenuse osutaja keelduda proovi võtmisest vaatamata asjaolule, et politsei proovi võtmist resoluutselt nõuab. Samuti ei ole sätestatud tagajärgi, kui tervishoiuteenuse osutaja keeldub proovi võtmisest. Sunni kohaldamise osas on kahtlemata pädevaim politsei, kuid töö autor on seisukohal, et lähtudes meditsiinivaldkonna keerukusest ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetest ning PS §-st 14 tulenevat põhiõigust korraldusele ja menetlusele, ei saa seaduses esineda regulatsioon, milles tervishoiuteenuse osutajal puudub õigus lähtudes erialateadmistes võtta seisukoht, kas proovivõtmine on proportsionaalne ja mõistlik ning sunnile allutatud isiku tervisest lähtuvalt piisavalt ohutu toiming.

Üksainus keeldumise alus tuleneb kaudselt VV määruse nr 88 § 5 lg-st 4, milles sätestatakse, et kui veeni punktueringimine ebaõnnestub, siis loobub volitatud isik proovi võtmisest ja see märgitakse saatekirja. Siinkohal tõusetub küsimus, kuidas antud menetluses edasi toimetatakse? Kas asutakse võtma sunniga uriiniproovi? Kui see ebaõnnestub, kas siis jääbki isiku võimalik süütegu tõendamata? Töö autor on seisukohal, et kuna KorS-is ja VV määruses nr 88 ei ole reguleeritud tervishoiuteenuse osutaja keeldumise aluseid ja tagajärgi, siis selles osas on antud regulatsioon põhiseadusega vastuolus ehk ebaproportsionaalne.

Töö autor peab siinkohal vajalikuks ka analüüsida VV määruse nr 88 § 9 lg 7 määruse või protokolliga menetlusvajadusest lähtuvat koostamise regulatsiooni kahetimõistetavust. Antud sättes on märgitud, et ametiisik koostab menetlusvajadusest lähtuvalt kas määruse või protokolliga. Arusaamatuks jääb, kas menetlusvajadusest lähtuvalt tähendab, et ametiisikul on siin kaalutusõigus või ei. See ei selgu ka sätte teleoloogilise tõlgendamisega. Töö autor on

³⁶¹ TTKS § 40 lg 2.

seisukohal, et nimetatud sätte eesmärk on sundproovi võtmise toimingu fikseerimine ehk protokollimine. Töö autor on seisukohal, et kuna vere- ja uriiniproovi võtmine on niivõrd tugeva põhiõiguste riivega toiming, tuleks muuta antud toimingu protokollimine kohustustlikuks (olenemata, kas kasutatakse erivahendit või ei³⁶²) lähtudes PS §-st 14 tulenevast põhiõigusest menetlusele ja korraldusele. Seega, tuleb Saksamaa õigusest üle võtta analoogia korras antud toimingu dokumenteerimisele detailsem nõue³⁶³, et protokollis oleks ka detailselt kajastatud sunni kohaldamise põhjus ning sunni kohaldamise kirjeldus.

Põhiõiguste riivete põhiseaduspärasuse hindamisel ning kolmanda peatüki alapeatükkides sooritatud analüüsile tuginedes, asub töö autor seisukohale, et abstraktse normikontrolli läbiviimisel ei tuvastanud autor PS § 18 absoluutse põhiõiguse vastuolu. Töö autor siiski rõhutab, et antud põhiõiguse kontroll on igati vajalik läbi viia konkreetse kaasuse analüüsimisel. PS § 19 osas on vastuolu tervishoiuteenuse osutajale pandud kohustusega, millest keeldumiseks ei ole seaduses sätestatud aluseid ja keeldumise tagajärgi. PS § 19 ei analüüsinud töö autor sunnile allutatud isiku suhtes, kuna *lex generalis* põhimõttest lähtuvalt on PS § 19 osas erinormiks PS § 20. PS § 20 ja § 26 osas leidis töö autor, et põhiõiguste riive on ebaproportsionaalne osas, mis võimaldab uriini proovi sunniga võtta.

3.3. Uuringu tulemused ja muudatusettepanekud

Käesolevas abstraktse põhiseaduspärases normikontrollis seoses VV määruses nr 88 sundprooviga seonduva sätestatu ja KorS § 40 lg-s 2 ja § 41 lg-s 10 sätestatud korrakaitseorganile antud õiguse vahetu sunni kohaldamiseks joobeseisundi tuvastamisel vere- või uriiniprooviga ja KorS § 40 lg-s 1 ning § 41 lg-s 1 tervishoiuteenuse osutajale pandud kohustusest võtta vere- või uriiniproov tuvastas töö autor, et PS § 18 osas riive puudub, PS § 19 on riive osaliselt ebaproportsionaalne, PS § 20 ja § 26 osas on samuti tegemist osaliselt ebaproportsionaalne riivega. Samuti on antud regulatsioon osaliselt vastuolus PS §-st 14 tuleneva põhiõigusega korraldusele ja menetlusele. Järgnevalt teeb töö autor konkreetsed ettepanekud sätete muutmiseks, et antud regulatsioon oleks üheselt arusaadav ja põhiseaduse kooskõlas.

KorS § 40 lg 5 ja § 41 lg 15 annavad volitusnormi Vabariigi Valitsusele proov võtmise ja muu sellega seonduva korra kehtestamiseks määrusega (VV määrus nr 88). Sellest tulenevalt tuleb antud määrusest eemaldada kateetri paigaldamise võimalus sunniga või muuta § 9 lg-t 6 selliselt,

³⁶² KorS § 12 lg 4 seab imperatiivse kohustuse protokollimiseks, kui kasutatakse ka relva või erivahendit.

³⁶³ *Supra* nota 360, p 4.5.2., lg 2.

et oleks üheselt aru saada, et sundproovi võtmine kateetriga on keelatud. Töö autor ettepaneku muuta nimetatud määruse § 9 lg-t 7, sest § 9 lg 7 määruse või protokolliga menetlusvajadusest lähtuvat koostamise regulatsiooni on kahetimõistetav. Antud sättes on märgitud, et ametiisik koostab menetlusvajadusest lähtuvalt kas määruse või protokolliga. Arusaamatuks jääb, kas menetlusvajadusest lähtuvalt tähendab, et ametiisikul on siin kaalutusõigus või ei. Õigusselguse huvides tuleks antud sõnastust muuta selliselt, et: „Proovi võtmiseks sunniga on ametiisik kohustatud koostama, menetlusvajadusest lähtudes määruse või protokolliga, milles märgitakse.“ Samuti tuleb Saksamaa õigusest analoogia korras üle võtta antud toimingute detailsem dokumenteerimisele nõue, et protokollis oleks ka detailselt kirjeldatud sunni kohaldamise põhjus ning sunni kohaldamise kirjeldus, et sunnile allutatud isiku õigused oleksid paremini tagatud (mh hilisemas vaidemenetluses).

VV määruses nr 88 tuleb sätestada ka peale § 5 lg-s 4 sätestatud keeldumise aluse ka teised tervishoiuteenuse osutaja poolt võimalikud keeldumise alused. Kuna töö autor ei oma meditsiinilise eriala akadeemilisi teadmisi, ei saa teha töö autor konkreetseid ettepanekuid keeldumise aluste osas. Üheks üldiseks keeldumise aluseks võiks olla õigus keelduda olukorras, kus tervishoiuteenuse osutaja hindab sunnile allutatud isiku tervise kahjustamise tõenäosust liiga kõrgeks, lähtudes sunnile allutatud isiku tervise seisundist. Õigusselguse huvides tuleb määratleda ka tagajärjed, kui tervishoiuteenuse osutaja keeldub proovi võtmisest ning kuidas antud menetlus edasi jätkub.

Arvestades, et Eesti Vabariik soovib liikuda humaanse heaolu õigusriigi suunas ja olla eeskujuks teistele Euroopa riikidele, on töö autor seisukohal, et füüsilise sunni kasutamise vajaduse saab konkreetses regulatsioonis (KorS § 40 lg 2 ja § 41 lg 10) välistada CPT poolt välja pakutud ja Austrias kasutusel oleva regulatsiooniga. Kui isik keeldub vabatahtlikult tõendusliku alkomeetrisse puhumast või vere- või uriiniproovi andmast, siis sanktsioneeritakse tema nn vastutegevus kriminaalkorras karistatava süüteo tasemel ehk loetakse alkoholijoobe kontrolli puhul automaatselt sanktsioneeritavaks joobeastmeks 1,50 mg/g ja narkojoobe puhul loetakse narkojoobe positiivseks. Kui isik on võimeline aru saama, et tal on kohustus puhuda tõendusliku alkomeetrisse või anda vere- või uriiniproov, siis ei suuda töö autor leida ega ei leidnud diplomitöö kirjutamisel ühtegi objektiivset põhjendust, mis välistaks need kaks proovi andmise varianti.

Narkojoobe tuvastamise puhul võiks seadusandja kindlasti ka kaaluda juustest võetava narkootiliste ainete testi (*Hair Drug Test*) või sülje testi (*Saliva Test*) teostamist, kuna need testid

riivavad isiku põhiõigusi kõige väiksemal määral. Juukse testiga on võimalik tuvastada järgmised narkootilii aineid: kokaiin, marihuaana, oopiumpreparaate (näiteks heroiin, kodeiin, morfiin jne), metaamfetamiini, ecstasy (*MDMA*) jne.³⁶⁴ Töö autor siinkohal rõhutab, et tehtud muudatuste panekute puhul ei ole tegemist ammendava loeteluga, vaid vajalik oleks ka analüüsida KorS-i kehtivuse ajal konkreetselt praktikas esinevaid kaasuseid, mis on äärmiselt mahukas protsess, kuna PPA andmetel ei ole võimalik registrist välja võtte eraldi sundproovi kohaldamisega seotud menetlustoimingud ja neid seostada konkreetsete menetlustega, vaid on füüsiliselt eraldi välja otsida menetlused, kus on sundi kohaldatud proovi võtmisel.

³⁶⁴ www.psychemedics.com/hair-drug-testing-facts-faqs/#what-time (23.04.2017).

Kokkuvõte

Käesoleva diplomitöö uurimisküsimuseks oli, kas joores seisundi kahtlusega isikult sundproovi võtmist sätestavad KorS-i normid on põhiseadusega kooskõlas. Töö autor seadis hüpoteesiks, et vahetu sunni kohaldamine vere- või uriiniproovi võtmisel ja tervishoiuteenuse osutaja kohustamisel vere- või uriiniproovi võtmiseks puhul on tegemist sunnile allutatud isiku PS §-dest 18, 19, 20 ja 26 tulenevate põhiõiguste ja tervishoiuteenuse osutaja PS §-st 19 tuleneva privaatautonomia ebaoproportsionaalse põhiõiguse riivega. Töö autor kasutas diplomitöös abstraktset normikontrolli.

Töö teema ja uurimisobjekt on puutumuses mitme õigusvaldkonnaga ning lisaks õigusteadusele ka meditsiinieetikaga. Asjakohaseks õigusdistsipliinideks on eelkõige konstitutsiooniõigus, meditsiiniõigus, haldusõigus ja rahvusvaheline õigus.

Diplomitöö eelnevates peatükkides on antud ülevaade liiklusalasest (sh joores juhtimisega seonduvast) statistikas, analüüsinud järgmist: proovi võtmisel sunni kohaldamise kehtivat regulatsiooni; selle puutumust meditsiinieetikaga; uurimisküsimuse asjakohasest põhiõigustest ja nende suhestumine sundproovi võtmisega; rahvusvahelistest CPT soovitusi; asjakohasest riigisisest õigust ja kohtupraktikat ning Austrias ja Saksamaal kehtivat regulatsiooni.

Käesolevas magistritöö puhul on tegemist kvalitatiivse rakendusliku uurimustööga, milles autor kasutab *ADDIE* arendusmetoodikat. Kvalitatiivse uurimismetoodika kasuks on autor otsustanud seepärast, et tegemist on mitmest erimeetodist koosneva metoodikaga ning küsimus, millele töö autor vastust otsib, ei ole võimalik mõõta arvuliselt, vaid vastus tuleb leida õiguslikule küsimusele, mida ei saa numbriliselt mõõta. Autor kasutab järgnevaid analüüsimetoodikaid: dokumendi-, kohtupraktika, võrdlevõiguslik, õigusnormi analüüs ning autor seob need teleoloogilise tõlgendamise kaudu.

Arvestades, et PS § 19, § 20 ja § 26 põhiõiguste võimalikele riivetele on tähelepanu juhtinud (sh tervishoiuteenuse osutaja privaatautonomia riivele) õiguskantsler enne kehtiva KorS-i jõustumist ning CPT on asunud seisukohale (2007 ja 2012), et uriiniproovi sunniga võtmine on lubamatu, ebainimlik ja inimväärikust alandav ja kõrge tervise riskiga, on töö autor asunud seisukohale, et sunnile allutatud isikute ning tervishoiuteenuse osutajate põhiõiguste riivete süvitsi analüüsi vajadus on igati põhjendatud. Töö autor rõhutab, et CPT raportites käsitletu oli seotud vanglas uriini sundproovide võtmisega, kuid töö autor on seisukohal, et analoogia korras on igati põhjendatud antud seisukohti arvestada ka käesoleva diplomitöö teemat käsitledes.

Esmalt kontrollis töö autor eespool nimetatud põhiõigustega (sh ka PS § 18) seonduvate KorS § 40 ja § 41 ning VV määruse nr 88 sätete formaalset põhiseaduspärasust. PS § 3 lg 1 ls 1 kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Seadus on formaalselt põhiseadusega kooskõlas, kui selle vastuvõtmisel on järgitud pädevus-, menetlus- ja vorminõudeid, samuti parlamendireservatsiooni, õiguskindluse ja õigusselguse põhimõtteid. Diplomitöö formaalse põhiseaduspärasuse analüüsis asus töö autor põhjendatud seisukohale, et KorS § 40 ja § 41 sätestatud sundproovi võtmise regulatsioon ning VV määruse nr 88 on formaalselt põhiseadusega kooskõlas.

Järgnevalt analüüsis töö autor eelmises lõigus nimetatud sätete materiaalselt põhiseaduspärasust. Materiaalselt põhiseaduspärasust ehk proportsionaalsust kontrollitakse kolmel astmel - esmalt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.

Töö autor jõudis seisukohale, et abstraktse normikontrolli tulemusena ei tuvastanud PS §-s 18 sätestatud sunnile allutatud isiku põhiõiguse, mille sisuks on, et kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada, riivet. Siinkohal peab töö autor vajalikuks rõhutada, et antud põhiõiguse riivet peab kindlasti kontrollima praktikas tekkida võivate konkreetsete kaasuste osas ehk konkreetse normikontrolli raames.

Järgnevalt käsitles töö autor sunnile allutatud isiku PS § 20 lg-s 1 sätestatud ehk igapäevase õiguse vabadusele ja isikupuutumatusse. Antud põhiõigus välistab *lex generalis* üldisema põhiõiguse ehk PS § 19 kohaldamise ning seetõttu jättis töö autor sunnile allutatud isiku suhtes PS § 19 analüüsimata. Töö autor asus seisukohale, et PS § 20 kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigus on sobivuse ja vajalikkuse osas põhiseadusega kooskõlas, kuid mõõdukuse osas on uriini sundproovi võtmisel riive ebaproportsionaalne. Antud vajalikkuse analüüs kohaldub ka PS § 26 põhiõiguse, mille sisuks on eraelu puutumatus, osas. Samuti vajalikkuse kontrollis tõi töö autor välja alternatiivsed võimalused töö käsitletava põhiõiguste riivete välistamiseks. Töö autor käsitleb alternatiivseid võimalusi kokkuvõtte järgmistes lõikudes.

Lähtudes eeltoodust, jõudis töö autor materiaalse põhiseaduspärasuse mõõdukuse analüüsi tulemusena seisukohale, et PS § 20 ja § 26 riive on ebaproportsionaalne uriini sundproovi võtmise osas. Seda seisukohta toetab ka siseministerium, mis on varasemalt asunud samale seisukohale ning kinnitanud, et praktikas kasutatakse üksnes sündi vereproovi võtmisel. Töö autor asus resoluuksi seisukohale, et kuna uriiniproovi võtmine ebainimlik, inimväarikust

alandav ja kõrge tervise riskiga, seega tuleb uriiniproovi võtmine sundprooviga keelustada või regulatsioonist välja jätta.

Töö autor käsitles antud töös ka tervishoiuteenuse osutajaga seonduvat privaatautonomiat, mis tuleneb PS §-st 19, mis sätestab üldise vabaduspõhiõigusena vaba eneseteostuse. Põhiseaduspärasuse kontrolli tulemusena jõudis töö autor seisukohale, et tervishoiuteenuse osutaja PS §-st 19 tuleneva lihtsa piiriklausliga põhiõiguse ehk privaatautonomia riive on põhiseadusega vastuolus osas, et KorS ja VV määruses nr 88 puudub regulatsioon, mis sätestaks tervishoiuteenuse osutaja proovist võtmise objektiivse keeldumise alused ja keeldumise tagajärjed. Töö autor asus seisukohale, et VV määruse nr 88 § 5 lg-st 4 tulenev keeldumise alus ei ole piisav, kuna selles sätestatakse ainult vereproovi võtmisel punktueerimise võimatuse korral keeldumise alus. Seega tuleb KorS-i või VV määrust nr 88 täiendada lisades tervishoiuteenuse osutaja proovist võtmise keeldumise alused ja tagajärjed.

Samuti tõusetus diplomitöös põhiseaduspärasuse küsimus seoses PS §-st 14 tuleneva põhiõigusega korraldusele ja menetlusele. Töö autor on seisukohal, et KorS § 40 ja § 41 regulatsioon ja VV määrus nr 88 on PS §-ga 14 osaliselt vasutolus, kuna nimetatud õigusaktides puuduvad tervishoiuteenuse osutaja proovi võtmisest keeldumise alused ja keeldumise tagajärjed. Sunnile allutatud isikuga PS §-s 14 sätestatud põhiõigusega menetlusele ja korraldusele leidis töö autor järgmist. Sundproovi võtmise korral on tegemist äärmusliku meetme ja sunnile allutatud isiku suhtes intensiivse põhiõigusi riivava menetlustoiminguga, sellest tulenevalt on töö autor seisukohal, et sundproovi võtmine tuleb ka protokollida detailsemalt kui seda näeb hetkel ette kehtiv regulatsioon ehk protokollis sisu nõuetesse tuleb lisada sunni kohaldamise põhjendus ja sundproovi võtmise kirjeldus.

Analüüsi ja käesoleva diplomitöö tulemuste põhjal leidis töö autor, et KorS §-s 40 ja §-s 41 ning VV määruses nr 88 kajastatud sätete ja sellega seonduva põhiseaduspäraseks muutmiseks on mitmeid võimalike lahendusi. Sellest tulenevalt tegi töö autor järgmised ettepanekud. Esimeseks võimaluseks on kaotada KorS § 41 lg-st 10 tulenev vahetu sunni kasutamise õigus uriiniproovi võtmisel ning samuti kaotada antud õigus VV määruse nr 88 § 9 lg- st 6 tuleneva kateetri kasutamise võimalusest. Samuti on vajalik täpsustada õigusselguse huvides (ja PS §-st 14 tuleneva põhiõiguse korraldusele ja menetlusele) lähtuvalt VV määruses nr 88 § 9 lg-s 7 sätestatud osas, et oleks üheselt arusaadav, et protokollis koostamine on sundproovi toimingul kohustuslik ning tuleb ka täiendada protokollis sisunõuete loetelu, millesse tuleb lisada detailne sunni kohaldamise põhjendus ja sundproovi võtmise kirjeldus. Samuti tuleb KorS-i regulatsiooni

või VV määrust nr 88 täiendada selliselt, et tervishoiuteenuse osutajal oleks võimalik objektiivsetel põhjustel keelduda proovi võtmisest ja selle tagajärjed ning see omakorda viitab vajadusele regulatsiooni täiendamisele osas, et mis saab olukorras, kui vere- või uriiniproovi ja tõendusliku alkomeetriga ei ole võimalik isikult võtta.

Diplomitöö käigus jõudis töö autor ka veendumusele, et antud õigusliku probleemi parima lahendusena tasub seadusandjal kindlasti kaaluda kõnealuselt regulatsioonist bioloogilise vedeliku proovide võtmise sunniga kaotamist ja eeskujuks võtta Austrias kasutusel olev regulatsioon. Kui isik keeldub vabatahtlikult tõendusliku alkomeetrisse puhumast või vere- või uriiniproovi andmast, siis sanktsioneeritakse tema vastutegevus kriminaalkorras karistatava süüteo tasemel. See tähendab, et Eesits kehtiva regulatsiooni kohaselt kui isik keeldub vabatahtlikult proovi andmisest, loetakse isiku alkoholijooe kahtluse korral automaatselt sanktsioneeritavaks joobeastmeks 1,50 mg/g ja narkojoobe kahtluse puhul tõlgendatakse keeldumist kui narkojoobes olemist. Selliselt on regulatsioon ja isiku käitumise tagajärjed üheselt selged ning kaob vajadus sundproovi võtmiseks ja kaob ka risk ettevaatamatusest ebaproportsionaalse sunni kohaldamiseks.

Narkojoobe tuvastamise puhul võiks kindlasti ka kaaluda juustest võetava narkootiliste ainete testi (*Hair Drug Test*) või sülje testi (*Saliva Test*) teostamist ja võimaldamist, kuna need testid riivavad isiku põhiõigusi kõige väiksemal määral. Samuti ka mitme erineva võrdlusproovi võtmine. Niinimetatud juukse testiga on võimalik tuvastada järgmised narkootilii aineid: kokaiin, marihuaana, oopiumpreparaate (näiteks heroiin, kodeiin, morfiin jne), metaamfetamiini, ecstasy (*MDMA*) jne. Töö autor siinkohal rõhutab, et tehtud muudatusettepanekute puhul ei ole tegemist ammendava loeteluga, vaid vajalik on ka analüüsida KorS-i kehtivuse ajal konkreetselt praktikas esinevaid kaasuseid. PPA sundproovi võtmise kohta aruandlust oma keskses infosüsteemis ei pea ning seetõttu ei saanud ka töö autor praktikas esinenud juhtumeid analüüsida. Seega, tuleks eraldi koostada uurimistöö seoses praktikas esinenud kaasuste süstematiseerimise ja analüüsimisega.

Lähtudes eeltoodust, diplomitöö uurimisküsimuse vastuseks on, et joobeseisundis kahtlusega isikult sundproovi võtmist sätestavad KorS-i normid ei ole osaliselt põhiseadusega kooskõlas ning töö hüpotees leidis osaliselt kinnitust ehk vahetu sunni kohaldamine uriiniproovi võtmisel ja tervishoiuteenuse osutaja kohustamisel vere- või uriiniproovi võtmiseks puhul on tegemist sunnile allutatud isiku põhiõiguste ja tervishoiuteenuse osutaja privaatautonoomia osaliselt ebaproportsionaalse põhiõiguste riivega.

The Constitutionality of Taking Compulsory Tests in the Law Enforcement Act

Summary

The purpose of this Master's Thesis is to answer to a research question whether the acts stated in the Law Enforcement Act (LWA) (which gives the right to take compulsory tests from a person who might be in the state of intoxication) are constitutional or not. The hypothesis is following: „ The usage of direct coercion while taking the blood or urine samples and the requirement of a health care provider to take blood and urine samples are unconstitutional because of the violation of the person's constitutional rights from the Constitution of the Republic of Estonia (CRE) §§ 18, 19, 20 and 26 and the violation of the health care provider's constitutional right to private autonomy from CRE § 19.

The main subject and research object is related to several different spheres of law and medical ethics. The main relevant laws are constitutional, medicine, administrative and international law.

The author uses qualitative research method with *ADDIE* development method. The author states that the usage of qualitative research method is valid because in this Master's Thesis the author uses abstractive act control method and it is not possible to quantify the results. The author uses different methods for analysis: documentary, the practise of courts, comparative law, rule of law and also the teleological interpretation. The author also uses reports of CPT, WMA codes, decisions of Estonian constitutional court (Supreme Court) and decisions of European Court of Human Rights.

In 2015 the police made 889 701 intoxication checkings during the traffic supervision. The participation rates of the drivers in intoxicated state in traffic accidents in 2015 were following: 11% of the overall traffic accidents, 21% of accidents where person was killed, 12% of accidents where person got injured. It is estimated that in everyday traffic there are 1000- 4000 persons who are in intoxicated state.

LWA regulates one of the state's supervision activities which is to supervise persons suspected of state of intoxication. LWA § 40 (2) and § 41 (10) give a police officer a right to use direct coercion insofar as it is unavoidable for the achievement of the objective. LWA § 40 (1) and § 41 (1) state that the health care provider is obligated to take biological liquid sample (blood or urine) on the demand of a police officer. Also, the author analyzes the constitutionality of the

Government of the Republic regulation of the procedure for taking, preserving and transferring an analysis of a biological liquid sample, for the performance of the analysis thereof and for the payment for these tests.

The present Master's Thesis is divided into three major chapters. The first chapter is devoted to the legal background, the institution of health care providers, also medical ethics and CPT reports, and the statement of the juridical problem.

In the second chapter, the author opens and analyzes constitutional rights of the obligated person toward whom direct coercion is being used. The relevant constitutional rights come from CRE §§ 18 (No one may be subjected to torture or to cruel or degrading treatment or punishment), 19 (Everyone has the right to free self-realisation), 20 (Everyone has the right to liberty and security of person) and 26 (Everyone is entitled to inviolability of his or her private and family life). The author also opens and analyzes the relevant constitutional right for the health care providers, which is stated in CRE § 19 (Everyone has the right to free self-realisation, but the main focus is more specific- the right of private autonomy).

In the third chapter the author analyzes the formal and material constitutionality of the LWA §§ 40 (1, 2) and 41 (1, 10) and the Government of Republic regulation of taking biological fluid samples. To conclude, the author of the present Master's Thesis found that the hypothesis is partly confirmed. The author found that taking urine samples by force is in conflict with medical ethics, also inhuman, degrading and the potential health risk is too high. Therefore it violates the obligated person's constitutional rights CRE §§ 20 and 26. The author did not find violation of CRE § 18 and did not analyze § 19 because of *lex generalis* principle. The author also concluded that there is a violation of the health care provider constitutional right of private autonomy (CRE § 19) because in LWA and in Government's regulation it is not regulated when the health care provider has the right to refuse to take biological fluid sample and what are the results of the refusal.

The author made suggestions for changing the regulations so that these would be in accordance with constitutional law as well. The option of taking urine sample with direct coercion must be prohibited. Also, the reports of the usage of force during the sample taking must consist also the explanation why the direct coercion is used and the description of the usage of direct coercion. One alternative regulation could be that sample taking with direct coercion would be prohibited (even blood sample). When the obligated person refuses to give sample voluntarily it would be

sanctioned as the positive state of intoxication at the criminal rate. In this case the direct coercion usage and the sample taking would not be needed any more against obligated person and therefore constitutional rights would not be damaged.

Kasutatud allikad

Teadusraamatud:

1. Annus, T. Riigiõigus. Õigusteaduse õpik. Tallinn: Juura 2006.
2. Cherkassky, L. Medical Law. United Kingdom, Pearson Education Limited, 2015.
3. E. Talvik. Legaalsuse põhimõtte Eesti Vabariigi põhiseaduse tekkimises, muutmises ja muutmiskavades. Tartu, Tartu Ülikool, 1991.
4. Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu, Tartu Ülikool, 2011.
5. Justiitsministeerium. Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Tallinn, Juura 1997.
6. Jäätma, J. Ohutõrjeõigus politsei- ja korrakaitseõiguses: kooskõla põhiseadusega. Tartu, Tartu Ülikool, 2015.
7. Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2012.
8. Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura, 2012.
9. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura, 2004.
10. Maurer, H. Haldusõigus. Tallinn, Juura 2004.
11. Narits, jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. www.pohiseadus.ee (23.01.2017)
12. Ovey, C. jt. The European Convention on Human Rights. England, Oxford, 6th Edition, 2006.
13. Peers, S. jt. The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary. Oxford, Hart Publishing 2014.
14. Rehman, J. International Human Rights Law. A Practical Approach. England, Pearson Education Limited, 2003.
15. Schuzle, H. Drugs and Driving. Detection and Deterrence. OECD Publishing, 2010. www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/transport/drugs-and-driving_9789282102763-en#page65 (30.04.2017)
16. Sootak, J, jt. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne §-d 1- 109. Tallinn, Juura: 2014.

Teadusartiklid:

17. Alexy, R. Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. Tallinn, Juridica 2001, nr I.
18. Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Tallinn, Juridica, 2001, eriväljaanne.
19. Eller, K. Korrakaitse üldvolituse koosseis Saksa õiguses ja Eesti korrakaitse seaduse eesnõus. Juridica 2007, nr I.
20. Gropp, W. Füüsilise jõu kasutamise õiguslikud alused. Daschneri kaasus ja Saksamaa lennuohutusseadus. Juridica, 2007, nr II.
21. Jäätma, J. The Constitutional Requirements for Averting of a Danger: The Principles of a State Based on Democracy and the Rule of Law v. Averting of a Danger. Juridica International, 2012, nr XIX.
22. Kalmo, H. Kes peaks kaitsma Eesti põhiseadust. Juridica 2010, nr V.
23. Kalmo, H. Põhiseadus ja proportsionaalsus – kas pilvitu kooselu? Juridica 2013, nr II.

24. Kärner, M. Mõned korraaitseadusega kaasnenud muudatused kriminaalmenetluses: järelevalve- ja süüteomenetluse piiritlemisprobleem. *Juridica*, 2014, nr VI.
25. Laaring, M. Estonian Law Enforcement Law as Danger Prevention Law. *Juridica International*, 2013, nr XX.
26. Laaring, M. On the Situation of Law- enforcement Law in Estonia. *Juridica International*, 2014, nr XXI.
27. Lind, S. Joobeseisund ja selle tuvastamine- kestev probleem Eesti õiguskorras. *Juridica*, 2006, nr I.
28. Lõhmus, U. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu - Euroopa Liit. *Juridica* 2010, nr V.
29. Lõhmus, U. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. *Juridica*, 2014, nr IX.
30. Maruste, R. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 ja Eesti siseriiklik õigus. *Juridica*, 1996, nr III.
31. Nicolle, L. Catheter associated urinary tract infections. US National Library of Medicine, 2014. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4114799/pdf/2047-2994-3-23.pdf (20.04.2017)
32. Parrest, N. Segadus mõistetes seoses avaliku võimu ülesannetega. *Juridica*, 2014, nr X.
33. Pärnamägi, I. Kas ühiskondliku heaolu eest hoolitsemine on tegelikult politsei ülesanne? *Juridica*, 2016, nr X.
34. Reinsalu, U. Kas vajame uut põhiseadust? *Juridica* 2005, nr III.
35. Schneider, V. Arsti ametiisikuna käsitamise võimalused karistusõiguses. *Juridica* 2016, nr V.

Eesti õigusaktid:

36. Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord. RT I, 26.06.2014, 4.
37. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
38. Haiglavõrgu arengukava. RT I, 11.07.2015, 3.
39. Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ja nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisid. RT I, 27.06.2014, 4.
40. Karistusseadustik. RT I, 31.12.2016, 14.
41. Korraaitseadus. RT I, 02.12.2016, 6.
42. Kriminaalmenetluse seadustik¹. RT I, 31.12.2016, 16.
43. Liiklusseadus¹. RT I, 03.01.2017, 18.
44. Nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seadus. RT I, 04.12.2015, 3.
45. Politsei ja piirivalve seadus. RT I, 2009, 26, 159, 01.01.2011.
46. Politseiseadus. RT I, 2008, 54, 304.
47. Politseiseadus. RT I, 22.03.2011, 12.
48. Politseiseadus. RT, 1990, 10, 113, 08.10.1990.
49. Psühhiaatrilise abi seadus. RT I, 30.12.2015, 88.
50. Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. RT I, 28.06.2016, 22.
51. Tervishoiuteenuste korraldamise seadus¹. RT I, 21.02.2017, 5.
52. Vangistusseadus. RT I, 17.12.2015, 96.

EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid:

53. Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 1020/c 83/02.
54. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2000, 11, 57.
55. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11.
56. Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. RT II 1994, 14, 44.
57. ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsioon, 1948. www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ (14.02.2017)

Teiste riikide õigusaktid:

58. Feststellung von Alkohol und anderen berauschenden Mitteln bei Straftaten und Ordnungswidrigkeiten; Sicherstellung und Beschlagnahme von Führerscheinen. (232 - 1.09.14.03) recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=64420161014171462084 (21.04.2017).
59. Strafprozeßordnung. (BGBl. I S. 872) www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html (15.04.2017)
60. Straßenverkehrsgesetz. (BGBl. I S. 399) www.gesetze-im-internet.de/stvg/___24a.html (21.04.2017),
61. Straßenverkehrsordnung. (BGBl. I Nr. 6/2017). www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10011336 (21.04.2017).

Eesti kohtulahendid:

62. RKEKo nr 3-3-4-1-11
63. RKEKo nr 3-1-1-117-01.
64. RKKKo 3-1-1-80-97
65. RKKKo nr 3-1-1-100-09
66. RKKKo nr 3-1-1-120-05
67. RKKKo nr 3-1-1-19-05
68. RKKKo nr 3-1-1-25-03
69. RKKKo nr 3-1-1-86-97
70. RKPJK nr 3-4-1-1-03
71. RKPJKm nr 3-4-1-4-08
72. RKPJKm nr 3-4-1-4-08
73. RKPJKm nr 3-4-1-4-08
74. RKPJKo 3-4-1-1-03
75. RKPJKo 3-4-1-15-11
76. RKPJKo nr 3-1-3-10-02
77. RKPJKo nr 3-4-1-10-10
78. RKPJKo nr 3-4-1-1-02
79. RKPJKo nr 3-4-1-1-02
80. RKPJKo nr 3-4-1-14-09
81. RKPJKo nr 3-4-1-16-08
82. RKPJKo nr 3-4-1-16-08

83. RKPJKo nr 3-4-1-17-08
84. RKPJKo nr 3-4-1-18-07
85. RKPJKo nr 3-4-1-18-07
86. RKPJKo nr 3-4-1-18-07
87. RKPJKo nr 3-4-1-18-07
88. RKPJKo nr 3-4-1-2-01
89. RKPJKo nr 3-4-1-25-09
90. RKPJKo nr 3-4-1-3-09
91. RKPJKo nr 3-4-1-3-16
92. RKPJKo nr 3-4-1-33-05
93. RKPJKo nr 3-4-1-33-05
94. RKPJKo nr 3-4-1-5-05
95. RKPJKo nr 3-4-1-5-05
96. RKPJKo nr 3-4-1-6-00
97. RKPJKo nr 3-4-1-6-01
98. RKPJKo nr 3-4-1-6-01
99. RKPJKo nr 3-4-1-6-02
100. RKPJKo nr 3-4-1-6-09
101. RKPJKo nr 3-4-1-9-10
102. RKPJKo nr III-4/A-1/94
103. RKPJKo nr III-4/A-12/94
104. RKPJKo nr, 3-4-1-2-01
105. RKTko nr 3-2-1-152-09
106. RKTko nr 3-2-1-152-09
107. RKÜK nr 3-3-1-69-03
108. RKÜKo nr 3-1-1-86-07
109. RKÜKo nr 3-1-2-2-11
110. RKÜKo nr 3-1-2-2-11
111. RKÜKo nr 3-1-3-10-02
112. RKÜKo nr 3-1-3-13-03
113. RKÜKo nr 3-3-1-41-06
114. RKÜKo nr 3-3-1-41-06
115. RKÜKo nr 3-3-1-60-03
116. RKÜKo nr 3-4-1-16-10
117. RKÜKo nr 3-4-1-19-07
118. RKÜKo nr 3-4-1-5-02.
119. RKÜKo nr 3-4-1-6-10
120. RKÜKo nr 3-4-1-7-01

Muud kohtulahendid:

121. EIKo 10.03.1972, 2832/66, De Wilde jt vs Belgia.
122. EIKo 08.06.1976, 5100/71, Engel jt vs Holland.
123. EIKo 18.01.1978, 5310/71, Iirimaa vs Ühendkuningriik.
124. EIKo 13.06.1979, 6833/74 Marckx vs Belgia.

125. EIKo 09.10.1979, 6289/73 Airey vs Iirimaa.
126. EIKo 06.11.1980, 7367/76, Guzzardi vs Itaalia.
127. EIKo 25.03.1985, 8734/79, Barthold vs Saksamaa.
128. EIKo 28.03.1990, 10890/84, Groppera Radio AG jt vs Šveits.
129. EIKo 18.02.1991, 12313/86, Moustaquim vs Belgia.
130. EIKo 16.12.1992, 13710/88, Niemietz vs Saksamaa.
131. EIKo 25.02.1993, 10828/84, Funke vs Prantsusmaa.
132. EIKo 17.12.1996, 19187/91, Saunders vs Ühendkuningriigid.
133. EIKo 25.02.1997, 22009/93, Z vs Soome.
134. EIKo 16.12.1997, 152/1996/771/972, Raninen vs Soome.
135. EIKo 06.02.2001, 44599/98, Bensaid vs Ühendkuningriik.
136. EIKo 16.04.2002, 37971/97, Société Colas Est jt vs Prantsusmaa.
137. EIKo 25.12.2003, 52792/99, Vasileva vs Taani.
138. EIKo 12.07.2005, 41138/98, Moldovan jt vs Rumeenia.
139. EIKo 11.06.2006, 54810/00, Jalloh vs Saksamaa.
140. EIKo 20.05.2008, 22978/05, Gäfgen vs Saksamaa.
141. EIKo 29.03.2010, 3394/03, Medvedyev jt vs Prantsusmaa.
142. EIKo 31.05.2011, 5829/04, Khodorkovskiy vs Venemaa.

Muud allikad:

143. Ahven, A. Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus. Justiitsministeerium, 2015. www.kriminaalpoliitika.ee/en/joobes-soidukijuhtimise-analuus-nahtuse-ulatus-karistuspraktika-ja-retsidiivsus (02.04.17)
144. CPT. Report to the Estonian Government, 2007. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695768 (22.04.2017)
145. CPT. Report to the Estonian Government, 2012. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168069576c> (25.05.2017)
146. CPT. Report to the Swedish Government, 2009. rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697f4d (22.04.2017)

147. CPT. Response of the Estonia Government, 2007.
rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695770 (22.04.2017)
148. CPT. Response of the Estonian Government, 2007.
rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695769 (22.04.2017)
149. CPT. Response of the Swedish Government, 2010.
rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697f5f (22.04.2017)
150. Eesti Arstide Liit. Eesti arstieetika koodeks. arstideliit.ee/wp-content/uploads/2011/10/Eesti_arstieetika_koodeks.pdf (22.04.2017).
151. Jones, A. The Relationship between Blood Alcohol Concentration (BAC) and Breath Alcohol Concentration (BrAC): A Review of the Evidence. England, Department for Transport: London, 2010.
www.researchgate.net/publication/266580842_The_Relationship_between_Blood_Alcohol_Concentration_BAC_and_Breath_Alcohol_Concentration_BrAC_A_Review_of_the_Evidence (17.04.2017)
152. Justiitsministeerium. Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne. 1998. www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/muudatusettepanekud_ja_kommentaariid.pdf (20.03.2017)
153. Korrakaitse seaduse eelnõu 49 SE seletuskiri. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8a9c2286-06fc-65d2-957b-bd9e11a940c4/Korrakaitseaduse/ (01.02.2017)
154. Korrakaitse seaduse eelnõu nr 49 SE. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8a9c2286-06fc-65d2-957b-bd9e11a940c4/Korrakaitseaduse/ (01.02.2017).
155. Korrakaitse seaduse muutmise ja rakendamise seadus 424 SE. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2445bcfe-b04d-40c8-932e-db51253abea3/Korrakaitseaduse%20muutmise%20ja%20rakendamise%20seadus/ (20.12.2016)
156. Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 179 SE seletuskiri. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus/ (20.01.2017)
157. Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 179 SE. Seletuskiri II teise lugemise teksti juurde. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/

- Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus/ (10.11.2016)
158. Maailma arstide liit. Meditsiinieetika koodeks. www.wma.net/policies-post/wma-international-code-of-medical-ethics/ (22.04.2017); eesti keeles: www.ttk.ee/public/WMA_meditiinieetikakoodeks_ja_Genfi_deklaratsioon.pdf (22.04.2017).
159. Maailma arstide liit. Seouli deklaratsioon. www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-seoul-on-professional-autonomy-and-clinical-independence/ (22.04.2017).
160. Maanteeamet, Politsei- ja Piirivalveamet. Liiklusaasta 2015. www.politsei.ee/dotAsset/580361.pdf (11.11.2016)
161. Orro, E jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis: aastaraamat 2016. Eesti Konjunkturiinstituut, 2016. intra.tai.ee/images/prints/documents/148577570125_Alkoholi_aastaraamat_2016.pdf (01.04.17)
162. Riigikogu. Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskiri. www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogus-menetletavate-eelnoude-normitehnika-eeskiri.pdf (17.04.2017).
163. Siseministerium. Vastus märgukirjale, 14.07.2011, nr 2-3/52-3. adr.siseministerium.ee/sisemin/dokument/345882 (12.02.2017)
164. Sulbi, R. Vaher: pean õiguskantsleri algatatud arutelu oluliseks. Postimees, 26.09.2011. www.postimees.ee/577518/vaher-pean-oiguskantsleri-algatatud-arutelu-oluliseks (14.01.2017)
165. Vabariigi Valitsus. Määruse „Vereproovi ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord“ eelnõu seletuskiri. 12.05.2014. eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/28fc8069-e664-4cb7-8d40-13ab5ed3ba91?activity=1#3km16CtH (03.02.2017)
166. Vabariigi Valitsus. Vabariigi Valitsuse määruse „Vere- ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ning nende toimingute tasustamise ja uuringu tulemustest teavitamise kord“ eelnõu, 22.04.2009. eelvoud.valitsus.ee/main#thpy1AS6 (03.02.2017).
167. Õiguskantsler. Märgukiri nr 6-1/090171/00900681, 03.2009.
168. Õiguskantsler. Märgukiri nr 6-8/091468/1102210, 24.05.2011. http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_joobeseisundi_tuvastamise_korra_rakendamine.pdf (02.02.2017)

Lisa 1. PPA vastuskiri

POLITSEI- JA PIIRIVALVEAMET

Tarvo Peterson

Teie 07.02.2017

tarvo.peterson@gmail.com

Meie 08.02.2017 nr 1.1-14/370-2

Vastuskiri

Politsei- ja Piirivalveametil (edaspidi PPA) ei ole välja töötatud ankeeti vahetu sunni kohaldamise kohta. Vahetu sund on abivahend kohaldatava järelevalve meetme eesmärgi saavutamiseks ning fikseeritakse vastava meetme kohaldamise protokollis. Tulenevalt Vabariigi Valitsuse 19.06.2014 määruse nr 88 „Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord“ § 9 lõikest 7, koostab ametiisik proovi võtmiseks sunniga menetlusvajadusest lähtudes kas määruse või protokoll, milles märgitakse kellelt proov võetakse, proovimaterjali liik, proovi võtmise põhjendus, füüsilise jõu või erivahendi kasutamine ja sunni kohaldamise kestus ning sunni kohaldaja ees- ja perekonnanimi, ametinimetus, telefoninumber ja elektronposti aadress. Kuna kõnealuseid juhtumeid eraldi infosüsteemi ei kanta, siis ei ole PPA1 võimalik tagada Teile ligipääsu eelpool nimetatud protokollidele.

Korraldusseaduse § 40 lõike 1¹ kohaselt on vereproovi võtmiseks kohustatud kõik tervishoiuteenuse osutajad, kes on nimetatud tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 55 lõike 2 alusel kehtestatud määruses tervishoiuteenuse osutajana, mistõttu ei ole PPA sõlminud ühtegi sellekohast halduslepingut.

Telefonivestluses avaldasite soovi intervjuuerida ametnikke, kes on sundi kasutanud. Selleks, et saaksite intervjuud läbi viia on Teil esmalt vaja täita taotlus (lisatud) uurimistöö tegemiseks politseis, kus kirjeldate täpsemalt uurimistöö eesmärki jm küsitud infot.

Täpsema informatsiooni leiate politsei kodulehelt aadressil:

<https://www.politsei.ee/et/organisatsioon/analus-ja-statistika/uurimistood.dot>

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Marili Kohava
politseileitnant
arendusosakond, ennetuse ja süüteo menetluse büroo
juhtivkorraldusametnik

Lisa: 1 fail

Marili Kohava, 6123208, marili.kohava@politsei.ee

Pämu mnt 139
15080 TALLINN

kliendiinfo 612 3000
faks 612 3009

ppa@politsei.ee
www.politsei.ee

registrikood 70008747